

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

H. NYS, I. VAN BAELE, P. MOKOS en R. SCHEPERS, **Oordelen volgens de eer en de waardigheid van het beroep** 1445

Rechtspraak

1. Sociale zekerheid werknemers – Sociale fraude – Bedrieglijke onderwerping – Niet-onderwerping – Ambtshalve veroordeling – a) Verscheidene misdrijven – Zwaarste straf – Absorptie – Toepasselijkheid – b) Uitstel en opschorting – Toepasselijkheid – **2. Straf** – Sociale fraude – Ambtshalve veroordeling – Toepasselijkheid – Rechtspersoon – Verschillende behandeling met natuurlijke persoon
Arbitragehof 13 juni 2001 (*met noot*) 1458

Architect – Aanneming van werk – Toezicht op de uitvoering van het werk – Geen partij bij de aannemingsovereenkomst
Cass. 22 oktober 1999 1461

Vonnissen en arresten – Motiveringsplicht – Strafzaken – Weigering van opschorting – Niet vermelden van de redenen tot weigering

Cass. 20 juni 2000 (*met noot van S. Van Dyck en F. Goossens*, «De motiveringsplicht bij het afwijzen van een verzoek tot opschorting van de strafrechtelijke uitspraak: van impliciete weigering tot afwezigheid van redenen?») 1462

1. Bescherming van het loon – Overdracht – Procedure – Afzonderlijke akte – Inhoud – **2. Consumentenrecht** – Consumentenkrediet – Loonoverdracht

Cass. 29 oktober 2001 1465

1. Onrechtmatige daad – **Schade en schadeloosstelling** – Vrijwillige prestaties – Schade – Voorwaarden – **2. Onrechtmatige daad** – **Oorzakelijk verband** – Vrijwillige prestaties – Meerinspanningen voor prestatieverlener – Vreemd aan oorzakelijk verband met fout

Cass. 6 november 2001 (*met conclusie van procureur-generaal J. du Jardin*) 1466

Raad van State – Schorsing bij uiterst dringende noodzakelijkheid – Rechtspleging – Vreemdelingen – Verzoekschrift – Verzending per fax – Authentisering fax – Sanctie

R.v.St. 29 december 2001 (*met noot van I. Opdebeek*, «De guillotine van de Raad van State in vreemdelingenzaken») 1474

Collectieve schuldenregeling – Gerechtelijke aanzuiveringsregeling – Kwijtschelding – Fiscale schulden

Hof Antwerpen 13 februari 2001 1475

Lastgeving – Lasthebber die de perken van zijn vertegenwoordigingsbevoegdheid te buiten gaat – Onvoldoende informatieverstrekking aan derde met wie wordt gehandeld – Aansprakelijkheid jegens derde

Kh. Hasselt 22 juli 1999 1476

Vereniging – Vrijheid van vereniging – Recht van de leden om aan een lid een sanctie op te leggen – Rechtsmiddelen – Niet-aanwending – Omvang van toetsingsbevoegdheid van rechter – Regelmatigheid van de procedure – Recht van verdediging – Recht om te worden gehoord – Kennisgeving van datum van beslissing

Rb. Brussel 28 november 2000 1477

1. Verjaring – Verkrijgende verjaring – Verkrijgende verjaring buurtweg – a) Verkorte verjaringstermijn – Voorwaarde – Inschrijving Atlas der Buurtwegen – b) Daad van inbezitname – Geven van straatnaam – **2. Wegen** – Openbare weg in de zin van het Verkeersreglement – Geen bewijs van eigendomsrecht of gebruiksrecht van overheid
Vred. Wolvenstem 29 maart 2001 1478

Wetgeving in kort bestek

Algemeen welzijnswerk	1480
Gratis elektriciteit	1480
Sociale zekerheid – Vrijwilligerswerk	1480
Onderwijs XIII – Mozaïek	1480
Statuut van het rijkspersoneel – Diverse wijzigingen	1481
Bedrijfsvoorheffing	1481
Hoven van beroep – Tijdelijke formatie van raadsheren	1481
Procedure Raad van State – Doelloos geworden verzoekschriften	1481
Registratie-, hypotheek- en griffierechten – Gunstmaatregelen t.a.v. het onderwijs	1482
Advocaten van een andere E.U.-Lidstaat – Beroepsuitoefening en vestiging in België	1482
Deurganckdok	1482
Fiscale zaken – Voorziening in cassatie – Vertegenwoordiging van de Staat	1483
Dienstencheques	1483
Wijziging art. 470 W.I.B.92 – Aanvullende gemeentebelasting	1483
Programmawet	1483

Boeken

H.B. Winter, De Awb-bezwaarschriftprocedure. Een praktische handleiding (<i>door M. Van Damme</i>)	1484
A.K. Koekkoek (red.), De Grondwet. Een systematisch en artikelsgewijs commentaar (<i>door P. Popelier</i>)	1484

Mededelingen

Studienamiddag: Jeugdsanctierecht	1484
Doctoraat Rechten – K.U.Leuven	1484
Colloquium: Arbitrage en alternatieve geschillen	1484
Studieavond: IP-contracten en de waardering van IP-rechten	1484

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

Opgericht in 1931, verschijnt iedere week van september tot juni.

Hoofdredacteurs: René Victor (1931-1984), Edgar Boonen (1984-1993), Camiel Caenepeel (1993-1998)

Redactie: A. Van Oevelen (hoofdredacteur), E. Dirix, J. Laenens, J.R. Rauws, M. van Damme, A. Vandeplas

Redactiesecretaris: Mevr. C. Meeusen

Vaste medewerkers:

A. Alen, F. Aps, R. Boes, A. Carette, G. Debersaques, A. De Wilde, Gh. Dhaeyer, J. Erauw, M. Gelders, P. Humblet, W. Lambrechts, R. Leysen, J. Meeusen, H. Nys, I. Opdebeek, W. Pintens, P. Popelier, W. Rauws, D. Simoens, G. Suetens-Bourgeois, L. Vandenberghe, H. Vanhees, S. Van Overbeke, C. Van Schoubroeck, J. Wouters

Redactieadres: V.Z.W. Rechtskundig Weekblad
Mechelsesteenweg 210 bus 6
2018 Antwerpen
(redactiesecretariaat bereikbaar van 9 tot 12 uur)
Tel. 03/248.49.84
Fax 03/248.08.70

Abonnementen, advertenties: N.V. INTERSENTIA, Churchilllaan 108, 2900 Schoten
tel.: 03/680.15.50 - fax: 03/658.71.21
Abonnementsprijs: 123 €, Advocaten-stagiair: 115,50 €, Studenten: 73,50 €
Abonnementen worden automatisch verlengd, behoudens schriftelijke opzegging ten minste drie maanden vóór de uitgifte van het eerste nummer van de nieuwe jaargang

Richtlijnen voor de auteurs:

De teksten van hoofdartikelen en annotaties worden, samen met een diskette (WP of Word) toegezonden aan het redactiesecretariaat. Getypt op anderhalve interlinie bedraagt een hoofdartikel bij voorkeur niet meer dan 25 bladzijden, een annotatie niet meer dan 6 bladzijden. De redactie dankt bij voorbaat alle auteurs voor het in acht nemen van deze richtlijnen.

intersentia

NIEUW

'Ol' redenen om de volledig vernieuwde site van InterSentia te bezoeken !

www.intersentia.be

- U vindt er uiteraard de **catalogus**, die u gratis kan *downloaden*, maar ook uiterst efficiënt *raadplegen* via gesofisticeerde zoeksystemen. U vindt gegarandeerd wat u zoekt in een mum van tijd.
- U kunt heel wat besparen dank zij de maandelijkse **promotieacties**. Elke maand worden diverse uitgaven, enkel en alleen via de site, met interessante *kortingen* aangeboden.
- U vindt voor verschillende uitgaven **gratis actualiseringen** op onze site, in afwachting van de nieuwe uitgave van het boek
- Op de homepage vindt u een up-to-date overzicht van **de meest recente uitgaven**, met een korte beschrijving
- Ook interessante **studiedagen, colloquia en evenementen** in uw vakgebied worden op onze site vermeld

InterSentia nv | Churchilllaan 108, 2900 Schoten | tel 03 680 15 50 | fax 03 658 71 21
mail@intersentia.be | <http://www.intersentia.be>

OORDELEN VOLGENS DE EER EN DE WAARDIGHEID VAN HET BEROEP

ANALYSE VAN «ZWARE» TUCHTRECHTELIJKE BESLISSINGEN IN DE PERIODE 1990 – 1999 DOOR DE RADEN VAN BEROEP VAN DE ORDE VAN GENEESHEREN.¹

Inleiding

Waarop hebben de «zware» tuchtrechtelijke beslissingen die de Raden van Beroep van de Orde van Geneesheren zelf hebben genomen of die werden genomen door de Provinciale Raden en waartegen bij de Raad van Beroep hoger beroep werd aangetekend, inhoudelijk betrekking? Die vraag vormt het uitgangspunt voor dit artikel. In een eerdere publicatie hebben we een overzicht gegeven van het aantal behandelde dossiers, de meest voorkomende tuchtfouten en de verschillende tuchtmaatregelen.² In het licht van de vermelde vraagstelling wordt nu een beperkt aantal beslissingen, genomen in de periode 1990-1999, nader geanalyseerd. Vooral dieper op de inhoud van deze beslissingen in te gaan, zal in een eerste punt worden uitgelegd hoe we op de hoogte zijn gekomen van deze tuchtrechtelijke beslissingen, omdat deze niet systematisch worden gepubliceerd. Dan volgt een uiteenzetting van de criteria op basis waarvan deze

beslissingen werden geselecteerd en hoe zij zich verhouden tot het totale aantal dossiers van de Raden van Beroep. Vervolgens vergelijken we de beslissingen van de Provinciale Raden en de Raden van Beroep in eenzelfde zaak. In het voorlaatste onderdeel gaat de aandacht naar de inhoud van de beslissingen zelf: welke informatie kan eruit worden afgeleid m.b.t. de in de tuchtrechtspraak gehanteerde normen en in verband met de werking van de Raden van Beroep. Ten slotte worden nog een aantal afsluitende conclusies geformuleerd.

I. ZWARE TUCHTRECHTELIJKE BESLISSINGEN: SITUERING EN BEGRIIP

Art. 15, § 2, K.B. nr. 79 betreffende de Orde der Geneesheren verplicht de Nationale Raad een repertorium bij te houden van de beslissingen die door de Provinciale Raden of door de Raden van Beroep in tuchtzaken zijn gewezen en die niet meer voor beroep vatbaar zijn. De lijst m.b.t. beslissingen van de Raden van Beroep, ons verstrekt door het bureau van de Nationale Raad, ziet er bij wijze van voorbeeld als volgt uit:

Ordernummer	Naam	Dossiernr.	Datum	Geschil(len)	Sanctie(s)
ons bekend	ons bekend	P 1156	28 juli 1993	Waardigheid	schorsing 2 jaren
				Toxicomanie	
				Valsheid	
		A 745	27 juni 1994		zaak opnieuw te behandelen
		A 775	20 maart 1995	Procedure	schrapping

De letter «P» staat hier voor de beslissing van de Provinciale Raad.³ De letter «A» staat voor de beslissing die door de Raad van Beroep werd genomen.

Op de lijsten van de Raad van Beroep met het Nederlands als voertaal – verder de Nederlandstalige Raad van Beroep te noemen – en van die met het Frans als voertaal – verder de Franstalige Raad van Beroep te noemen – worden 698 dossiers⁴ in de periode 1990-1999 vermeld. Van deze 698 dossiers komen 52 voor bespreking in dit artikel in aan-

merking, omdat er een «zware» schorsing of een schrapping in werd uitgesproken, hetzij door de Raad van Beroep zelf hetzij door een Provinciale Raad, terwijl er beroep tegen werd ingesteld. Als «zware» schorsing beschouwen we een schorsing opgelegd voor een periode van een jaar of meer. Dit artikel geeft derhalve geen inzicht in de zware tuchtrechtelijke beslissingen die door Provinciale Raden werden genomen en waartegen geen beroep werd aangetekend. De verklaring hiervoor is dat we geen systematische inzage hebben gekregen in deze beslissingen van de Provinciale Raden.

Omdat slechts een beperkt aantal beslissingen mocht worden ingekeken, selecteerden we de beslissingen van de Raden van Beroep, in de hoop op die manier ook informatie over de Provinciale Raden te verkrijgen. Bovendien hopen we uit dit beperkt maar in zeker opzicht toch volledig aantal beslissingen van de Raden van Beroep belangrijke besluiten te kunnen trekken m.b.t. het belang dat het medisch tuchtrecht hecht aan bepaalde normen.

Aan de inhoud van deze beslissingen geraakten we dankzij de bereidwilligheid van de medewerkers van de Nationale

¹ Onderzoek uitgevoerd met een onderzoekstoelage van de Onderzoeksraad van de KULeuven, nr. OT/00/36.

² H. NYS, R. SCHEPERS, P. MOKOS, I. VAN BAEL, «De Orde van Geneesheren en de handhaving van de tucht», *Tijdschrift voor Geneeskunde*, Volume 58 – Nr. 8, 15 april 2002, blz. 526-540.

³ Deze beslissingen werden niet bestudeerd, omdat we er niet over konden beschikken om redenen die hieronder nog ter sprake komen.

⁴ Met dossier bedoelen we een gehele zaak: bijvoorbeeld: drie beslissingen van de Raad van Beroep in één zaak – een aanstelling van een deskundige, een beslissing bij verstek, een beslissing nadat verzet is aangetekend – maken samen één dossier uit.

Raad om ons inzage te verlenen in de aldus geselecteerde beslissingen.

Van deze 52 dossiers werden er 22 behandeld door de Nederlandstalige Raad van Beroep en 30 door de Franstalige Raad van Beroep. Op die manier worden alle zware tuchtrechtelijke beslissingen waarmee de beide Raden van Beroep in de besproken periode werden geconfronteerd, onderzocht zowel die welke ze zelf namen als die welke aan hen in beroep werden voorgelegd.

In totaal werden dus 52 dossiers (100 %) nader geanalyseerd. In 34 van deze dossiers (65.4 %) is er sprake van een zware schorsing. Er zijn dan drie mogelijkheden: ofwel leggen zowel de Provinciale Raad als de Raad van Beroep een zware schorsing (al dan niet van gelijke duur) op (13/34), ofwel legt enkel de Provinciale Raad een zware schorsing op en legt de Raad van Beroep een sanctie op die milder is dan een zware schorsing (12/34) ofwel doet het omgekeerde zich voor en verzwaart de Raad van Beroep de door de Provinciale Raad opgelegde sanctie tot een zware schorsing (9/34).

In tien (19.2 %) van de 52 dossiers is er sprake van een schrapping van de lijst. Ook hier deden dezelfde drie mogelijkheden zich voor. De eerste mogelijkheid (zowel de Provinciale Raad als de Raad van Beroep leggen een schrapping op) kwam het vaakst voor (5/10). Daarna kwamen de dossiers waarbij de Provinciale Raad een schrapping oplegde en de Raad van Beroep een sanctie oplegt die lichter is dan een schorsing van een jaar of meer (zware schorsing) (3/10) en in relatief de minste dossiers schrapt de Raad van Beroep een arts, terwijl de Provinciale Raad een sanctie oplegde die milder is dan een schorsing van een jaar of meer (zware schorsing) (2/10).

In drie dossiers (5.7 %) is er sprake van een schrapping opgelegd door de Provinciale Raad en een zware schorsing opgelegd door de Raad van Beroep (1/3) en omgekeerd (2/3).

De vijf overige dossiers (9.5 %) vormen een aparte categorie wegens een aantal bijzonderheden die zich voordeden, zoals het overlijden van de beklaagde arts in de loop van de procedure e.d.m. Deze vijf dossiers blijven verder buiten beschouwing.

Tabel 1: verhouding aantal onderzochte dossiers en zware schorsingen of schrappingen

	zware schorsing opgelegd door de Provinciale Raad alleen	zware schorsing opgelegd door de Raad van Beroep alleen	zware schorsing opgelegd door de Provinciale Raad en de Raad van Beroep	schrapping opgelegd door de Provinciale Raad alleen	schrapping opgelegd door de Raad van Beroep alleen	schrapping opgelegd door de Provinciale Raad en de Raad van Beroep	Provinciale Raad: zware schorsing en Raad van Beroep: schrapping	Provinciale Raad: schrapping en Raad van Beroep: zware schorsing	uitzonderingen	TOTAAL
Antwerpen	2	1	2	0	0	0	2	0	0	7
Limburg	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
Oost-Vlaanderen	0	1	3	0	0	0	0	0	0	4
West-Vlaanderen	0	1	1	0	0	0	0	0	0	2
Vlaams-Brabant	0	3	2	1	0	2	0	0	0	8
<i>Totaal</i>	2	6	8	1	1	2	2	0	0	22
Waals-Brabant	7	1	4	2	0	3	0	1	3	21
Luxemburg	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Namen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Luik	1	1	0	0	1	0	0	0	1	4
Henegouwen	1	1	1	0	0	0	0	0	1	4
<i>Totaal</i>	10	3	5	2	1	3	0	1	5	30
TOTAAL	12	9	13	3	2	5	2	1	5	52

II. VERGELIJKING VAN DE BESLISSING VAN DE PROVINCIALE RADEN EN DE RADEN VAN BEROEP

Hieronder volgt een vergelijking van de tuchtsancties die door de Provinciale Raden en door de Raden van Beroep in de 47 bestudeerde dossiers werden opgelegd.

Tabel 2: vergelijking van de door de Provinciale Raden en de door de Raden van Beroep genomen sancties

Provinciale Raad	sanctie Provinciale Raad	sanctie Raad van Beroep	verzwaring	vermindering	behoud sanctie
Antwerpen	waarschuwing + 3 maanden schorsing	1 jaar + 2 maanden	x		
Antwerpen	1 jaar	6 maanden		x	
Antwerpen	2 jaar	schrapping	x		
Antwerpen	1 jaar	1 jaar			x
Antwerpen	2 jaar	schrapping	x		
Antwerpen	2 jaar	1 jaar		x	
Antwerpen	1 jaar	3 maanden		x	
Henegouwen	1 jaar	1 jaar			x
Henegouwen	1 jaar	15 dagen		x	
Henegouwen	3 maanden	15 maanden	x		
Limburg	18 dagen + 129 dagen	schrapping	x		
Luik	1 jaar	3 maanden		x	
Luik	15 dagen + vrijspraak	18 maanden	x		
Luik	6 maanden	schrapping	x		
Luxemburg	1 jaar	1 maand		x	
Oost-Vlaanderen	2 jaar	2 jaar			x
Oost-Vlaanderen	2 jaar	1 jaar		x	
Oost-Vlaanderen	1 jaar	2 jaar	x		
Oost-Vlaanderen	11 maanden	12 maanden	x		
Vlaams-Brabant	2 jaar	2 jaar			x
Vlaams-Brabant	schrapping	6 maanden		x	
Vlaams-Brabant	18 maanden	12 maanden		x	
Vlaams-Brabant	3 maanden	1 jaar	x		
Vlaams-Brabant	schrapping	schrapping			x
Vlaams-Brabant	berisping + 6 maanden	berisping + 2 jaar	x		
Vlaams-Brabant	6 maanden + 1 week	1 jaar	x		
Vlaams-Brabant	schrapping	schrapping			x
Waals-Brabant	schrapping	9 maanden		x	
Waals-Brabant	schrapping	schrapping			x
Waals-Brabant	2 jaar	2 jaar			x
Waals-Brabant	1 jaar	berisping		x	
Waals-Brabant	2 jaar	3 maanden		x	
Waals-Brabant	18 maanden	4 maanden		x	
Waals-Brabant	1 jaar	4 maanden		x	
Waals-Brabant	2 jaar	2 jaar			x
Waals-Brabant	2 jaar	8 dagen		x	
Waals-Brabant	2 jaar	vrijspraak		x	
Waals-Brabant	schrapping	schrapping			x
Waals-Brabant	1 jaar	1 jaar			x
Waals-Brabant	schrapping	2 jaar		x	
Waals-Brabant	3 maanden	1 jaar	x		
Waals-Brabant	schrapping	6 maanden		x	
Waals-Brabant	schrapping	schrapping			x
Waals-Brabant	1 jaar	6 maanden		x	
Waals-Brabant	2 jaar	18 maanden		x	
West-Vlaanderen	3 maanden	1 jaar	x		
West-Vlaanderen	12 maanden	12 maanden			x
Totaal (47)			14	20	13

Uit dit vergelijkend overzicht kan worden besloten dat in een meerderheid van de gevallen (27/47) de Raad van Beroep de sanctie opgelegd door de Provinciale Raden behoudt of verzwart.

Een vergelijking van het optreden van de twee Raden van Beroep levert het volgende resultaat op.

Tabel 3:

	verzwaring	vermindering	behoud sanctie	totaal
Raad van Beroep met Nederlands als voertaal	10	6	6	22
Raad van Beroep met Frans als voertaal	4	14	7	25
Totaal	14	20	13	47

Hieruit blijkt dat de Nederlandstalige Raad van Beroep vaker dan de Franstalige Raad van Beroep sancties behoudt of verzwart (circa 73 percent tegenover 44 percent).

In twintig dossiers milderen de Raden van Beroep de opgelegde tuchtsanctie. Tabel 4 geeft hiervan een overzicht. In een aantal gevallen is de strafvermindering opmerkelijk.

Tabel 4: Vermindering van de tuchtsanctie door de Raden van Beroep

Provincie	Provinciale Raad	Raad van Beroep
Antwerpen	schorsing 1 jaar	schorsing 6 maanden
Antwerpen	schorsing 1 jaar	schorsing 3 maanden
Antwerpen	schorsing 2 jaar	schorsing 1 jaar
Henegouwen	schorsing 1 jaar	schorsing 15 dagen
Luik	schorsing 1 jaar	schorsing 3 maanden
Luxemburg	schorsing 1 jaar	schorsing 1 maand
Oost-Vlaanderen	schorsing 2 jaar	schorsing 1 jaar
Vlaams-Brabant	schorsing 18 maanden	schorsing 12 maanden
Vlaams-Brabant	schrapping	schorsing 6 maanden
Waals-Brabant	schorsing 1 jaar	schorsing 4 maanden
Waals-Brabant	schorsing 1 jaar	berisping
Waals-Brabant	schorsing 1 jaar	schorsing 6 maanden
Waals-Brabant	schorsing 18 maanden	schorsing 4 maanden
Waals-Brabant	schorsing 2 jaar	feiten niet bewezen
Waals-Brabant	schorsing 2 jaar	schorsing 8 dagen
Waals-Brabant	schorsing 2 jaar	schorsing 3 maanden
Waals-Brabant	schorsing 2 jaar	schorsing 18 maanden
Waals-Brabant	schrapping	schorsing 2 jaar
Waals-Brabant	schrapping	schorsing 6 maanden
Waals-Brabant	schrapping	schorsing 9 maanden

Uit deze tabel blijkt dat voornamelijk de sancties opgelegd door de Provinciale Raad van Waals-Brabant sterk worden gemilderd. Het meest opmerkelijk is de beslissing waarbij de Raad van Beroep de feiten die voor de Provinciale Raad aanleiding waren om een schorsing van twee jaar op te leggen, niet bewezen achtte.⁵ In dit dossier ging het om een arts aan wie ernstige verwijten werden gemaakt in verband met de wijze waarop hij de medische behandeling van een van zijn patiënten op zich had genomen. De Raad van Beroep kwam tot het besluit dat uit de elementen van het onderzoek, uit het medisch dossier van de patiënt en uit de verklaringen van de arts bleek dat geen enkel van de ten laste gelegde bezwaren bewezen was.

Een tweede opvallend voorbeeld van strafvermindering in een zaak voor de Provinciale Raad van Waals-Brabant is het volgende. Het betreft een arts die bij een bevalling zowel

medisch-technisch als juridisch onzorgvuldig gehandeld zou hebben. Tijdens zijn verhoor voor het bureau van de Orde zou hij geen betrouwbaar relaas hebben gegeven van het verloop van de bevalling. De Raad van Beroep kon niet anders dan te bevestigen dat de feiten bewezen waren, omdat de arts strafrechtelijk was veroordeeld en de arts de tweede tenlastelegging had toegegeven. Niettemin besliste de Raad van Beroep de strafmaat te verminderen wegens de anciënniteit van de feiten en omdat de aangeklaagde arts inmiddels de verloskunde niet meer uitoefende. De schorsing van het recht de geneeskunde uit te oefenen werd van twee jaar teruggebracht tot acht dagen.⁶ In beide gevallen rijst de vraag hoe het komt dat de strafmaat zo uiteenlopend kan zijn. Zou er sprake zijn van een bijzondere strengheid van de Provinciale Raad van Waals-Brabant? Of heeft het verschil in samenstelling tussen de Provinciale Raden en de Raden

⁵ Beslissing van de Provinciale Raad van Waals-Brabant van 18 juni 1991; Franstalige Raad van Beroep van 2 juni 1992.

⁶ Beslissing van de Provinciale Raad van Waals-Brabant van 1 oktober 1991; Franstalige Raad van Beroep van 12 mei 1995.

van Beroep hiermee te maken? In de Raden van Beroep hebben vijf magistraten zitting, terwijl in de Provinciale Raden slechts één magistraat als assessor aanwezig is. Maar dat verschil geldt voor alle Provinciale Raden en niet enkel

voor die van Waals-Brabant. Een afdoende verklaring hebben we niet kunnen vinden.

In veertien dossiers is sprake van een strafverzwaring door de Raden van Beroep. Tabel 5 geeft hiervan een overzicht.

Tabel 5: Strafverzwaring door de Raden van Beroep

Provincie	Provinciale Raad	Raad van Beroep
Antwerpen	schorsing 3 maanden + waarschuwing	schorsing 1 jaar en 2 maanden
Antwerpen	schorsing 2 jaar	schrapping
Antwerpen	schorsing 2 jaar	schrapping
Henegouwen	schorsing 3 maanden	schorsing 15 maanden
Limburg	schorsing 18 dagen en 129 dagen	schrapping
Luik	schorsing 15 dagen en vrijspraak	schorsing 18 maanden
Luik	schorsing 6 maanden	schrapping
Oost-Vlaanderen	schorsing 11 maanden	schorsing 12 maanden
Oost-Vlaanderen	schorsing 1 jaar	schorsing 2 jaar
Vlaams-Brabant	schorsing 6 maanden (en berisping)	schorsing 2 jaar (en berisping)
Vlaams-Brabant	schorsing 6 maanden (en 1 week)	schorsing 1 jaar (en 1 week)
Vlaams-Brabant	schorsing 3 maanden	schorsing 1 jaar
Waals-Brabant	schorsing 3 maanden	schorsing 1 jaar
West-Vlaanderen	schorsing 3 maanden	schorsing 1 jaar

Het meest in het oog springend zijn hier de twee beslissingen van de Franstalige Raad van Beroep die de sancties opgelegd door de Provinciale Raad van Luik verzwaaarden. In het ene dossier werd de arts door deze Provinciale Raad vrijgesproken voor de tenlastelegging van misbruik van de diagnostische en therapeutische vrijheid en werd hem een schorsing van vijftien dagen opgelegd wegens commercialisering van het artseneroep.⁷ De Raad van Beroep was van mening dat het misbruik wel bewezen was en dat de sanctie voor de tweede tenlastelegging te licht was. De sanctie werd verzwaaard tot een schorsing van achttien maanden.⁸ Het tweede dossier betrof een arts die zonder medische rechtvaardiging en ten laste van de ziekteverzekering geneesmiddelen had voorgeschreven en daardoor patiënten had blootgesteld aan ondoordachte risico's. Om dit te kunnen doen, pleegde hij valsheid in geschrifte. Bovendien had deze arts het beroepsgeheim geschonden en had hij nagelaten voor elke patiënt afzonderlijk een medisch dossier op te stellen. De feiten werden uitdrukkelijk door de betrokken arts erkend. De Provinciale Raad legde een schorsing van zes maanden op.⁹ De Raad van Beroep meende dat de feiten getuigen van een ernstige lichtzinnigheid ten opzichte van de medische deontologie en was van mening dat met een schorsing van zes maanden de ernst van de feiten werd miskend. De schorsing van zes maanden werd omgezet in een schrapping van de lijst.¹⁰

Een derde opmerkelijke beslissing is er een van de Nederlandstalige Raad van Beroep, die een uitspraak van de

Provinciale Raad van Vlaams-Brabant hervormt. Het ging om een arts die op zijn naamplaat medische handelwijzen («homeopathie») had vermeld, in strijd met de adviezen van de Nationale Raad. Bovendien werd hem verweten werkwijzen te hebben toegepast die niet stroken met de thans geldende wetenschappelijke kennis. De Provinciale Raad verklaarde de twee ten laste gelegde feiten bewezen en legde hem de sancties op van een berisping en van de verplichting de vermelding «homeopathie» van zijn naambord te verwijderen voor de eerste tenlastelegging, en van een schorsing voor een periode van zes maanden voor de tweede.¹¹ De Raad van Beroep was echter van oordeel dat de bestraffing van de tweede tenlastelegging te licht was en verzwaaarde de schorsing van zes maanden tot het maximum van twee jaar.¹²

III. UIT DE BESLISSINGEN AF TE LEIDEN TUCHTRECHTELIJKE NORMEN

A. De bronnen van het medisch tuchtrecht algemeen beschouwd

Een van onze bedoelingen is geweest om na te gaan of de bestudeerde tuchtrechtelijke beslissingen normen bevatten die voorschrijven hoe de leden van de Orde zich in de uitoefening van hun beroep dienen te gedragen. In talrijke beslissingen zijn slechts algemeen geformuleerde normen terug te vinden. In andere gevallen is de norm niet rechtstreeks af te leiden uit de beslissing, maar wel onrechtstreeks uit het opleggen van een bepaalde sanctie voor bepaalde

⁷ Beslissing van de Provinciale Raad van Luik van 10 oktober 1991.

⁸ Franstalige Raad van Beroep van 20 april 1993.

⁹ Beslissing van de Provinciale Raad van Luik van 8 juni 1995.

¹⁰ Franstalige Raad van Beroep van 5 december 1995.

¹¹ Beslissing van de Provinciale Raad van Vlaams-Brabant van 27 juni 1996.

¹² Beslissing van de Nederlandstalige Raad van Beroep van 23 juni 1997.

feiten. Van beide categorieën worden later enkele voorbeelden gegeven.

Wanneer wordt een gedraging beschouwd als een overtreding van de medische deontologie en dus als een tuchtmisdrijf? Dat is de vraag naar de zogenaamde bronnen van het medisch tuchtrecht.

De Code van medische plichtenleer is tot nu toe geen bron van tuchtrecht.¹³ Dit impliceert echter niet dat de Code geen betekenis heeft. Het Hof van Cassatie oordeelde in 1980 dat het geenszins dubbelzinnig of tegenstrijdig is vast te stellen dat de Code geen verbindende kracht heeft, maar dat de regel die erin vervat ligt een deontologische regel is welke zich als zodanig opdringt aan geneesheren.¹⁴ In 1983 moest het Hof opnieuw uitspraak doen aangaande deze materie. De beslissing luidde dat de Provinciale Raden en de Raden van Beroep de Code van medische plichtenleer op dat ogenblik niet mochten toepassen.¹⁵ Een bevestiging van deze zienswijze kwam er in 1993 in een arrest van 2 december.¹⁶

Voorts hebben de Provinciale Raden en de Nationale Raad van de Orde geen normerende bevoegdheid. Ook een advies van de Nationale Raad heeft geen rechtskracht en is niet bindend voor de leden van de Orde noch voor de Provinciale Raden.¹⁷ Rondzendbrieven van de Nationale Raad die op imperatieve wijze een interpretatie geven van een wettekst en waarin op imperatieve wijze deontologische regelen worden uitgevaardigd, worden door de Raad van State vernietigd wegens bevoegdheidsoverschrijding.¹⁸

De vraag blijft wat dan wel bron van medisch tuchtrecht is?

Allereerst zijn er enkele wettelijk omschreven tuchtmisdrijven. Zowel in het K.B. nr. 78 betreffende de uitoefening van de gezondheidszorgberoepen als in het K.B. nr. 79 zijn enkele bepalingen terug te vinden waarvan de niet-naleving tuchtrechtelijk kan worden gestraft. In het K.B. nr. 78 zijn dit art. 8 (niet-naleving van de continuïteitsplicht), art. 11 (misbruik van de diagnostische en therapeutische vrijheid), art. 13, § 1 (het niet-meedelen van inlichtingen van geneeskundige aard aan collega's, op verzoek of met akkoord van de patiënt), art. 14 (het niet-meedelen van de resultaten van preventief-geneeskundig onderzoek aan de behandelende arts) en art. 18, gelezen in samenhang met art. 38, § 3, d (ongoorloofde honorariumdeling). In het K.B. nr. 79 is dat art. 9 (niet deelnemen aan de verkiezingen van de Provinciale Raden), art. 11 (tweemaal opeenvolgend zonder wettige reden niet deelnemen door een lid aan de zittingen

van de raden van de Orde) en art. 18 (niet betalen van de bijdrage aan de Orde).¹⁹

De enige mogelijkheid die daarnaast nog rest, is dat de Provinciale Raden en de Raden van Beroep zelf in elk concreet geval uitmaken of een gedraging een tuchtmisdrijf uitmaakt, omdat ze de eer en de waardigheid van het medisch beroep in het gedrang brengt.²⁰ Dit komt duidelijk naar voren in een beslissing van de Nederlandstalige Raad van Beroep van 15 november 1993. *In casu* riep de beklagde arts de onontvankelijkheid in van de tegen hem ingestelde tuchtprocedure wegens de nietigheid van de beslissing van de Provinciale Raad,²¹ omdat er geen bindende tuchtnormen zijn en men zich dus in een juridisch vacuüm bevindt. De Nederlandstalige Raad van Beroep veegde dit bezwaar dat bij elk tuchtonderzoek en bij elke tuchtprocedure zou kunnen worden opgeworpen van tafel. Volgens de Raad van Beroep beriep de betrokken arts zich op het adagium «*nulla poena sine lege* (geen straf zonder wet)». De Raad oordeelde «dat het te dezen niet gaat om de behandeling van een door de wet als misdrijf omschreven handeling, maar om de beoordeling van een gedraging die volgens de regelen van de deontologie die vaak eeuwen oud zijn – al dan niet geschreven – en die door alle beoefenaren van een bepaald beroep of functie moeten worden nageleefd, en dit onder toezicht van de bevoegde tuchtorganen. Te dezen gaat het om het toetsen van bepaalde gedragingen van de tuchtonderhorige aan het algemeen beginsel vervat in het K.B. nr. 79 van 10 november 1967, waarvan art. 6,2 luidt dat de Provinciale Raden bevoegd zijn te waken over het naleven van de regelen van de medische plichtenleer en over de handhaving van de eer, de bescheidenheid, de eerlijkheid en de waardigheid van de leden van de Orde. Het toezicht van de hogere tuchtorganen waarborgt de rechtmatige toepassing van deze bevoegdheid, of het nu gaat over gespreide activiteiten of om gevallen van onoprechtheid tegenover de tuchtrechtelijke overheid of om erelonen en zomeer.» In die zin wordt ook in een beslissing van de Franstalige Raad van Beroep van 20 april 1993 geoordeeld dat «l'article 6, 2 de l'arrêté-royal nr. 79 du 10 novembre 1967 attribue aux conseils de l'Ordre la tâche de réprimer disciplinairement les fautes commises par les médecins, non seulement à l'encontre des règles de la déontologie médicale imposées par le législateur aux médecins (comme par l'exemple l'abus de la liberté diagnostique et thérapeutique prévu à l'article 11 de l'arrêté-royal nr. 78 du 10 novembre 1967) mais aussi d'autres infractions à la déontologie, les conseils de l'Ordre n'étant pas tenus par une liste limitative d'infractions».

Vermeldenswaard zijn ook de bewoordingen die in bijna elke beslissing van de Franstalige Raad van Beroep voorafgaan aan de opsomming van de aan de betrokken arts ten laste gelegde feiten, en die luiden als volgt: «Attendu qu'il est reproché au dr. X d'avoir manqué au respect des règles de la déontologie et au maintien de l'honneur, de la dignité, de la discrétion et de la probité des membres de l'Ordre pour avoir...» waarna de opsomming volgt van de feiten, of een variante hiervan. Aan Nederlandstalige kant vindt men een dergelijke standaardformule niet terug en beperkt men zich

¹³ H. NYS, *Geneeskunde. Recht en medisch handelen*, in A.P.R., Brussel, Story-Scientia, 1991, 66; H. NYS, *Medisch recht*, Leuven, Acco, 1999-2000, 64.

¹⁴ H. NYS, «Opmerkingen over het bindend karakter van de Code van medische plichtenleer en onkostenvergoedingen door ziekenhuisgeneesheren», (noot onder Rb. Brugge 14 maart 1983), *VI. T. Gez.* 1983-1984, 37.

¹⁵ H. NYS, «Het bindend karakter van de bepalingen van de Code van medische plichtenleer: een ommekeer in de cassatierechtspraak?», (noot onder Cass. 29 april 1983), *VI. T. Gez.* 1983-1984, 226.

¹⁶ Cass. 2 december 1993, *R.W.* 1994-1995, 99.

¹⁷ H. NYS, *Geneeskunde. Recht en medisch handelen*, 70; H. NYS, *Medisch recht*, 64-65.

¹⁸ H. NYS, *Medisch recht*, 64.

¹⁹ H. NYS, *Medisch recht*, 63.

²⁰ H. NYS, *Medisch recht*, 65.

²¹ Beslissing van de Provinciale Raad van West-Vlaanderen van 27 februari 1991.

veelal tot het weergeven van de aan de arts in eerste aanleg opgelegde tuchtsanctie, gevolgd door het woord «wegens» of de woorden «uit hoofde van» waarna de feiten (vaak verkort) worden weergegeven.

B. Elementen die van invloed zijn op de tuchtrechtelijke straftoemeting

Zoals reeds gezegd, wordt in dit artikel gepoogd om uit de zware tuchtrechtelijke beslissingen van de Raden van Beroep tuchtnormen af te leiden en na te gaan hoe belangrijk deze normen zijn. Omdat het gaat om beslissingen waarin zware tuchtsancties werden opgelegd, mag men aannemen dat het gaat om regelen waaraan een groot belang wordt gehecht. Het afleiden van tuchtnormen uit deze beslissingen en het belang dat eraan wordt gehecht bepalen, is geen gemakkelijke opgave, omdat de Raden oordelen van geval tot geval. Bovendien is vaak de feitenconstellatie doorslaggevend, naast nog andere elementen die verband houden met de persoon en het gedrag van de aangeklaagde arts.

Bij de afweging van de gepaste tuchtsanctie houden de Raden van Beroep niet alleen rekening met de ernst van de feiten,²² maar ook met het tuchtrechtelijk verleden van de arts. Dat de beklaagde reeds eerder een tuchtsanctie opgelegd heeft gekregen, kan van belang zijn voor de straftoemeting in een nieuwe tuchtprocedure en geldt vaak als een verzwarende omstandigheid.²³ Het omgekeerde doet zich ook voor. Zo wordt in sommige beslissingen het feit dat men nog niet het voorwerp heeft uitgemaakt van enige tuchtsanctie sedert zijn inschrijving op de lijst van de Orde, als verzachtende omstandigheid in aanmerking genomen.²⁴

Andere elementen in diverse beslissingen betreffen het altruïsmegevoel van de aangeklaagde arts,²⁵ zijn leeftijd,²⁶ zijn medewerking verleend aan het tuchtonderzoek²⁷ en de uitgedrukte intentie om niet langer de geneeskunde uit te oefenen.²⁸

Voorts wordt rekening gehouden met de anciënniteit van de feiten²⁹ en het zogenaamde ondeontologische opzet.

²² O.a. Franstalige Raad van Beroep van 18 februari 1992; Franstalige Raad van Beroep van 20 april 1993; Franstalige Raad van Beroep van 17 mei 1994; Nederlandstalige Raad van Beroep van 19 december 1994; Nederlandstalige Raad van Beroep van 13 februari 1995; Nederlandstalige Raad van Beroep van 20 maart 1995.

²³ O.a. Nederlandstalige Raad van Beroep van 22 oktober 1990; Franstalige Raad van Beroep van 18 februari 1992; Nederlandstalige Raad van Beroep van 24 februari 1992; Nederlandstalige Raad van Beroep van 19 april 1993; Franstalige Raad van Beroep van 20 april 1993; Nederlandstalige Raad van Beroep van 15 november 1993; Nederlandstalige Raad van Beroep van 14 december 1998; Nederlandstalige Raad van Beroep van 19 april 1999.

²⁴ O.a. Franstalige Raad van Beroep van 18 december 1990; Franstalige Raad van Beroep van 19 maart 1991; Franstalige Raad van Beroep van 25 juni 1991; Franstalige Raad van Beroep van 17 mei 1994; Franstalige Raad van Beroep van 29 april 1997.

²⁵ Franstalige Raad van Beroep van 19 maart 1991.

²⁶ Franstalige Raad van Beroep van 21 januari 1992.

²⁷ Franstalige Raad van Beroep van 21 januari 1992.

²⁸ Franstalige Raad van Beroep van 12 mei 1992; Franstalige Raad van Beroep van 27 juni 1995; Franstalige Raad van Beroep van 29 juni 1999.

Vormen al de aangeklaagde ondeontologische gedragingen de uiting van eenzelfde ondeontologisch opzet, dan zal aan beklaagde arts slechts een sanctie worden opgelegd.³⁰ Gaat het daarentegen niet om eenzelfde opzet, dan wordt aan de betrokkene meer dan een sanctie opgelegd.³¹ In de overgrote meerderheid van de bestudeerde beslissingen werd slechts een sanctie opgelegd. Zo werd in 44 dossiers een sanctie opgelegd en in slechts drie dossiers twee sancties.

Daarnaast spelen nog het gevaar voor de patiënt,³² de duur van het ondeontologische gedrag³³ en de opschudding die dit gedrag heeft veroorzaakt³⁴ een belangrijke rol bij de straftoemeting.

Alle tot nu toe beschreven elementen die bij de afweging van de sanctie kunnen spelen, hadden steeds te maken met de persoon of de gedragingen van de arts zelf. De straftoemeting kan bovendien ook nog door het optreden van de Raden van de Orde zelf worden beïnvloed, bijvoorbeeld wanneer de redelijke termijn voor de behandeling van een tuchtzaak wordt overschreden. Doet een dergelijke omstandigheid zich voor, dan geeft dit aanleiding tot een vermindering van de aanvankelijk opgelegde tuchtsanctie.³⁵

C. Bespreking van de tuchtrechtelijke normen in zware tuchtrechtelijke beslissingen

1° Misbruik van de diagnostische en therapeutische vrijheid

In een beslissing van 20 april 1993 definieerde de Franstalige Raad van Beroep het misbruik van de diagnostische en therapeutische vrijheid als «le fait pour un médecin de sortir dans l'exercice de la liberté que lui reconnaît l'article 11 de l'arrêté-royal nr. 78 du 10 novembre 1967 des normes qui en gouvernent l'usage licite».³⁶ Dit artikel bepaalt dat aan artsen geen reglementaire beperkingen mogen worden opgelegd bij de keuze van de middelen die aangewend

²⁹ Franstalige Raad van Beroep van 12 mei 1992; Franstalige Raad van Beroep van 16 mei 1995.

³⁰ O.a. Franstalige Raad van Beroep van 9 januari 1990; Franstalige Raad van Beroep van 26 juni 1990; Nederlandstalige Raad van Beroep van 25 juni 1990; Franstalige Raad van Beroep van 2 oktober 1990; Franstalige Raad van Beroep van 7 mei 1991; Franstalige Raad van Beroep van 25 juni 1991; Franstalige Raad van Beroep van 7 april 1992; Franstalige Raad van Beroep van 20 april 1993; Nederlandstalige Raad van Beroep van 15 november 1993 (hoger beroep tegen Provinciale Raad West-Vlaanderen van 27 februari 1991); Nederlandstalige Raad van Beroep van 15 november 1993 (hoger beroep tegen Provinciale Raad Vlaams-Brabant van 3 september 1992); Franstalige Raad van Beroep van 21 maart 1995; Franstalige Raad van Beroep van 27 juni 1995; Franstalige Raad van Beroep van 1 oktober 1996; Franstalige Raad van Beroep van 18 februari 1999.

³¹ Franstalige Raad van Beroep van 26 juni 1990.

³² Nederlandstalige Raad van Beroep van 9 februari 1998; Franstalige Raad van Beroep van 12 mei 1998; Franstalige Raad van Beroep van 18 februari 1999.

³³ Franstalige Raad van Beroep van 26 juni 1990; Franstalige Raad van Beroep van 2 oktober 1990; Franstalige Raad van Beroep van 4 december 1990; Franstalige Raad van Beroep van 7 mei 1991.

³⁴ Franstalige Raad van Beroep van 26 juni 1990.

³⁵ Nederlandstalige Raad van Beroep van 1 december 1997; Nederlandstalige Raad van Beroep van 15 november 1999.

³⁶ Franstalige Raad van Beroep van 20 april 1993.

moeten worden voor het stellen van de diagnose of voor het instellen en uitvoeren van de behandeling. In heel wat van de onderzochte beslissingen van de Raden van Beroep kwam deze norm aan bod.³⁷ Dat is wellicht niet toevallig, omdat deze norm een wettelijke basis heeft en er bijgevolg geen gevaar bestaat voor het ten onrechte toepassen van de Code van medische plichtenleer.

Het misbruik van de diagnostische en therapeutische vrijheid kan worden onderscheiden in kwalitatief en kwantitatief misbruik. Onder kwalitatief misbruik kan onder meer worden verstaan het toepassen van verouderde, onbewezen of achterhaalde methoden, methoden waarmee men niet vertrouwd is en zelfoverschatting. Deze norm sluit nauw aan bij wat verder als een afzonderlijke norm wordt beschreven, namelijk de plicht om patiënten op een gewetensvolle en zorgvuldige manier te behandelen. Kwantitatief misbruik is dan «te veel» voorschrijven, overconsumptie in de hand werken, enz. Ook commercialisering en het uitoefenen van de geneeskunde als een handel zouden als kwantitatief misbruik kunnen worden beschouwd, maar worden verder toch als een afzonderlijke categorie behandeld.

a) Kwalitatief misbruik van de diagnostische en therapeutische vrijheid

In bovengenoemde beslissing van 20 april 1993 alsook in een eerdere beslissing van 26 juni 1990 verwees de Franstalige Raad van Beroep naar art. 11 van het K.B. nr. 78, dat de raden van de Orde de bevoegdheid geeft om sancties op te leggen wegens het misbruik van de therapeutische vrijheid waarover artsen beschikken.³⁸ Deze vrijheid is beperkt en moet worden uitgeoefend in het therapeutische belang van de zieke en in het raam van de huidige stand van de medische wetenschap.³⁹ Als deze grenzen worden overschreden, is er misbruik en kan de tuchtoverheid optreden.⁴⁰ Onder deze norm kwalificeren de Raden van Beroep uiteenlopende gedragingen.

Het *systematisch voorschrijven van een gevaarlijke associatie van geneesmiddelen aan obesitaspatiënten, ondanks het advies van de hoge medische overheden*, gaat in tegen het therapeutische belang van deze patiënten en impliceert dat geen rekening wordt gehouden met de huidige stand van de medische wetenschap.⁴¹ Wanneer een arts na reeds een waarschuwing te hebben gekregen, blijft verdergaan met het

voorschrijven van vermageringskuren, *zonder voorafgaande controleonderzoeken, zonder adequate psychologische ondersteuning en zonder een valabele continuïteit van de zorg*, misbruikt hij de door art. 11 van het K.B. nr. 78 toegekende vrijheid.⁴² Ook wanneer een arts het risico neemt de diagnostische aanpak van patiënten te beperken tot *wetenschappelijk niet gefundeerde methodes en door niet de onderzoeksprocedures die waarborgen bieden in het proces van diagnosevorming* te gebruiken, maakt hij volgens de Orde misbruik van de diagnostische en therapeutische vrijheid.⁴³ Dit geldt eveneens voor een arts die een geneeskunde uitoefent die *geen fundering vindt in de hedendaagse wetenschappelijke kennis*, maar die zich baseert op de wensen van de patiënten eerder dan op een werkelijke pathologie, en die producten gebruikt waarvan de werkelijke neveneffecten hem onbekend of slecht gekend zijn.⁴⁴ Hetzelfde kan worden gezegd van een arts die, ook al doet hij het niet expliciet, *zijn patiënten aanmoedigt het risico te nemen zich niet aan een algemeen aanvaarde therapie te onderwerpen*.⁴⁵

b) Kwantitatief misbruik van de diagnostische en therapeutische vrijheid

Van kwantitatief misbruik van de diagnostische en therapeutische vrijheid en van overdreven erelonen is sprake wanneer een arts er niet in slaagt overtuigende argumenten aan te voeren voor de aanwending van een methode die *voor de patiënt zeer duur uitvalt*.⁴⁶ Het argument dat hoge erelonen gerechtvaardigd zijn door de veel tijd in beslag nemende zorg die men aan zijn patiënten besteedt, bewijst volgens de Nederlandstalige Raad van Beroep op zichzelf reeds dat men er zich bewust van is dat de erelonen de kosten van een normale (goede) behandeling ruim overtreffen.⁴⁷ Weliswaar geniet een arts de therapeutische en diagnostische vrijheid, maar slechts voor zover hij zich ervan onthoudt *onnodig dure onderzoeken en behandelingen voor te schrijven of overbodige prestaties uit te voeren*.⁴⁸ Een dergelijk misbruik beschouwt de Orde als een deontologische fout die een arts, zich bewust van zijn sociale verantwoordelijk-

⁴² Franstalige Raad van Beroep van 21 januari 1992; Franstalige Raad van Beroep van 18 december 1992.

⁴³ Franstalige Raad van Beroep van 17 mei 1994; Franstalige Raad van Beroep van 29 april 1997.

⁴⁴ Franstalige Raad van Beroep van 21 maart 1995.

⁴⁵ Franstalige Raad van Beroep van 29 april 1997 (twee verschillende beslissingen van dezelfde datum: de ene in het raam van hoger beroep tegen een beslissing van de Provinciale Raad van Waals-Brabant van 9 januari 1996, de andere in het raam van hoger beroep tegen een beslissing van dezelfde Provinciale Raad, maar dan van 2 april 1996).

⁴⁶ Nederlandstalige Raad van Beroep van 15 november 1993 (hoger beroep tegen een beslissing van de Provinciale Raad Vlaams-Brabant van 3 september 1992).

⁴⁷ Nederlandstalige Raad van Beroep van 15 november 1993.

⁴⁸ Franstalige Raad van Beroep van 26 juni 1990 (hoger beroep tegen een beslissing van de Provinciale Raad Waals-Brabant van 3 oktober 1989); Franstalige Raad van Beroep van 2 oktober 1990; Franstalige Raad van Beroep van 29 oktober 1991; Franstalige Raad van Beroep van 26 maart 1991; Franstalige Raad van Beroep van 7 mei 1991; Franstalige Raad van Beroep van 18 februari 1992; Franstalige Raad van Beroep van 7 april 1992; Franstalige Raad van Beroep van 18 december 1992.

³⁷ Nederlandstalige Raad van Beroep van 5 november 1990; Franstalige Raad van Beroep van 26 juni 1990; Franstalige Raad van Beroep van 2 oktober 1990; Franstalige Raad van Beroep van 26 maart 1991; Franstalige Raad van Beroep van 7 mei 1991; Franstalige Raad van Beroep van 29 oktober 1991; Franstalige Raad van Beroep van 21 januari 1992; Franstalige Raad van Beroep van 18 februari 1992; Franstalige Raad van Beroep van 7 april 1992; Franstalige Raad van Beroep van 20 april 1993; Nederlandstalige Raad van Beroep van 15 november 1993; Franstalige Raad van Beroep van 17 mei 1994; Franstalige Raad van Beroep van 21 maart 1995; Franstalige Raad van Beroep van 29 april 1997.

³⁸ Franstalige Raad van Beroep van 26 juni 1990; Franstalige Raad van Beroep van 20 april 1993.

³⁹ Franstalige Raad van Beroep van 20 april 1993.

⁴⁰ Franstalige Raad van Beroep van 20 april 1993.

⁴¹ Franstalige Raad van Beroep van 20 april 1993; Nederlandstalige Raad van Beroep van 1 december 1997.

heid, niet zou begaan.⁴⁹ Op grond van art. 11, tweede lid, van het K.B. nr. 78 kan dit misbruik door de Orde van Geneesheren worden beteugeld, zelfs wanneer het misbruik beperkt blijft tot een gering deel van zijn patiëntenbestand en zelfs als het R.I.Z.I.V., dat ook bevoegd is om het misbruik van de diagnostische en therapeutische vrijheid te beteugelen, geen kritiek heeft geuit.⁵⁰ In een beslissing van 1 december 1997 stelde de Nederlandstalige Raad van Beroep dat van overconsumptie kan worden gesproken, wanneer zonder reden dezelfde prestaties bij enkele of zelfs één patiënt voorkomen in een relatief korte periode.⁵¹ Heel wat van deze beslissingen houden verband met de klinische biologie.⁵² Een geval apart betreft een arts die, gezien zijn schaars patiëntenbestand, zichzelf tracht te behelpen door zijn weinige patiënten zo veelvuldig mogelijk op raadpleging te doen komen, zonder dat daartoe een medische noodzaak bestaat. Ook hij maakt zich schuldig aan misbruik van de diagnostische en therapeutische vrijheid.⁵³

1° Gewetensvolle en zorgvuldige behandeling conform de hedendaagse stand van de wetenschap

Deze norm zou kunnen worden ondergebracht in de categorie van het misbruik van de diagnostische en therapeutische vrijheid, namelijk het kwalitatieve misbruik. Niettemin wordt deze norm afzonderlijk behandeld, omdat die ook in een aantal onderzochte beslissingen als een aparte categorie naar voren komt.

De beslissingen waarin deze norm van belang is, kunnen verder worden opgesplitst in beslissingen die op algemene wijze het principe formuleren en beslissingen waarin dit principe nader wordt geconcretiseerd, hetzij in meer algemene bewoordingen, hetzij op concrete wijze.

a) Algemene formuleringen van het principe

In een van de onderzochte beslissingen⁵⁴ wordt geoordeeld dat een arts beschikt over de therapeutische vrijheid maar dat de tuchtoverheid het recht heeft na te gaan of, rekening houdende met de stand van de medische wetenschap op dat ogenblik, de nodige zorgvuldigheid in acht werd genomen bij het voorschrijven van medische zorg. In een andere beslissing⁵⁵ stelde de Nederlandstalige Raad van Beroep dat een arts, door te aanvaarden een patiënt te verzorgen, zich engageert om hem op een zorgvuldige en gewetensvolle manier alle zorg toe te dienen conform de thans geldende wetenschappelijke kennis. In een beslissing van 17 mei 1994 en 18 februari 1999 oordeelde de Franstalige Raad van Beroep in dezelfde zin.⁵⁶

⁴⁹ Franstalige Raad van Beroep van 26 juni 1990.

⁵⁰ Franstalige Raad van Beroep van 26 juni 1990.

⁵¹ Nederlandstalige Raad van Beroep van 1 december 1997.

⁵² Franstalige Raad van Beroep van 9 januari 1990; Franstalige Raad van Beroep van 26 juni 1990; Franstalige Raad van Beroep van 2 oktober 1990; Franstalige Raad van Beroep van 29 oktober 1991; Franstalige Raad van Beroep van 26 maart 1991; Franstalige Raad van Beroep van 7 mei 1991; Franstalige Raad van Beroep van 7 april 1992.

⁵³ Nederlandstalige Raad van Beroep van 5 november 1990.

⁵⁴ Nederlandstalige Raad van Beroep van 9 februari 1998.

⁵⁵ Nederlandstalige Raad van Beroep van 24 februari 1992.

b) Algemene normen m.b.t. gewetensvol en zorgvuldig handelen

De plicht van een arts om zijn patiënten zorgvuldig en gewetensvol te behandelen conform de thans geldende wetenschappelijke kennis, impliceert dat blijkt wordt gegeven van voorzichtigheid.⁵⁷ Een gewetensvol arts handelt te goeder trouw of overschat zichzelf niet.⁵⁸ Hij bezondigt zich niet aan bevoegdheidsoverschrijding⁵⁹ en is in staat te beëindigen waaraan hij begonnen is.⁶⁰

Het op peil houden van zijn medische kennis blijkt evenzeer een belangrijke voorwaarde om te voldoen aan de plicht gewetensvol en zorgvuldig te handelen.⁶¹ Volgens de Raden van Beroep kan dat bijvoorbeeld door zich te abonneren op een medisch tijdschrift.⁶² Tevens is het belangrijk zich te houden aan wat wetenschappelijk onderzocht en gepubliceerd werd. Men begaat een ernstige fout in de uitoefening van de geneeskunde wanneer men uitsluitend vertrouwen heeft in de commerciële documentatie van een firma die een bepaald product verkoopt en wanneer men, zonder zich zorgen te maken over de therapeutische waarde, de vroegere medicatie vervangt door planten van exotische origine, zonder enige ernstige informatie te hebben ingewonnen omtrent de neveneffecten.⁶³

Ook is het fout om de therapeutische keuze aan een patiënt te laten, in het bijzonder wanneer deze een ernstige pathologie vertoont en zich hierdoor in een psychologisch zwakke toestand bevindt. Het behoort tot de taken van een arts alles in het werk te stellen om een patiënt zijn vrees voor een bepaalde ingreep te doen overwinnen en hem de gevolgen uit te leggen waaraan hij zich blootstelt wanneer op hem niet de hedendaags verworven wetenschappelijke kennis wordt toegepast.⁶⁴ Wie als arts aanvaardt de behandeling van een patiënt te onderwerpen aan de aanwijzingen van een of meer personen die zelf niet de hoedanigheid van arts hebben of wie op zijn minst de inmenging van deze personen in de keuze en de evolutie van de gegeven behandeling aanvaardt – door met hen samen te werken en door met zijn bevoegdheid van arts behandelingen te dekken waarvan de wetenschappelijke waarde niet aangetoond is – begaat een deontologische fout.⁶⁵

c) Concrete normen m.b.t. de behandeling en het voorschrijfgedrag

De meeste beslissingen waarin concrete normen worden aangereikt m.b.t. behandelen en voorschrijven, houden

⁵⁶ Franstalige Raad van Beroep van 17 mei 1994; Franstalige Raad van Beroep van 18 februari 1999.

⁵⁷ Franstalige Raad van Beroep van 26 juni 1990; Franstalige Raad van Beroep van 18 februari 1992; Nederlandstalige Raad van Beroep van 24 februari 1992.

⁵⁸ Nederlandstalige Raad van Beroep van 16 oktober 1995.

⁵⁹ Franstalige Raad van Beroep van 26 juni 1990; Franstalige Raad van Beroep van 12 mei 1992.

⁶⁰ Franstalige Raad van Beroep van 12 mei 1992.

⁶¹ Nederlandstalige Raad van Beroep van 9 februari 1998.

⁶² Franstalige Raad van Beroep van 18 februari 1999.

⁶³ Franstalige Raad van Beroep van 21 maart 1995.

⁶⁴ Franstalige Raad van Beroep van 18 februari 1999.

⁶⁵ Franstalige Raad van Beroep van 14 september 1993.

verband met obesitas. De overige beslissingen waaruit dergelijke normen konden worden afgeleid, hadden bijna uitsluitend betrekking op de toepassing van niet-erkende, ongebruikelijke of niet-wetenschappelijk gefundeerde technieken en behandelingen.

Onverantwoord voorschrijfgedrag bij obesitas is het verzuim om met de nodige zorgvuldigheid aan patiënten de zorg toe te dienen die strookt met de thans geldende wetenschappelijke kennis.⁶⁶ Bij het voorschrijven van geneesmiddelen in het raam van de behandeling van obesitas is het van belang dat men rekening houdt met de duur,⁶⁷ de individualisering (niet systematisch, niet stereotiep),⁶⁸ de dosissen (niet overmatig en onaangepast),⁶⁹ de neveneffecten⁷⁰ en het advies van de Academies van Geneeskunde m.b.t. obesitas, dat nadien nog door de Nationale Raad van de Orde werd bevestigd.⁷¹ Daarenboven vergt het starten en opvolgen van een actieve medicamenteuze behandeling van obesitas een nauwkeurig onderzoek,⁷² en dient de nodige aandacht te gaan naar de psychologische omkadering.⁷³ Voorts dient men zich te baseren op de pathologie en niet uitsluitend op de wensen van de patiënt.⁷⁴ Overtreedt een arts in het raam van de behandeling van obesitas deze richtlijnen, dan faalt hij in zijn plicht de zorgvuldige en gewetensvolle zorg toe te dienen conform de hedendaagse wetenschappelijke kennis.

Wat de toepassing van de niet-erkende, ongebruikelijke en niet-wetenschappelijk gefundeerde technieken en behandelingen betreft, kan het volgende worden gezegd. De omstandigheid dat een arts willekeurig een veelheid van technieken (manuele therapie, therapeutische lokale anesthesie (*sic*), fysiotherapie, autogene training, musculaire en integrale ontspanning, fitness, ontladingsoefeningen, ademhalingsoefeningen, yoga, functioneel denken en holistische geneeskunde, ...) toepast volgens de ingeving van het oogeblik, waarbij onmogelijk kan worden nagegaan welke criteria hij daarbij hanteert, brengt mee dat hier geen sprake kan zijn van een beredeneerd wetenschappelijk systeem en impliceert dat de patiënt aan diens willekeur is overgeleverd.⁷⁵ Een dergelijke manier van optreden is volgens de Nederlandstalige Raad van Beroep zeker niet de geneeskunde zoals die in de huidige stand van de wetenschap als verantwoord voorkomt.⁷⁶ Een ander bewijs van het toepassen van ongebruikelijke en bedenkelijke methodes kan

worden gevonden in het laten ondertekenen van een contract waarbij de patiënt zich ertoe verbindt onbekende en niet-traditionele technieken te dulden en waarin een clausule staat die de arts van alle aansprakelijkheid ontslaat.⁷⁷ Dit is trouwens in strijd met het recht op informatie van de patiënt. Ook wanneer een arts zonder enige restrictie bepaalde theorieën of doctrines die op geen enkele wetenschappelijke fundering steunen, aanhangt of toepast (vb. de energetische geneeskunde, de theorieën van de «nieuwe geneeskunde» in het kader van de genezing van kanker), laat deze na op een zorgvuldige en gewetensvolle wijze de zorg toe te dienen die strookt met de thans geldende wetenschappelijke kennis.⁷⁸

3° Continuïteit van de zorg

Een andere tuchtnorm is de wettelijke verplichting de continuïteit van de zorg te waarborgen.⁷⁹ Deze verplichting is opgenomen in art. 8, § 1, van het K.B. nr. 78,⁸⁰ dat de niet naleving ervan tuchtrechtelijk bestraft. Uit de bestudeerde beslissingen volgt dat het keurig bijhouden van de medische dossiers een verplichting is die van groot belang is voor de opvolging van de gezondheidstoestand van de patiënten en de vrijwaring van de continuïteit van de zorg.⁸¹ Niet antwoorden op een oproep van een patiënt en het niet ter beschikking stellen aan het ziekenhuis van het medische dossier van deze patiënt, geldt als een nalatigheid in het verzekeren van de continuïteit van de zorg.⁸² Ook een niet te grote geografische afstand tussen de arts en de patiënt is van belang om de continuïteit van de zorg te verzekeren. *In casu* ging het om een arts die op commerciële wijze voornamelijk obesitaspatiënten behandelde, niet alleen uit zijn streek maar ook uit andere regio's. De Raad van Beroep stelde zich de vraag hoe de arts de continuïteit van de zorg kon verzekeren bij problemen of verwikkelingen die bij het gebruik van werkzame stoffen als anorexigenen zeker niet denkbeeldig zijn.⁸³ Voorts zou men ook wat de Nederlandstalige Raad van Beroep als oncollegiaal gedrag bestempelde, onder deze noemer kunnen rangschikken, namelijk door bij het occasioneel verzorgen van patiënten van collega's na te laten contact op te nemen met de behandelende arts van die patiënten en het niet naleven van afspraken met de behandelende artsen.⁸⁴

⁷⁷ Nederlandstalige Raad van Beroep van 25 juni 1990.

⁷⁸ Franstalige Raad van Beroep van 17 mei 1994; Franstalige Raad van Beroep van 29 april 1997.

⁷⁹ Franstalige Raad van Beroep van 21 januari 1992 (in deze beslissing wordt geoordeeld dat men misbruik maakt van de therapeutische en diagnostische vrijheid o.a. wanneer er geen continuïteit van de zorg is).

⁸⁰ Art. 8, § 1, K.B. nr. 78: «De in de artikelen 2, 3 en 21bis bedoelde beoefenaars mogen, wetens en zonder wettige reden in hunnen hoofde, een in uitvoering zijnde behandeling niet onderbreken zonder vooraf alle maatregelen te hebben getroffen om de continuïteit van de zorgen te verzekeren door een ander beoefenaar die dezelfde wettelijke kwalificatie heeft. De raden van de Orde waaronder de in artikel 2 en in artikel 3 bedoelde beoefenaars ressorteren zien toe dat de bij vorig lid voorziene bepaling wordt nageleefd».

⁸¹ Nederlandstalige Raad van Beroep van 9 februari 1998.

⁸² Franstalige Raad van Beroep van 9 januari 1990.

⁸³ Nederlandstalige Raad van Beroep van 10 mei 1999.

⁶⁶ Nederlandstalige Raad van Beroep van 14 december 1998.

⁶⁷ Franstalige Raad van Beroep van 25 juni 1991.

⁶⁸ Franstalige Raad van Beroep van 18 februari 1992; Franstalige Raad van Beroep van 21 maart 1995.

⁶⁹ Franstalige Raad van Beroep van 25 juni 1991.

⁷⁰ Franstalige Raad van Beroep van 21 maart 1995; Nederlandstalige Raad van Beroep van 10 mei 1999.

⁷¹ Franstalige Raad van Beroep van 25 juni 1991; Franstalige Raad van Beroep van 18 februari 1992; Franstalige Raad van Beroep van 20 april 1993; Franstalige Raad van Beroep van 21 maart 1995.

⁷² Nederlandstalige Raad van Beroep van 10 mei 1999.

⁷³ Franstalige Raad van Beroep van 18 februari 1992; Franstalige Raad van Beroep van 21 maart 1995.

⁷⁴ Franstalige Raad van Beroep van 21 maart 1995.

⁷⁵ Nederlandstalige Raad van Beroep van 25 juni 1990.

⁷⁶ Nederlandstalige Raad van Beroep van 25 juni 1990.

4° Commercialisering

In een beslissing van 20 april 1993 verwees de Franstalige Raad van Beroep naar art. 3 van de Code van medische plichtenleer. Deze bepaling definieert de uitoefening van de geneeskunde als een bij uitstek menslievende opdracht, waarbij de arts in alle omstandigheden waakt over de gezondheid van het individu en van de gemeenschap. Het past niet de geneeskunde uit te oefenen als een handel. De Franstalige Raad van Beroep oordeelde dat de gereserveerdheid t.o.v. een commerciële uitoefening van de geneeskunde niet mag worden geïnterpreteerd als een misprijzen van de commerciële beroepen, maar als een zorg om te voorkomen dat een arts zijn macht op een buitensporige manier uitoefent om zich te verrijken ten koste van zieken.⁸⁵ Een commerciële geneeskunde wordt herhaaldelijk tuchtrechtelijk bestraft.

Het volgende biedt enig inzicht in de handelingen die een arts dient te vermijden om niet tuchtrechtelijk te worden bestraft wegens commercialisering van de geneeskunde.

Het voorschrijven van niet-geïndiceerde medicamenten of het voorschrijven voor een (te) lange periode kan volgens de Raad van Beroep enkel worden verklaard door geldbejag en is dus een uiting van commercialisering.⁸⁶ Hetzelfde kan worden gezegd van een arts die talrijke weinig of niet-gebruikelijke onderzoeken uitvoert.⁸⁷ Ook het systematisch en herhaaldelijk uitvoeren of laten uitvoeren van onderzoeken en analyses is een belangrijke indicator voor commerciële geneeskunde.⁸⁸ Dat geldt ook voor het verrichten van onnodige dure en overbodige prestaties, in het bijzonder door die meermaals te herhalen bij asymptomatische patiënten.⁸⁹ Het gebruik van gefotokopieerde standaardvoorschriftformulieren die enkel nog moeten worden aangevuld, is ook een belangrijke aanwijzing.⁹⁰ Volgens de Raad van Beroep houdt dit in dat de betrokken arts stereotiepe recepten en steeds dezelfde bestanddelen gebruikt voor de behandeling van zijn patiënten met slechts af en toe lichte aanpassingen (geen individuele aanpassing).⁹¹ In een beslissing van de Franstalige Raad van Beroep van 21 maart 1995 werd een arts tuchtrechtelijk veroordeeld voor het uitoefenen van de geneeskunde als een handel, door aan zijn patiënten behandelingen voor te schrijven die stereotiep en systematisch waren en bijgevolg niet individueel bepaald en bovendien aan een extreem hoog ritme.⁹² Ook de (weinig) tijd die een arts besteedt aan een patiënt (voor anamnese, bloedafname, het geven van uitleg) kan een indicator zijn voor een commerciële uitoefening van de geneeskunde.⁹³ Uitoefening van geneeskunde en van handel kunnen ook vermengd zijn wanneer er banden zijn tussen een arts en een commerciële vennootschap. Dat is bijvoorbeeld zo wanneer een arts

toestaat dat een commerciële vennootschap die de distributie en promotie van een medisch apparaat verzekert, meermaals zijn naam verspreidt en gebruikt als wetenschappelijke borg, en wanneer hij aanvaardt daarvoor beloond te worden.⁹⁴

Het (stilzwijgend) sluiten van een overeenkomst met een commercieel centrum wordt tuchtrechtelijk bestraft.⁹⁵ Art. 18, § 2, van het K.B. nr. 78 verbiedt namelijk een overeenkomst van welke aard ook gesloten hetzij tussen artsen, tandartsen, apothekers en kinesisten hetzij tussen deze beoefenaren en derden, inzonderheid producenten van farmaceutische producten of leveranciers van geneeskundige of protheseapparaten, wanneer deze overeenkomst betrekking heeft op hun beroep en ertoe strekt aan de een of de ander rechtstreeks of onrechtstreeks winst of voordeel te verschaffen. *In casu* ging het om een arts die samen met paramedici een overeenkomst had gesloten met een commercieel centrum.⁹⁶

De deontologie verbiedt eveneens een geheime verstandhouding met een apotheker. Het feit dat men tussenpersoon speelt bij het overhandigen van geneesmiddelen, impliceert een geheime verstandhouding met een apotheker.⁹⁷ *In casu* bezorgde de arts zelf geneesmiddelen aan zijn patiënten na ze bij een bepaalde apotheker te hebben afgehaald en waartoe hij in het bezit was van kleeftbriefjes van het ziekenfonds.⁹⁸

5° Reclame en ronselen van patiënten

Een onderscheid kan worden gemaakt tussen het maken van publiciteit voor de eigen praktijk en publiciteit voor een commerciële vennootschap of V.Z.W. Wat de eigen praktijk betreft, blijkt uit de onderzochte beslissingen dat het toegestaan is een bepaald onderdeel van de geneeskunde (*in casu* plastische chirurgie) te verduidelijken, maar dat men maat moet houden en geen lofrede over zichzelf mag afsteken.⁹⁹ Ook is het geoorloofd informatie te geven aan een journalist, op voorwaarde dat de betrokken arts alle maatregelen neemt opdat het artikel niet overkomt als reclame voor zijn privé-activiteit of voor die van een bepaalde instelling.¹⁰⁰ Wanneer het artikel de coördinaten van een arts vermeldt en verwijst naar de instelling waar hij aan bepaalde activiteiten participeert, is aan deze voorwaarde niet voldaan.¹⁰¹ Opmerkelijk is dat dit eveneens geldt voor het geven van informatie aan een patiënt. Zo werd beslist dat een arts directe reclame maakt voor zijn medische praktijk door een van zijn patiënten uittreksels te verschaffen van een artikel dat een bepaalde behandeling ophemelt, dat naar hem refereerde en waarop hij zijn persoonlijke gegevens had aangebracht.¹⁰² Worden eveneens beschouwd als reclame: een artikel in de pers waarin een arts wordt geassocieerd met

⁸⁴ Nederlandstalige Raad van Beroep van 21 juni 1999.

⁸⁵ Franstalige Raad van Beroep van 20 april 1993.

⁸⁶ Nederlandstalige Raad van Beroep van 22 mei 1995.

⁸⁷ Nederlandstalige Raad van Beroep van 22 mei 1995.

⁸⁸ Franstalige Raad van Beroep van 20 april 1993.

⁸⁹ Franstalige Raad van Beroep van 9 januari 1990.

⁹⁰ Nederlandstalige Raad van Beroep van 10 mei 1999.

⁹¹ Nederlandstalige Raad van Beroep van 10 mei 1999.

⁹² Franstalige Raad van Beroep van 21 maart 1995.

⁹³ Franstalige Raad van Beroep van 20 april 1993.

⁹⁴ Franstalige Raad van Beroep van 12 mei 1998.

⁹⁵ Franstalige Raad van Beroep van 17 mei 1994.

⁹⁶ Franstalige Raad van Beroep van 17 mei 1994.

⁹⁷ Nederlandstalige Raad van Beroep van 15 november 1993.

⁹⁸ Nederlandstalige Raad van Beroep van 15 november 1993.

⁹⁹ Franstalige Raad van Beroep van 18 december 1990.

¹⁰⁰ Franstalige Raad van Beroep van 17 mei 1994.

¹⁰¹ Franstalige Raad van Beroep van 17 mei 1994.

¹⁰² Franstalige Raad van Beroep van 12 mei 1998.

de activiteiten van een commercieel centrum; het versturen van een brochure die de opening van een dergelijk centrum aankondigt en waarin de arts wordt geassocieerd met verscheidene paramedici; het aanbrengen van uithangborden, het ene met de naam van de arts en het andere met de naam van een commercieel centrum (*in casu* een centrum voor zogenaamde energetische geneeskunde) alsook het maken van propaganda voor een bepaalde instelling (*in casu* een V.Z.W.) waarin de betrokken arts bepaalde activiteiten aan de dag legt en waarmee hij zich identificeert.¹⁰³

6° Rechten van de patiënt

a) *Recht op informed consent en respect voor het privé-leven van de patiënt*

In een beslissing van de Nederlandstalige Raad van Beroep van 16 oktober 1995 werd geoordeeld dat wanneer een patiënt de raad van een arts om specialistische hulp in te roepen resoluut van de hand wijst, het de plicht van deze laatste is om de patiënt duidelijk te maken dat hij hem/haar in dat geval niet verder kan behandelen en dat geen enkele overweging van welke aard ook hem daarvan mag weerhouden. In geen geval mocht de arts zijn patiënte aan het lijntje houden.¹⁰⁴

Een arts die het recht van een patiënt om geïnformeerd toe te stemmen in een onderzoek of een behandeling niet respecteert, kan tuchtrechtelijk worden bestraft. Zo bijvoorbeeld een zonder informatie aan de patiënt uitgevoerd rectaal onderzoek of een bloedafname zonder toestemming.¹⁰⁵ Ook wanneer men in het gehele verloop van de behandeling de patiënt onkundig houdt van wat er met hem eigenlijk aan de hand is en wat daartegen wordt ondernomen,¹⁰⁶ begaat men een deontologische fout die tevens een schending uitmaakt van het recht op informatie van een patiënt.

Ook afbreuk doen aan het privé-leven van de patiënt door het plegen van zedenfeiten wordt tuchtrechtelijk bestraft.¹⁰⁷ Een opmerkelijk voorbeeld hiervan is de veroordeling van een arts die meermaals tegen een muzikale achtergrond bij een jonge patiënt d.m.v. masturbatie sperma afnam en die aan deze jongeman verscheidene brieven van bedenkelijk karakter schreef, die van aard waren om verwarring te zaaien bij een adolescent en twijfel op te wekken betreffende de aard van de bijzondere vriendschap die de arts hem betoonde.¹⁰⁸

b) *Respect voor het beroepsgeheim*

Art. 458 Sw. beschermt het beroepsgeheim strafrechtelijk. De Raden van de Orde bestraffen een schending van het beroepsgeheim ook tuchtrechtelijk.¹⁰⁹ Zo oordeelde de Orde

dat een arts het beroepsgeheim schond door mee te werken aan de publicatie van twee foto's van een identificeerbare patiënt met de vermelding «voor» en «na» (de operatie) in een niet-wetenschappelijk tijdschrift.¹¹⁰ Dat de betrokken patiënte haar toestemming had gegeven deed voor de Franstalige Raad van Beroep niet terzake.¹¹¹ Een arts wordt – aldus de Raad van Beroep – niet ontheven van het beroepsgeheim door de enkele toestemming van de patiënt, want deze kent niet altijd de draagwijdte van zijn beslissing en kan niet altijd voorzien welke de gevolgen zullen zijn van een eventuele openbaarmaking.¹¹² Ook het belang van de familie of van de kinderen van de patiënt rechtvaardigen dat een arts het beroepsgeheim bewaart, niettegenstaande de toestemming van de patiënt.¹¹³ Door aan een journalist foto's te geven van een patiënt, zelfs als men niet zeker is dat die uiteindelijk ook worden gepubliceerd, schendt een arts het beroepsgeheim.¹¹⁴ De omstandigheid dat men de voorzitter van de medische raad van een kliniek of de medisch of administratief directeur waarschuwt, ontslaat een arts evenmin van zijn plicht het beroepsgeheim te bewaren.¹¹⁵

c) *Recht op een medisch dossier*

Het voldoen aan de wettelijke en deontologische plicht om op verzoek van de patiënt aan een andere behandelende arts alle inlichtingen van medische aard te verstrekken die nuttig of nodig zijn voor de vervollediging van de diagnose of de voortzetting van de behandeling,¹¹⁶ impliceert het bijhouden van een zo volledig mogelijk dossier. Men kan moeilijk spreken van een medisch dossier wanneer dit slechts bestaat uit «een aantal losse, aan elkaar geniete blaadjes met voor een derde niet te begrijpen talrijke onleesbare afkortingen over maandelijkse controles.»¹¹⁷ Dankzij het dossier moet de evolutie van de patiënt gereconstrueerd kunnen worden.¹¹⁸ Het keurig bijhouden van de medische dossiers is een belangrijke verplichting, waarvan de naleving van groot belang is voor de opvolging van de gezondheidstoestand van de patiënten en de vrijwaring van de continuïteit van de zorg.¹¹⁹ In het vooruitzicht van eventuele latere verzorgingen getuigt het – aldus de Nederlandstalige Raad van Beroep in een beslissing van 9 februari 1998 – van lichtzinnigheid belangrijke verslagen of protocols uit het medisch dossier weg te laten en/of aan de patiënten of de verwijzende artsen af of terug te geven, zonder er een afschrift van te bewaren.¹²⁰ Slordigheid en onzorgvuldigheid bij het samenstellen en bijhouden van medische dossiers impliceert dan ook dat een arts de belangrijke rol die dit dossier in de

¹¹⁰ Franstalige Raad van Beroep van 18 december 1990.

¹¹¹ Franstalige Raad van Beroep van 18 december 1990.

¹¹² Franstalige Raad van Beroep van 18 december 1990.

¹¹³ Franstalige Raad van Beroep van 18 december 1990.

¹¹⁴ Franstalige Raad van Beroep van 18 december 1990.

¹¹⁵ Franstalige Raad van Beroep van 18 december 1990.

¹¹⁶ Art. 13, § 1, van het K.B. nr. 78, gelezen in samenhang met art. 38, § 3, van het K.B. nr. 78.

¹¹⁷ Nederlandstalige Raad van Beroep van 22 mei 1995.

¹¹⁸ Nederlandstalige Raad van Beroep van 22 mei 1995.

¹¹⁹ Nederlandstalige Raad van Beroep van 9 februari 1998.

¹²⁰ Nederlandstalige Raad van Beroep van 9 februari 1998.

¹⁰³ Nederlandstalige Raad van Beroep van 25 juni 1990; Franstalige Raad van Beroep van 17 mei 1994.

¹⁰⁴ Nederlandstalige Raad van Beroep van 16 oktober 1995.

¹⁰⁵ Nederlandstalige Raad van Beroep van 22 mei 1995.

¹⁰⁶ Nederlandstalige Raad van Beroep van 22 mei 1995.

¹⁰⁷ Franstalige Raad van Beroep van 1 oktober 1996; Franstalige Raad van Beroep van 29 juni 1999.

¹⁰⁸ Franstalige Raad van Beroep van 1 oktober 1996.

¹⁰⁹ Franstalige Raad van Beroep van 18 december 1990; Franstalige Raad van Beroep van 5 december 1995.

geneeskunde speelt, veronachtzaamt.¹²¹ Volgens de Raad van Beroep moet een medisch dossier ernstig en volledig zijn, en hieraan is niet voldaan wanneer een arts zich tevreden stelt met het maken van fiches die slechts summiere en oppervlakkige informatie bevatten en die niet beantwoorden aan het doel van het correct bijhouden van een medisch dossier.¹²²

7° Respect voor de Orde

Een gemis aan respect voor de Orde door bijvoorbeeld niet te gehoorzamen aan de orders van het bureau, te weigeren die informatie te geven waar de raden van de Orde om hadden gevraagd, niet te antwoorden op vragen en brieven die de raden van de Orde hadden gesteld respectievelijk gestuurd of niet te verschijnen voor de onderzoekscommissie, is deontologisch laakbaar gedrag dat tuchtrechtelijk wordt bestraft.¹²³ Hetzelfde kan worden gezegd van het niet geven van een betrouwbaar relaas van bepaalde gebeurtenissen¹²⁴ en van de weigering gevolg te geven aan een door de Raden van de Orde opgelegde sanctie.¹²⁵ Ook de weigering de in de wet vastgelegde bijdragen te betalen die zijn bestemd voor de Orde, kan worden gezien als een gemis aan respect voor de Orde.¹²⁶

8° Valsheid in geschrifte

Om controle door de ziekenfondsen mogelijk te maken, is het belangrijk dat de naam van de patiënt t.a.v. wie bepaalde handelingen zijn verricht en niet de naam van een familielid van deze laatste op de getuigschriften van verstrekte hulp wordt vermeld.¹²⁷ Aldus pleegt men valsheid in geschrifte wanneer men getuigschriften van verstrekte hulp aflevert die niet overeenstemmen met de werkelijkheid. Een dergelijk handelen maakt volgens de Raad van Beroep een ernstige deontologische fout uit.¹²⁸ Hetzelfde geldt voor het attesteren van zagezegd zelf uitgevoerde prestaties die in realiteit zijn uitgevoerd door een (onbevoegde) derde persoon.¹²⁹

IV. Conclusies

In wat volgt wordt een poging ondernomen om enkele besluiten te trekken uit de geanalyseerde tuchtrechtelijke beslissingen.

Allereerst valt op dat deze beslissingen vrijwel uitsluitend betrekking hebben op gedragingen gesteld in de uitoefening van het beroep. Extra-professioneel handelen komt daarentegen nauwelijks aan bod. Deze uitzonderingen betreffen openbare dronkenschap (bevestiging van de door de Pro-

vinciale Raad opgelegde schorsing van twee jaar),¹³⁰ kredietmisbruik, schulden (schorsing van negen maanden i.p.v. de door de Provinciale Raad opgelegde schraping voor deze en nog andere feiten)¹³¹ en vermenging van het eigenbelang van de arts en de belangen van de patiënt m.b.t. een verkoop tegen lijfrente (schorsing van een maand i.p.v. de door de Provinciale Raad opgelegde schorsing van een jaar).¹³² Dit is op zichzelf opmerkelijk. Opdat extra-professioneel gedrag strafbaar is, moet het om een « zware » fout gaan.¹³³ Hiermee rekening houdende zou men kunnen verwachten dat de uitgesproken sanctie ook een zware is. Dit blijkt echter niet altijd te kloppen. Mag men hieruit afleiden dat de Raden van de Orde maar matig belangstelling hebben voor het privé-gedrag van de leden? Ter ondersteuning van dit standpunt kan worden verwezen naar de beslissing van de Franstalige Raad van Beroep van 26 juni 1990. In deze zaak stond een arts terecht wegens o.a. het niet-betalen van zijn schulden. De Raad van Beroep oordeelde dat het privé-leven in principe uitgesloten is van de disciplinaire bevoegdheid van de Orde van Geneesheren.¹³⁴ Dr. P. Beke, hoofdredacteur van het Tijdschrift van de Nationale Raad van de Orde van Geneesheren, is het hier weliswaar mee eens, maar meent dat een uitzondering dient te worden gemaakt voor die zware extraprofessionele fouten die het vertrouwen van de patiënt en de gemeenschap in de arts ernstig schaden.¹³⁵ Nu juist dergelijke ernstige fouten klaarblijkelijk eerder mild worden bestraft, rijst toch de vraag of het medisch tuchtrecht wel een geschikt instrument is om sancties op te leggen voor ongeoorloofd privé-gedrag.

Vervolgens is het ons opgevallen dat in heel wat beslissingen aansluiting wordt gezocht bij een of andere bepaling van het K.B. nr.78, zoals art. 8 (de continuïteitsverplichting), art. 11 (misbruik van de diagnostische en therapeutische vrijheid), art. 13 (ter beschikking stellen van medische informatie over een patiënt aan een collega die de behandeling verderzet) en art. 18, § 2 (verbod van bepaalde overeenkomsten tussen artsen en derden). Door te verwijzen naar een artikel in het K.B. nr.78 kan niet worden getwijfeld aan de wettelijke basis van de tuchtvervolgning en de tuchtsanctie. Dit neemt niet weg dat in andere beslissingen uitdrukkelijk wordt verwezen naar de eer en de waardigheid van het beroep als uiteindelijke toetssteen voor een tuchtrechtelijke beoordeling. Opvallend in dit verband is dat de Franstalige Raad van Beroep er een gewoonte van maakt om het handelen van een vervolgde arts te kwalificeren als strijdig met de eer en de waardigheid van het beroep.

Een derde vaststelling is dat vaak marginale geneeskunde en marginale artsen het voorwerp uitmaken van een zware tuchtsanctie. Onder «marginale geneeskunde» verstaan we onwetenschappelijke geneeswijzen, niet bewezen methoden, achterhaalde procédés e.d.m. Marginale artsen zijn dan de beoefenaren van dergelijke praktijken. Vooral de behandeling van obesitas-patiënten op onorthodoxe manier en mis-

¹²¹ Nederlandstalige Raad van Beroep van 9 februari 1998.

¹²² Franstalige Raad van Beroep van 21 maart 1995.

¹²³ Franstalige Raad van Beroep van 26 juni 1990; Nederlands-talige Raad van Beroep van 20 november 1995.

¹²⁴ Franstalige Raad van Beroep van 12 mei 1992.

¹²⁵ Nederlandstalige Raad van Beroep van 20 november 1995.

¹²⁶ Franstalige Raad van Beroep van 19 maart 1991.

¹²⁷ Nederlandstalige Raad van Beroep van 15 november 1993.

¹²⁸ Nederlandstalige Raad van Beroep van 15 november 1993.

¹²⁹ Franstalige Raad van Beroep van 9 januari 1990.

¹³⁰ Nederlandstalige Raad van Beroep van 29 januari 1990.

¹³¹ Franstalige Raad van Beroep van 26 juni 1990.

¹³² Franstalige Raad van Beroep van 16 mei 1995.

¹³³ Art. 6, 2°, van het KB nr. 79.

¹³⁴ Franstalige Raad van Beroep van 26 juni 1990.

¹³⁵ P. BEKE, «De eer en de waardigheid van het beroep», *T. Orde Geneesheren* 2001, nr. 91, p. 15-16.

bruik maken van de goedgelovigheid van dergelijke patiënten, scoort hier opmerkelijk hoog.

Dat brengt ons tot een vierde vaststelling. Door het beugelen van marginale geneeskunde levert het medisch tuchtrecht ook een bijdrage tot het handhaven van de kwaliteit van de medische beroepsuitoefening. Het medisch tuchtrecht neemt de patiënten in bescherming tegen de beoefenaren van dergelijke geneeswijzen. In sommige gevallen neigt dit wel eens naar overbescherming, als bijvoorbeeld wordt beslist dat een arts er alles aan moet doen om zijn weigerachtige patiënt te overhalen een geschikte behandeling te volgen en anders aan de relatie met de patiënt een einde moet maken. De raden van de Orde waren in de jaren negentig duidelijk nog meer vertrouwd met de plichten van de artsen dan met de rechten van de patiënt.

Wanneer we de tuchtnormen overlopen die we menen te kunnen afleiden uit de zware tuchtrechtelijke beslissingen, dan kunnen we daaruit als vijfde besluit afleiden dat het handhaven van de kwaliteit van de beroepsuitoefening ook nog in andere opzichten door het medisch tuchtrecht wordt bewerkstelligd. Soms gebeurt dit zelfs op een onverwachte manier. Zo blijken achter beslissingen onder de noemer «commerciële geneeskunde» sancties schuil te gaan tegen artsen die zich bezondigen aan te veel onderzoeken, te veel of te lang voorschrijven van medicatie e.d.m. Dit wijst op een sluipende normverschuiving van «eer en waardigheid» van het beroep naar kwaliteit van de beroepsuitoefening. De vraag is of deze normverschuiving – in de veronderstelling dat ze bestaat – niet wettelijk zou moeten worden bekrachtigd. In het reeds vermelde artikel van dr. Beke stelt hij onomwonden dat (de eer en de waardigheid) «niet meer van deze tijd (is). Dit klinkt archaïsch, corpora-

tistisch».¹³⁶ Hij bepleit een aanpassing van de wetgeving op de Orde van Geneesheren, zodat een hoogstaande kwaliteit van medisch handelen een absoluut vereiste wordt. Niet het beroepsbelang mag primeren, maar het belang van de patiënt. Dit pleidooi van binnen de Orde zelf om het medisch tuchtrecht ten dienste van de patiënt en de kwaliteit van de beroepsuitoefening te stellen, sluit perfect aan bij soortgelijke voorstellen in het buitenland. De Franse Orde van Geneesheren bepaalde in september 2001 haar strategie voor de toekomst: «être au service des médecins dans l'intérêt des patients» en «devenir le promoteur et le garant de la qualité de l'exercice professionnel».¹³⁷ Om geloofwaardig te zijn, mag het echter niet bij woorden alleen blijven.

Herman NYS

Gewoon hoogleraar K.U.Leuven
Hoogleraar Universiteit Maastricht

Iris VAN BAEL

Wetenschappelijk medewerkster
Centrum voor biomedische ethiek en recht K.U.Leuven

Panayota MOKOS

Bursaal Departement
Sociologie K.U.Leuven

Rita SCHEPERS

Hoogleraar K.U.Leuven

¹³⁶ P. BEKE, o.c., T. Orde van Geneesheren 2001, nr. 91, p. 15.

¹³⁷ X, «Un Ordre au service des médecins dans l'intérêt des patients», *Bulletin de l'Ordre des médecins*, november 2001.

RECHTSPRAAK

ARBITRAGEHOF

13 JUNI 2001

Voorzitter: de h. Melchior

Rapporteurs: de hh. Martens en Alen

Advocaat: mr. Romain loco De Bruyn

1. Sociale zekerheid werknemers – Sociale fraude – Bedrieglijke onderwerping – Niet-onderwerping – Ambtshalve veroordeling – a) Verscheidene misdrijven – Zwaarste straf – Absorptie – Toepasselijkheid – b) Uitstel en opschorting – Toepasselijkheid – 2. Straf – Sociale fraude – Ambtshalve veroordeling – Toepasselijkheid – Rechtspersoon – Verschillende behandeling met natuurlijke persoon

1. a) Art. 35, derde lid, *Socialezekerheidswet Werknemers 1969* schendt art. 10 en 11 van de Grondwet niet doordat het op grond ervan niet mogelijk is de ambtshalve veroordeling

waartoe het verplicht, met toepassing van art. 65 Sw. uit te sluiten wanneer de uitgesproken hoofdstraf is gesteld in een andere bepaling.

b) Art. 35, derde lid, *Socialezekerheidswet Werknemers 1969* verbiedt de rechter niet terzake van de erin bepaalde sancties de wettelijke regelen inzake probatie, opschorting en uitstel toe te passen.

2. Art. 35, vierde lid, *Socialezekerheidswet Werknemers 1969*, geïnterpreteerd in die zin dat het alleen de veroordeling oplegt van de werkgever die een natuurlijke persoon is, schendt art. 10 en 11 van de Grondwet.

2. Art. 35, vierde lid, *Socialezekerheidswet Werknemers 1969*, geïnterpreteerd in die zin dat het de veroordeling oplegt van de werkgever die een natuurlijke persoon is, of van de natuurlijke persoon die orgaan of aangestelde is van de werkgever die een rechtspersoon is, en die in feite het misdrijf heeft gepleegd dat bij dat artikel wordt gestraft, schendt art. 10 en 11 van de Grondwet niet.

Arrest nr. 80/2001

I. Onderwerp van de prejudiciële vragen

a. Bij vonnis van 3 maart 2000 heeft de Correctionele Rechtbank te Luik de volgende prejudiciële vraag gesteld: «Schendt art. 35, derde lid, van de wet van 27 juni 1969, zo geïnterpreteerd dat het de strafrechter, naast het tweede lid, dat hem de verplichting oplegt de werkgever ambtshalve te veroordelen tot betaling aan de R.S.Z. van het bedrag van de bijdragen, bijdrageopslagen en verwijlinteressen die niet aan de Dienst zijn gestort, verplicht de werkgever ambtshalve te veroordelen tot betaling aan de R.S.Z. van een vergoeding gelijk aan het drievoud van de bedrieglijk aangegeven bijdragen als een sanctie van burgerlijke aard, met als gevolg de onmogelijkheid ze vergezeld te laten gaan van een maatregel van opschorting of uitstel, ze uit te sluiten wanneer de uitgesproken straf die is waarin een andere tekst voorziet met toepassing van art. 65 Sw., art. 10 en 11 van de Grondwet, in verhouding tot de situatie van elke andere beklagde die kan worden veroordeeld op het strafrechtelijk vlak *sensu stricto* en tot de verplichting om de schadelijke gevolgen van het strafbaar feit te herstellen, en ten aanzien van iedere werkgever die voor de burgerlijke rechter niet zou zijn veroordeeld tot betaling aan de R.S.Z. van de ontdoken bijdragen, bijdrageopslagen en verwijlinteressen?»

Die zaak is ingeschreven onder nummer 1902 van de rol van het Hof.

b. Bij vonnis van 4 september 2000 heeft de Correctionele Rechtbank te Charleroi de volgende prejudiciële vraag gesteld: «Schendt art. 35, vierde lid, van de wet van 27 juni 1969 tot herziening van de besluitwet van 28 december 1944 betreffende de maatschappelijke zekerheid der arbeiders, als ingevoegd door art. 24 van de wet van 6 juli 1989, art. 10 en 11 van de Grondwet, doordat het voorziet in een ambtshalve veroordeling van de werkgever tot betaling van een vergoeding gelijk aan het drievoud van de ontdoken bijdragen met een minimum van 51.000 fr., wetende dat ervan moet worden uitgegaan, overeenkomstig het arrest van het Hof nr. 98/99 van 15 september 1999 (*Belgisch Staatsblad* van 27 november 1999, p. 44.212), dat het om een strafsancie gaat en dat bijgevolg, gezien het beginsel van het persoonlijke karakter van de straffen en de onmogelijkheid tot aan de inwerkingtreding van de wet van 4 mei 1999 een rechtspersoon strafrechtelijk aansprakelijk te stellen, alleen de werkgever die een natuurlijke persoon is, in tegenstelling tot de werkgever die een rechtspersoon is en die eraan ontsnapt, kan worden veroordeeld tot de betaling van die vergoeding?»

Die zaak is ingeschreven onder nummer 2030 van de rol van het Hof.

...

IV. In rechte

...

B.1. De prejudiciële vragen hebben betrekking op de bestaanbaarheid met de art. 10 en 11 van de Grondwet, van het derde en het vierde lid van de wet van 27 juni 1969 tot herziening van de besluitwet van 28 december 1944 betreffende de maatschappelijke zekerheid der arbeiders.

Art. 35 van de wet van 27 juni 1969, als met name gewijzigd bij de wet van 6 juni 1989, bepaalt:

«Onverminderd de artikelen 269 tot 275 van het Strafwetboek, worden gestraft met gevangenisstraf van acht dagen tot drie maanden en met een geldboete van 26 tot 500 frank, of met een van die straffen alleen:

1° de werkgever, zijn aangestelden of lasthebbers die zich niet schikken naar de bepalingen voorgeschreven door de wet en de uitvoeringsbesluiten ervan; de geldboete wordt zoveel maal toegepast als er werknemers zijn ten overstaan van dewelke een inbreuk is gepleegd, zonder dat het totaalbedrag van de geldboete evenwel hoger mag zijn dan 100.000 fr.;

2° de personen bedoeld bij artikel 2 en hun medecontractanten die de door de Koning bepaalde inlichtingen niet verstrekken of de opgelegde toezendingsvoorwaarden en -modaliteiten niet naleven;

3° de personen bedoeld bij artikel 30bis, § 3, die nalaten de verschuldigde sommen binnen de voorgeschreven termijn te storten;

4° al wie het krachtens deze wet georganiseerd toezicht verhindert.

De rechter die de straf uitspreekt ten laste van de werkgever, zijn aangestelden of lasthebbers, veroordeelt ambtshalve de werkgever tot betaling aan de Rijksdienst voor maatschappelijke zekerheid van de bijdragen, bijdrageopslagen en verwijlinteressen die niet aan de Rijksdienst werden gestort.

Bij bedrieglijke onderwerping van een of meer personen aan de toepassing van deze wet, veroordeelt de rechter ambtshalve de werkgever tot betaling aan de Rijksdienst voor maatschappelijke zekerheid van een vergoeding gelijk aan het driedubbel van de bedrieglijk aangegeven bijdragen.

Bij niet-onderwerping van een of meer personen aan de toepassing van deze wet, veroordeelt de rechter ambtshalve de werkgever, en in voorkomend geval, de hoofdaannemer bedoeld bij art. 30ter, wat betreft de personen tewerkgesteld door de onderaannemer op de werf van de hoofdaannemer, tot betaling aan de Rijksdienst voor maatschappelijke zekerheid van een vergoeding gelijk aan het drievoud van de ontdoken bijdragen, zonder dat dit bedrag minder dan 51.000 fr. per tewerkgestelde persoon en dit per maand of fractie ervan, mag bedragen. Dit bedrag wordt aangepast in functie van de evolutie van de lonen en van het bedrag van de socialezekerheidsbijdragen.»

Wat de prejudiciële vraag in de zaak nr. 1902 betreft

B.2. De aangeklaagde discriminatie zou voortkomen uit het feit dat de strafrechter, wanneer hij bedrieglijke onderwerping vaststelt van personen aan de R.S.Z. (Rijksdienst voor Sociale Zekerheid), op grond van art. 35, derde lid, verplicht zou zijn om ambtshalve de veroordeling uit te spreken tot betaling van een vergoeding die het drievoud is van de bedrieglijk aangegeven bijdragen, zonder dat hij art. 65 Sw., noch de art. 1, 3, 6 en 8 van de wet van 29 juni 1964 zou vermogen toe te passen, wegens de burgerlijke aard van die veroordeling.

B.3. Het derde lid van art. 35 van de wet van 27 juni 1969 drukt de wil van de wetgever uit om de rechters te verplichten bijzonder zware geldelijke sancties op te leggen in een sector waarin de omvang en de frequentie van de fraude de belangen van de gemeenschap ernstig aantasten en waarin de bedrijven die hun verplichtingen ontduiken op

ongeoorloofde wijze concurreren met diegene die ze nacomen. Die wil kwam opnieuw tot uiting toen de wetgever, met de wet van 6 juli 1989, het vierde lid van art. 35 van de wet van 27 juni 1969 heeft ingevoerd, dat tot doel heeft de strijd tegen de koppelbazen te versterken (*Parl. St.*, Kamer, 1988-1989, nr. 833/1, p. 10).

B.4. De bijzondere aard van de veroordelingen tot het drievoud van de bijdragen die bedrieglijk zijn aangegeven of ontdoken, heeft ertoe kunnen leiden ze te beschouwen als burgerlijke sancties en niet als straffen. Die interpretatie had tot gevolg dat alle regelen die eigen zijn aan het strafrecht niet van toepassing zijn, ongeacht of zij betrekking hebben op de verjaring, de niet-retroactiviteit, de verzachtende omstandigheden, de absorptie van de straffen, het uitstel of de opschorting van de uitspraak.

B.5. Daaruit volgt dat de personen die ten laste gelegd wordt de feiten bedoeld in art. 35, derde en vierde lid, van de wet van 27 juni 1969 te hebben gepleegd, anders werden behandeld dan andere beklaagden. Dat verschil in behandeling, gegrond op een criterium dat objectief en relevant is ten aanzien van de in B.3 in herinnering gebrachte doelstelling, kon onevenredige gevolgen hebben ten aanzien van die doelstelling.

B.6. De wetgever heeft immers bij de goedkeuring van de wet van 26 juni 1992 houdende sociale en diverse bepalingen vastgesteld dat door de starheid van bepaalde maatregelen die vergelijkbaar zijn met die van art. 35, derde en vierde lid, het aantal seponeringen, om redenen van billijkheid, was toegelaten (*Parl. St.*, Senaat, B.Z., 1991-1992, nr. 315-2, p. 64).

Aldus blijkt dat, doordat men heeft willen vermijden dat rekening wordt gehouden met de omstandigheden die eigen zijn aan elke vervolging, men tot gevolgen komt die, omdat zij onevenredig zijn met het nagestreefde doel, een strafeloosheid teweegbrengen die de wetgever precies wilde voorkomen.

B.7. Er dient te worden onderzocht of de veroordelingen tot het drievoud van de bedrieglijk aangegeven of ontdoken bijdragen niet als straffen moeten worden beschouwd, om de redenen, met name, uiteengezet in de rechtspraak door het Europese Hof voor de Rechten van de Mens ontwikkeld in verband met het begrip «strafvervolging» in de zin van art. 6 E.V.R.M.

B.8. Het Hof stelt dienaangaande vast dat de sanctie die het derde lid van art. 35 van de wet van 27 juni 1969 bepaalt, een overwegend repressief karakter heeft; zij heeft tot doel de overtredingen begaan door alle werkgevers, aangestelden of lasthebbers, zonder enig onderscheid, die de regelen van onderwerping aan de sociale zekerheid niet naleven, te voorkomen en te bestraffen; die personen, die vooraf de sanctie kennen die zij riskeren op te lopen, worden ertoe aangezet hun verplichtingen na te komen; de maatregel is ondergebracht in afdeling 4, die aan de «strafbepalingen» is gewijd; hij wordt toegevoegd aan een straf die door een strafrechter is uitgesproken; hij vergoedt niet de schade die de betrokkene heeft berokkend aan de benadeelde partij, die met toepassing van art. 35, tweede lid, wordt vergoed.

B.9. Die vaststellingen leiden tot het besluit dat de betwiste sanctie van strafrechtelijke aard is. Er moet nog worden onderzocht of daaruit volgt dat strafrechtelijke regelen daarop van toepassing zijn en, zo niet, of de afwijkingen die op die regelen zouden bestaan, kunnen worden verantwoord.

Ten aanzien van de toepasselijkheid van art. 65 Sw.

B.10. Luidens art. 38 van de wet van 27 juni 1969 zijn alle bepalingen van Boek I van het Strafwetboek, «uitgezonderd hoofdstuk V, maar met inbegrip van hoofdstuk VII en van art. 85», van toepassing op de in de wet bedoelde strafrechtelijke veroordelingen. Art. 65, vervat in hoofdstuk VI van Boek I, zal dus in beginsel van toepassing zijn op de veroordelingen die zijn uitgesproken met toepassing van art. 35, derde en vierde lid, van de wet.

B.11. Art. 65 Sw. bepaalt:

«Wanneer eenzelfde feit verscheidene misdrijven oplevert of wanneer verschillende misdrijven die de opeenvolgende en voortgezette uitvoering zijn van eenzelfde misdadig opzet, gelijktijdig worden voorgelegd aan eenzelfde feitenrechter, wordt alleen de zwaarste straf uitgesproken.

(...)

B.12. Wanneer de rechter de beklaagde veroordeelt tot de in art. 35, eerste lid, bedoelde geldboete en/of gevangenisstraf en hij bovendien de in art. 35, derde en vierde lid, bedoelde ambtshalve veroordeling oplegt, is de vraag van de mogelijke absorptie van de straffen niet aan de orde, omdat deze geen betrekking heeft op het samengaan van een hoofdstraf en bijkomende straffen die voor hetzelfde misdrijf zijn bepaald.

B.13. Door te bepalen dat de rechter veroordeelt tot de betaling van een «vergoeding» die gelijk is aan het drievoud van alle bedrieglijk aangegeven bijdragen (art. 35, derde lid) of «het drievoud van de ontdoken bijdragen, zonder dat dit bedrag minder dan 51.000 fr. per tewerkgestelde persoon en dit per maand of fractie ervan, mag bedragen» (art. 35, vierde lid), heeft de wetgever uitgesloten dat de onderscheiden feiten zouden kunnen worden geanalyseerd als een meedaadse samenloop waarop de in art. 65 Sw. bedoelde regel van absorptie zou worden toegepast.

B.14. Wanneer de rechter de beklaagde veroordeelt voor een feit dat tegelijkertijd een overtreding vormt van art. 35 van de wet van 27 juni 1969 en een overtreding van een andere strafbepaling, zou hij slechts een enkele straf, de zwaarste, moeten toepassen, zoals is bepaald in art. 65 Sw. bij eendaadse samenloop. Indien de zwaarste straf betrekking heeft op de overtreding van een andere strafbepaling, zou de rechter aldus, in beginsel, de bijkomende straffen die het voorwerp uitmaken van het derde en het vierde lid van art. 35 niet kunnen opleggen.

B.15. Er dient echter te worden onderzocht of, in de bijzondere aangelegenheid van de fraude op het gebied van de sociale zekerheid, de wetgever niet van die toepassing van het gemene strafrecht heeft willen afwijken.

B.16. Uit de parlementaire voorbereiding van de wet van 27 juni 1969 blijkt dat de wetgever gewild heeft dat de veroordeling, bedoeld in art. 35, derde lid, ambtshalve wordt uitgesproken door de rechter: een amendement waarin werd voorgesteld die afwijking van het gemene recht van de strafrechtspleging te schrappen, werd verworpen (*Parl. St.*, Kamer, 1986-1987, nr. 390, p. 29). Die vaste wil om de straffen te handhaven en te verzwaren, is nogmaals tot uiting gekomen in de memorie van toelichting van de wet van 23 maart 1994, die ertoe strekt het zwartwerk te bestrijden, en waarin is gesteld dat «indien de sancties niet ontradend genoeg zijn, (...) velen het risico (zullen) nemen betrapt te worden, omdat zelfs dan hun zogenaamd «eco-

nomisch voordeel» altijd groter is dan de te betalen geldboetes» (*Parl. St.*, Kamer, 1992-1993, nr. 1157/7, p. 5).

B.17. Het is diezelfde wil om een geldboete op te leggen van een bedrag dat hoger is dan het door de fraude verschaft voordeel dat verklaart dat die straf wordt vernietigvuldigd zoals uiteengezet in B.13 en dat zij, bij herhaling binnen een jaar, overeenkomstig art. 36, op het dubbel van het maximum kan worden gebracht.

B.18. Ten slotte beantwoordt de verplichting om in elk geval de veroordelingen gesteld in art. 35, derde en vierde lid, op te leggen, eveneens aan de zorg het verlies te beperken dat de fraude aan het socialezekerheidsstelsel berokkent.

B.19. Uit die elementen kan worden afgeleid dat de wetgever, door te bepalen dat de rechter «ambtshalve» veroordeelt tot betaling van een vergoeding die het drievoud is van de bedrieglijk aangegeven of ontdoken bijdragen, de bedoeling had hem ertoe te verplichten die veroordeling op te leggen, zelfs ingeval de straf gesteld in art. 35, eerste lid, zou worden geabsorbeerd door de zwaardere straf die met toepassing van een andere strafbepaling is uitgesproken. Elke andere interpretatie zou leiden tot een onaanvaardbaar verschil in behandeling, aangezien diegene die, per hypothese, een zwaarder feit heeft gepleegd, omdat dit feit aanleiding kan geven tot twee tenlasteleggingen, aan de ambtshalve veroordelingen zou ontsnappen en op die manier ervan zou zijn vrijgesteld om de bedragen die de R.S.Z. toekomen, te betalen.

B.20. Daaruit volgt dat op de ambtshalve veroordeling vermeld in art. 35, derde lid, – net zoals die in art. 35, vierde lid – van de wet van 27 juni 1969, de absorptieregel bedoeld in art. 65 Sw. niet kan worden toegepast en dat het eruit voortvloeiende verschil in behandeling redelijkerwijze verantwoord is.

Ten aanzien van de toepasselijkheid van de wet van 29 juni 1964

B.21. Art. 1, 3, 6 en 8 van de wet van 29 juni 1964 regelen het uitstel van de tenuitvoerlegging van de straffen en de opschorting van de uitspraak van de veroordeling.

B.22. Art. 3 staat de rechter toe de uitspraak van de veroordeling op te schorten ten voordele van de beklaagde die nog niet eerder is veroordeeld tot een criminele straf of tot een hoofdgevangenisstraf van meer dan zes maanden. Art. 8 staat de rechter toe te gelasten dat de tenuitvoerlegging van het vonnis zal worden uitgesteld indien de beklaagde niet eerder is veroordeeld tot een criminele straf of tot een hoofdgevangenisstraf van meer dan twaalf maanden.

B.23. Aangezien de in art. 35, derde en vierde lid, bedoelde sancties van strafrechtelijke aard worden beschouwd, verbiedt geen enkele bepaling de rechter, in de huidige stand van de wetgeving, om op de beklaagde de wet van 29 juni 1964 toe te passen. Noch de tekst van de wet, noch de parlementaire voorbereiding ervan, tonen aan dat de wetgever van oordeel zou zijn geweest dat die toepassing onverenigbaar zou zijn met de doelstellingen van de wet van 27 juni 1969.

B.24. Daaruit volgt dat, wat betreft de toepasselijkheid van de wet van 29 juni 1964, de krachtens art. 35 van de wet van 27 juni 1969 vervolgte personen niet anders worden behandeld dan andere beklaagden.

Wat de prejudiciële vraag in de zaak nr. 2030 betreft

B.25. De vraag heeft betrekking op de bestaanbaarheid met art. 10 en 11 van de Grondwet, van art. 35, vierde lid, van de wet van 27 juni 1969, dat in het arrest nr. 98/99 door het Hof in die zin is geïnterpreteerd dat het een strafsancie oplegt.

De aangeklaagde discriminatie zou het gevolg zijn van het feit dat, vóór de inwerkingtreding van de wet van 4 mei 1999 tot invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen, alleen de werkgever die een natuurlijke persoon is, in tegenstelling tot de werkgever die een rechtspersoon is, de ambtshalve veroordeling van art. 35, vierde lid, kon oplopen.

B.26. In tegenstelling tot de andere leden van art. 35 van de wet van 27 juni 1969, die betrekking hebben op «de werkgever, zijn aangestelden of lasthebbers», behelst het vierde lid de ambtshalve veroordeling van alleen de werkgever.

B.27. Volgens de interpretatie van het verwijzende rechtscollege bestaat er een onverantwoord verschil in behandeling tussen de werkgevers naargelang zij een rechtspersoon of een natuurlijke persoon zijn, wat de veroordeling betreft die zij oplopen in geval van overtreding van art. 35, eerste en vierde lid, van de wet van 27 juni 1969. In die interpretatie schendt art. 35, vierde lid, de art. 10 en 11 van de Grondwet.

B.28. Het Hof stelt echter vast dat de term «werkgever» bedoeld in art. 35, vierde lid, anders kan worden geïnterpreteerd. Aangezien die bepaling als een strafmaatregel moet worden beschouwd, heeft de term «werkgever» een autonome betekenis. De ambtshalve veroordeling bepaald in art. 35, vierde lid, zal dus niet gelden voor diegene die volgens de regelen van het burgerlijk recht of van het arbeidsrecht als werkgever kan worden gekwalificeerd, maar voor de persoon die als orgaan of aangestelde in feite het misdrijf heeft gepleegd.

B.29. In die interpretatie schendt art. 35, vierde lid, van de wet van 27 juni 1969, de art. 10 en 11 van de Grondwet niet.

NOOT – Het in rechtsoverweging B.25 genoemde arrest Arbitragehof nr. 98/99 van 15 september 1999 werd gepubliceerd in *R.W.* 2000-2001, 121; zie ook het belangrijke arrest nr. 92/2000, *B.S.* 30 september 2000.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER – 22 OKTOBER 1999

Voorzitter: de h. Verheyden

Rapporteur: de h. Storck

Advocaat: mr. Simont

Architect – Aanneming van werk – Toezicht op de uitvoering van het werk – Geen partij bij de aannemingsovereenkomst

De omstandigheid dat een architect, die wettelijk is belast met de controle op de uitvoering van de werken, rekening dient te houden met de clausules en voorwaarden van het bestek, heeft niet tot gevolg dat hij partij bij de aannemingsovereenkomst is en zich kan beroepen op de bedingen die, zoals te dezen, tussen de aannemer en de bouwheer het begin van de tienjarige aansprakelijkheid vaststellen.

B. t/ A.

Gelet op de bestreden arresten, op 15 februari 1996, 13 maart 1997 en 13 november 1997 gewezen door het Hof van Beroep te Brussel;

...

Over het tweede middel: schending van art. 1101, 1108, 1109, 1122, 1134, 1135, 1165 B.W., art. 4, eerste lid, van de wet van 20 februari 1939 op de bescherming van de titel en van het beroep van architect en art. 149 van de ge-coördineerde Grondwet,

doordat het hof van beroep reeds in zijn arrest van 15 februari 1996 had geoordeeld dat eiser, die t.a.v. de opdrachtgever andere rechten en verplichtingen heeft dan de aannemer, zich niet ambtshalve kan beroepen op de overeenkomsten waarin de juridische verhouding tussen de opdrachtgever en de aannemer wordt geregeld, *in casu* de aannemingsovereenkomst en het bestek, aangezien hij niets met die overeenkomsten te maken heeft; dat het hof, in hetzelfde arrest, derhalve, alvorens verder uitspraak te doen over de tienjarige aansprakelijkheid van eiser, de heropening van het debat heeft bevolen om eiser in staat te stellen de door hem met de opdrachtgever gesloten overeenkomsten neer te leggen; (...).

terwijl, eerste onderdeel, het bestek betreffende de aanneming alle clausules en voorwaarden bevat die de partijen zijn overeengekomen voor de uitvoering van het werk; de architect in het raam van zijn wettelijke opdracht van controle op de uitvoering van de werken (art. 4, eerste lid, van de wet van 20 februari 1939 op de bescherming van de titel en van het beroep van architect), noodzakelijkerwijs acht moet slaan op de clausules en voorwaarden van het bestek, om te kunnen nagaan of de werken uitgevoerd zijn overeenkomstig de daarin vervatte voorschriften; hij immers onmogelijk zijn wettelijke controleopdracht in de praktijk zou kunnen vervullen, indien hij niet op de hoogte was van de bepalingen van het bestek waarnaar hij zich moet schikken; de architect zich aldus niet kan beroepen op het in art. 1165 B.W. neergelegde beginsel dat de overeenkomsten alleen gevolgen teweegbrengen tussen de partijen om te betwisten dat een bepaling uit het bestek betreffende de aanneming op de uitvoering waarvan hij controle uitoefent, aan hem kan worden tegengeworpen; de architect bijgevolg de clausules van het bestek moet aanvaarden en in acht nemen, zelfs al heeft hij zich met dat stuk niet akkoord verklaard door het te ondertekenen; het bestek bijgevolg noodzakelijkerwijs binnen de contractuele verhouding tussen de architect, de aannemer en de opdrachtgever valt en de architect het recht heeft zich te beroepen op de in dat stuk vervatte clausules; het arrest van 15 februari 1996 derhalve niet wettig beslist dat eiser zich niet ambtshalve kan beroepen op de overeenkomsten waarin de juridische verhouding tussen de opdrachtgever en de algemene aannemer wordt geregeld (schending van art. 1101, 1108, 1109, 1122, 1134, 1135, 1165 B.W. en art. 4, eerste lid, van de wet van 20 februari 1939 op de bescherming van de titel en van het beroep van architect) (...);

...

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat luidens art. 1165 B.W. overeenkomsten alleen gevolgen teweegbrengen tussen de contracterende

partijen; zij brengen aan derden geen nadeel toe en strekken hun slechts tot het voordeel in het geval bepaald in art. 1121;

Overwegende dat het arrest van 15 februari 1996 beslist dat «art. 32, zevende lid, van de aannemingsovereenkomst van 30 april 1975 waarin de respectieve rechten en verplichtingen van de aannemer en de opdrachtgever zijn vastgesteld, wettig bepaalt dat de tienjarige periode ingaat vanaf de voorlopige oplevering»; dat het arrest vervolgens oordeelt dat eiser «zich niet ambtshalve kan beroepen op de overeenkomsten waarin de juridische verhouding tussen de opdrachtgever en de aannemer wordt geregeld (...), *in casu* de aannemingsovereenkomst en het bestek, (...) waarmee hij niets (...) te maken heeft (...), ook al is overeengekomen dat de architect het proces-verbaal van de voorlopige oplevering ondertekent, wat overigens tot de gebruiken behoort, aangezien een van de opdrachten van de architect erin bestaat de opdrachtgever bij te staan tijdens de opleveringen»;

Overwegende dat de omstandigheid dat eiser, in zijn hoedanigheid van architect die wettelijk is belast met de controle op de uitvoering van de werken, rekening moest houden met de clausules en voorwaarden van het bestek, niet tot gevolg heeft dat hij partij bij de aannemingsovereenkomst zou zijn, en zich zou kunnen beroepen op de bedingen ervan die, zoals het in het arrest bedoelde art. 32, zevende lid, tussen de aannemer en de opdrachtgever het begin van de tienjarige waarborg vaststelden;

Dat het arrest, daar het op grond van de overweging dat «(eiser) t.a.v. de opdrachtgever andere rechten en verplichtingen heeft dan de aannemer», beslist dat eiser zich niet op voornoemd beding kan beroepen, geen van de in dat onderdeel aangegeven wetsbepalingen schendt;

Dat, in zoverre, het onderdeel niet kan worden aangenomen.

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER – 20 JUNI 2000

Voorzitter: de h. Dhaeyer

Rapporteur: de h. Frère

Openbaar ministerie: de h. du Jardin

Vonnissen en arresten – Motiveringsplicht – Strafzaken – Weigering van opschorting – Niet vermelden van de redenen tot weigering

Door een veroordeling uit te spreken ten laste van de beklaagde die zonder bijzondere redengeving de opschorting van de uitspraak van de veroordeling vraagt, verwerpt de strafrechter het verzoek tot opschorting. De rechter dient hierbij de redenen van de verwerping niet te vermelden.

Over het eerste middel:

Overwegende dat art. 195 Sv. de rechter in strafzaken niet oplegt de redenen te vermelden waarom hij een dergelijke straf of een dergelijke maatregel niet uitspreekt;

Overwegende dat de rechter, door een veroordeling uit te spreken ten laste van een beklaagde die zonder bijzondere redengeving de opschorting van de uitspraak van de ver-

oordeling vraagt, dit verzoek van deze beklaagde verwerpt; dat de rechter hierbij de redenen van deze verwerping niet dient te vermelden;

Overwegende dat uit het proces-verbaal van de terechtzitting van het hof van beroep van 18 mei 1998 blijkt dat eiser heeft verklaard «zijn schuld, zoals vastgesteld in het bestreden vonnis, niet meer te betwisten, zodat (eiser) zijn ter griffie ingediende conclusie niet gestand doet met betrekking tot de motieven van het dispositief die een vrijpraak inhouden»; dat eiser, om opschorting van de uitspraak van de veroordeling en, subsidiair, om uitstel van de tenuitvoerlegging van de straf verzoekt;

Overwegende dat de appèlrechters door eiser tot een gevangenisstraf en een geldboete te veroordelen en bovendien te oordelen dat, onder andere, aan eiser «het uitstel van tenuitvoerlegging van de hoofdgevangenisstraf kan worden toegestaan», de beslissing regelmatig met redenen omkleden en naar recht verantwoorden, zonder het principe van het persoonlijk karakter van de straf te hebben miskend;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

...

NOOT – *De motiveringsplicht bij het afwijzen van een verzoek tot opschorting van de strafrechtelijke uitspraak: van impliciete weigering tot afwezigheid van redenen?*

1. Geconsolideerd als algemeen rechtsbeginsel in art. 149 van de Grondwet en gespecificeerd in art. 163 en 195 Sv., wordt de motiveringsplicht beschouwd als een van de fundamenteën van ons (straf)rechtssysteem. Allereerst fungeert dit beginsel als een wezenlijke waarborg tegen willekeur. Door de rechter te verplichten zijn uitspraak met redenen te omkleden, wordt deze ertoe aangezet om niet alleen een verantwoording voor zijn beslissing te zoeken, maar die ook te expliciteren (F. Dumon, «De motivering van de vonnissen en arresten en de bewijskracht van de akten», *R.W.*, 1978-79, 260).

Bovendien, en minstens even fundamenteel, maakt de motiveringsplicht de daadwerkelijke uitoefening van het recht van verdediging mogelijk. De explicitering van de motieven van de uitspraak stelt de partijen in de gelegenheid om te begrijpen waarom de rechterlijke beslissing is wat ze is, en verschaft aan de appèlrechters en het Hof van Cassatie een middel om de uitspraak te controleren (J. du Jardin, «Motivering van vonnissen en arresten in strafzaken» in *Strafrecht en strafvordering. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtsleer en rechtspraak*, Antwerpen, Kluwer, losbl., 5-6).

2. Hoewel de desbetreffende bepalingen uit het Wetboek van strafvordering de motivering enkel opleggen voor veroordelende vonnissen of arresten, nemen de rechtspraak en rechtsleer principieel aan dat dit een vereiste van algemene aard is, die geldt voor criminele, correctionele en politionele uitspraken, ook voor deze die een vrijpraak inhouden (J. Constant, «Propos sur la motivation des jugements et arrêts en matière répressive», *J.T.*, 1970, 663) (De motiveringsplicht in criminele zaken wordt in deze bijdrage verder buiten beschouwing gelaten).

Het *voorwerp* van de motiveringsplicht bij een (correctionele of politionele) uitspraak over de strafvordering is afhankelijk van de aanwezigheid van regelmatig ingediende conclusies. Indien niet werd geconcludeerd, valt men terug op de algemene motiveringsplicht als bepaald in art. 163 en

195 Sv. De motivering van een veroordelende uitspraak dient dan driedelig van aard te zijn. Zij moet gebeuren zowel *in feite*, verwijzende naar de vaststelling van de feiten die ten laste worden gelegd, als *in rechte*, refererende naar het verband dat gelegd moet worden tussen deze feiten en de toepassing van de strafwet. Met de wet van 27 april 1987 (*B.S.*, 20 mei 1987) dient ze daarnaast ook betrekking te hebben op de *straftoemeting* en meer specifiek op de keuze en de omvang van de opgelegde straf of maatregel (zie voor een gedetailleerde bespreking van het voorwerp van de motiveringsplicht: S. Van Overbeke, «De motivering van de straf in correctionele zaken volgens art. 195 Sv.», *R.W.*, 1992-93, 538). Op te merken valt dat de strafmotivering het bestaan van een keuzemogelijkheid onderstelt: wanneer de wet enkel een gevangenisstraf voorschrijft, hoeft de rechter die deze straf uitspreekt, zijn keuze niet te motiveren wegens het ontbreken van enige keuzemogelijkheid (Cass., 10 februari 1988, *Arr. Cass.*, 1987-88, 748). De rechter die enkel een geldboete oplegt wanneer de wet hem de keuze laat tussen een geldboete en een gevangenisstraf, dient dit evenmin te motiveren (Cass., 27 november 1996, *Arr. Cass.*, 1999, 1104). Dezelfde redenering speelt in het algemeen wanneer de rechter de wettelijke minimumstraf oplegt: ook dan dient hij de straf en de strafmaat niet nader te motiveren (Cass., 13 juni 1989, *Arr. Cass.*, 1988-89, 1224; D. Holsters, «Motivering van de straf: waarborg voor de beklaagde?» in Y. Pouillet en H. Vuye (red.), *Liber Amicorum Jean du Jardin*, Deurne, Kluwer, 2001, 37).

Indien de partijen conclusies indienden, wordt de driedelige invulling van de motiveringsplicht aangevuld met een bijzondere motiveringsplicht, die erin bestaat dat de rechter de middelen, ontwikkeld in de conclusies, moet beantwoorden (D. Holsters, *l.c.*, 39; R. Verstraeten, *Handboek strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 1999, 753).

Naast de vereisten inzake het voorwerp van de motiveringsplicht (*wat* moet gemotiveerd worden?), gelden ook enkele eisen inzake de *inhoud* van de motieven (*hoe* moet gemotiveerd worden?). Art. 195 Sv. bepaalt hierover dat het vonnis «*nauwkeurig*, maar op een wijze die *beknopt* mag zijn, de redenen opgeeft waarom de rechter, als de wet hem daartoe de vrije beoordeling overlaat, dergelijke straf of dergelijke maatregel uitspreekt.» De motivering moet helder en precies zijn (F. Close, «La loi du 27 avril 1987 sur la motivation des peines», *J.L.M.B.*, 1987, 1415; zie ook: R. Legros, «Considérations sur les motifs», *Rev. dr. pén.* 1970, 3-21) en mag aldus geen interne tegenspraak of dubbelzinnigheid bevatten (zie verder).

3. Algemeen wordt aangenomen dat de motiveringsplicht, zoals afgeleid uit art. 149 van de Grondwet, opgevat moet worden als een *vormvereiste* (R. Legros, *l.c.*, 3). Hieraan is voldaan wanneer een rechterlijke beslissing «*regelmatig met redenen is omkleed*», zonder dat de motieven daartoe op hun intrinsieke, juridische waarde getoetst worden. De naleving van de motiveringsplicht moet daarom onderscheiden worden van de volgende stap in de beoordeling van een rechterlijke uitspraak, namelijk die inzake de grond van de beslissing, waarbij de vormelijk bestaande motivering getoetst wordt op haar inhoudelijke wettigheid. Blijkt de motivering inhoudelijk gebrekkig te zijn, dan is er geen schending van de motiveringsplicht, maar wel van een andere rechtsregel. De beslissing is dan «*niet naar recht verantwoord*» (J. du Jardin, *l.c.*, 11).

Deze conceptie van de motiveringsplicht als vormvereiste brengt mee dat een rechterlijke uitspraak overeenkomstig art. 149 van de Grondwet met redenen omkleed is van zodra «de rechter duidelijk en ondubbelzinnig de redenen opgeeft, ook al zijn zij onjuist of onwettig» (F. Dumon, *l.c.*, 262). Of, zoals Close zegt: «*La motivation (...) n'empêchera jamais la mauvaise décision*» (F. Close, «*La loi du 27 avril 1987 sur la motivation des peines*», *J.M.L.B.* 1987, 1410). Het is net om de inhoudelijke controle op de wettigheid van de beslissing mogelijk te maken, dat allereerst – als noodzakelijke voorwaarde – vereist wordt dat aanwijsbare motieven voor de beslissing aanwezig zijn die aan deze controle onderworpen kunnen worden.

Op deze formele opvatting van de motiveringsplicht bestaan twee «afwijkingen». Immers, een zekere inhoudelijke evaluatie is onvermijdelijk om tot de vaststelling te komen dat de motivering «tegenstrijdig» of «dubbelzinnig» is. Door tegenstrijdigheid tussen de motieven onderling of tussen de motieven en het beslissend gedeelte, heffen de elkaar tegensprekende motieven of beslissingen elkaar op, wat neerkomt op het ontbreken van motieven (Cass., 12 januari 1983, *Arr. Cass.*, 1983, 640). Dezelfde conclusie geldt wanneer de motieven op verscheidene wijzen uitgelegd kunnen worden, waarbij de beslissing volgens een van die uitleggingen wettig verantwoord is en volgens de andere niet (Cass., 8 mei 1978, *Arr. Cass.*, 1978, 1046). In geen van beide gevallen is toezicht op de rechterlijke uitspraak mogelijk (B. Maes, *De motiveringsverplichting van de rechter*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 26 en 39).

4. In het hier geannoteerde cassatiearrest van 20 juni 2000 werd onder andere een schending aangevoerd van art. 149 van de Grondwet en van art. 195 Sv. Volgens eiser in cassatie gebeurde de weigering van het uitdrukkelijk verzoek tot opschorting door het bestreden arrest van het Hof van Beroep te Brussel op een wijze strijdig met de motiveringsplicht. De eerste vraag die hierbij rijst, is of beslissingen aangaande het uitstel of opschorting onder de motiveringsplicht vallen. Het antwoord is uiteraard affirmatief. Vóór de wijziging door de wet van 10 februari 1994 (*B.S.* 27 april 1994) bepaalden de toenmalige artikelen 3 en 8 van de Probatiewet (wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, *B.S.* 17 juli 1964) dat de opschorting of het uitstel gelast werd door een met redenen omklede beslissing. Het toestaan van deze maatregelen was onderworpen aan een eigen, bijzondere motiveringsplicht, die niet terugging op art. 195 Sv. (Cass., 19 juni 1990, *Arr. Cass.*, 1989-90, 1336; Cass., 20 februari 1990, *Arr. Cass.*, 1989-90, 795; Cass., 14 februari 1990, *Arr. Cass.*, 1990, 775). Bovendien gold een dergelijke motiveringsplicht niet wanneer de opschorting of het uitstel werd *geweigerd* (Cass., 10 februari 1988, *Arr. Cass.*, 1987-88, 758; S. Van Overbeke, «De motivering omtrent de opschorting van de uitspraak van de veroordeling en omtrent het uitstel van de tenuitvoerlegging van de straf», *R.W.*, 1996-97, 1058). Sinds de wet van 10 februari 1994 bepalen art. 3, vierde lid, en art. 8, § 1, eerste lid, van de Probatiewet dat de beslissing waarbij opschorting of uitstel *toegestaan of geweigerd* wordt, met redenen omkleed dient te zijn *overeenkomstig de bepalingen van art. 195 Sv.*

5. In wat volgt, wordt, naar aanleiding van het geweigerde verzoek tot opschorting in het geannoteerde cassatiearrest, dieper ingegaan op de motiveringsplicht, zoals deze geldt bij

de *weigering* van opschorting of uitstel. Zoals we reeds aangaven, valt de weigering van opschorting of uitstel onder het *voorwerp* van de motiveringsplicht. Wanneer deze maatregelen op gemotiveerde wijze werden gevraagd in de conclusies, vloeit dit niet alleen voort uit art. 195 Sv. en art. 3 en 8 van de Probatiewet, maar ook uit de bijzondere motiveringsplicht inzake de beantwoording van de conclusies.

Werd geen uitdrukkelijk verzoek, dan wel een uitdrukkelijk maar niet gemotiveerd verzoek tot opschorting of uitstel geformuleerd, dan beschouwt men het (effectief) uitspreken van een (effectieve) straf als een «weigering» van de opschorting of het uitstel. Van Overbeke schrijft hierover: «Telkens wanneer aan de wettelijke voorwaarden voor het bevelen van de opschorting of het uitstel is voldaan, neemt de strafrechter die m.b.t. de strafvordering een eindbeslissing velt, noodzakelijk een – aan de (...) motiveringsbeslissing onderworpen – beslissing nopens de opschorting of het uitstel.» (S. Van Overbeke, «De motivering omtrent de opschorting van de uitspraak van de veroordeling en omtrent het uitstel van de tenuitvoerlegging van de straf», *l.c.*, 1058). Of met andere woorden: bij afwezigheid van een expliciet (gemotiveerd) verzoek, behoort de weigering van de opschorting of het uitstel impliciet tot het voorwerp van de motiveringsplicht, omdat de wettelijke voorwaarden voor opschorting of uitstel in het concrete geval vervuld zijn.

Aan te stippen valt dat, als de beklaagde subsidiair de opschorting van de uitspraak vraagt, de rechter de weigering ervan eveneens dient te motiveren (Cass., 6 december 1995, *R.W.*, 1996-97, 1326, met noot S. Van Overbeke, in welk geval het Hof de bestreden uitspraak vernietigt omdat de appelrechters de weigering van de opschorting niet hadden gemotiveerd, maar zonder dat hierbij wordt vastgesteld dat dit verzoek door de beklaagde nader was gemotiveerd).

6. De *inhoud* van de motiveringsplicht bij weigering van opschorting of uitstel is problematischer. Wanneer men de lijn vanuit de bovenstaande uiteenzetting doortrekt, zouden er echter geen problemen mogen zijn. Indien de beklaagde geen expliciet verzoek of geen nader gemotiveerd verzoek tot opschorting of uitstel formuleert, kan de weigering van deze maatregelen ook op een impliciete wijze gebeuren. Dit is consequent, aangezien deze weigering aldus tot het «impliciete voorwerp» van de motiveringsplicht behoort. Door de motivering van een effectieve veroordeling tot een effectieve straf, wordt de motiveringsplicht aldus ook op «inhoudelijk» vlak impliciet vervuld.

Deze «impliciete» wijze van motivering volstaat ook wanneer de beklaagde daarentegen wel nader concludeert omtrent zijn verzoek tot opschorting of uitstel («Wanneer de beklaagde een conclusie heeft ingediend met een aanvraag tot uitstel, beantwoordt de appelrechter die conclusie regelmatig door een straf op te leggen met opgave van de gronden» (Cass., 17 mei 1995, *Arr. Cass.*, 1995, 487; zie ook: Cass., 24 maart 1999 en 21 september 1999, *Arr. Cass.*, 1999, 424 en 1132). Volgens Van Overbeke is dit logisch: «Wanneer de beslissing tot het opleggen van een effectieve straf afdoende is gemotiveerd, is impliciet maar zeker tevens gemotiveerd waarom er geen uitstel – en *a fortiori* geen opschorting – werd verleend.» (S. Van Overbeke, «De motivering omtrent de opschorting van de uitspraak van de veroordeling en omtrent het uitstel van de tenuitvoerlegging van de straf», *l.c.*, 1059). Dit sluit aan bij de algemene vaste rechtspraak van het Hof van Cassatie terzake, die aanvaardt

dat een conclusie ook op een impliciete wijze beantwoord kan worden (zie onder andere: Cass., 10 november 1977, *Arr. Cass.*, 1978, 305; Cass., 8 februari 1984, *Arr. Cass.*, 1983-84, 690; Cass., 14 mei 1996, *Arr. Cass.*, 1996, 458; Cass., 10 juni 1998, *Arr. Cass.*, 1998, 662 en J. Spreutels, «Le contrôle de la motivation de la sanction pénale» in *Présence du droit public et des droits de l'homme. Mélanges offerts à J. Velu*, Brussel, Bruylant, 1992, 911). Maes wijst erop dat de impliciete beantwoording enkel aanvaardbaar is, voor zover er in de impliciete repliek met zekerheid een beantwoording van de conclusies voorhanden is (B. Maes, *l.c.*, 71). Indien dit niet het geval is, wordt het recht van verdediging immers geschonden.

7. De quasi automatische reflex dat een expliciet gemotiveerd verzoek tot opschorting of uitstel op een impliciete wijze geweigerd kan worden, is echter niet vanzelfsprekend. Zoals eerder gezien, is de motiveringsplicht een vormvereiste waaraan de rechterlijke uitspraak moet voldoen; opdat de motieven in een latere fase op hun wettigheid getoetst kunnen worden, is vereist dat zij aanwezig en nauwkeurig (zij het beknopt) zijn. De motieven voor de (impliciete) weigering van opschorting en/of uitstel, liggen in de motieven die het effectief uitspreken van een effectieve straf rechtvaardigen. In deze hypothese zijn de motieven voor het opleggen van de straf per definitie aanwezig en derhalve ook de motieven voor de weigering van het expliciete verzoek tot opschorting of uitstel. De vraag rijst wat het nut is van de toepasselijkheid van art. 195 Sv. op de weigering van opschorting of uitstel. Indien het opleggen van de effectieve straf wordt gemotiveerd, kan de motiveringsplicht aangaande de weigering van de opschorting of het uitstel blijkbaar nooit geschonden worden. Er zijn immers motieven aanwezig (zij het met betrekking tot de effectieve straf) en de vormelijke motiveringsplicht werd nageleefd. Of anders gezegd: wegens deze automatische koppeling van enerzijds de motieven inzake de weigering van opschorting en/of uitstel aan anderzijds de motieven inzake de effectief opgelegde straf, kan de motiveringsplicht aangaande de weigering van opschorting of uitstel alleen geschonden worden bij een schending van de motiveringsplicht inzake de straf.

Deze analyse mag duidelijk maken dat, hoewel strikt gezien nageleefd, de motiveringsplicht – wanneer impliciet opgevat – de veroordeelde niet zal helpen om te verstaan *waarom* zijn verzoek eigenlijk afgewezen werd. Zoals eerder al door L. Dupont aangegeven, schiet de motiveringsplicht ook op dit vlak tekort om een voor de veroordeelde inzichtelijke straftoemingsbeslissing te garanderen (L. Dupont, «Schuld en boete. Beschouwingen over buitenwettelijke criteria voor straftoemeting», *Panopticon* 1987, 1). Op zijn minst strekt deze vaststelling ertoe om bij de aanvaarding van de theorie van de impliciete weigering steeds te controleren of het expliciete verzoek tot opschorting en/of uitstel hierdoor effectief en nauwkeurig werd beantwoord. De waarborg in art. 195 en in art. 3 en 8 van de Probatiewet en het recht op verdediging in het algemeen dreigen anders uitgehouden te worden.

8. Dat waakzaamheid inderdaad geboden is, blijkt uit het geannoteerde arrest. Het is weliswaar zo dat het Hof van Cassatie oordeelde dat het uitdrukkelijk verzoek tot opschorting door eiser in cassatie niet werd gemotiveerd. Door de afwezigheid van bijzondere redengeving die het uitdruk-

kelijk verzoek tot opschorting ondersteunt, kan de weigering ervan op impliciete wijze gebeuren (deze beslissing behoort immers tot het impliciet voorwerp van de motiveringsplicht). Maar het Hof van Cassatie gaat hierin nog verder: het overweegt immers letterlijk dat «art. 195 Sv. de rechter in strafzaken niet oplegt de redenen te vermelden waarom hij een dergelijke straf of dergelijke maatregel niet uitvoert». Heeft het Hof wel rekening gehouden met de gewijzigde art. 3 en 8 van de Probatiewet? Anders is het moeilijk verklaarbaar dat de weigering van opschorting of uitstel zelfs niet tot de impliciete motiveringsplicht van de rechter behoort. En hiermee lijken we terug naar af te zijn.

9. In een later arrest van 1 maart 2001 lijkt het Hof van Cassatie te beseffen dat de theorie van de impliciete weigering tot verwarring kan leiden (Cass., 1 maart 2001, *Arr. Cass.*, 2001, 504, met verwijzing naar Cass., 10 juni 1998, *Arr. Cass.*, 1998, 662 inzake de motivering van de omvang van een opgelegde geldboete). Dat het Hof van Cassatie in dit arrest veel genuanceerder tewerkgaat, blijkt uit de formulering. Het Hof overweegt: «De rechter die een gevangenisstraf en een geldboete moet opleggen, moet weliswaar de strafmaat voor elke uitgesproken straf en maatregel rechtvaardigen en de redenen vermelden waarom hij het uitstel al dan niet verleent, maar is niet verplicht dit te doen in een afzonderlijke motivering, wanneer de door hem aangegeven precieze redenen zowel de strafmaat van de uitgesproken straffen en maatregelen als de toekenning of de weigering van het uitstel rechtvaardigen.» Niet alleen blijkt hieruit duidelijk dat de impliciete weigering van het uitstel (en de opschorting) tot het voorwerp van de motiveringsplicht behoort. Bovendien wordt gevoeligheid betoond voor de eis dat deze impliciete wijze van motivering steeds een motivering moet blijven: de motivering moet de weigering van het uitstel (en opschorting) kunnen rechtvaardigen. En dat is waar het de waarborgen inzake de bescherming tegen willekeur en het recht van verdediging om te doen is.

Silvia Van Dyck en Franky Goossens
Assistenten Instituut voor Strafrecht K.U. Leuven

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 29 OKTOBER 2001

Voorzitter: de h. Verougstraete

Rapporteur: de h. Dirix

Openbaar ministerie: de h. Werquin

Advocaat: mr. Verbist

1. Bescherming van het loon – Overdracht – Procedure – Afzonderlijke akte – Inhoud – 2. Consumentenrecht – Consumentenkrediet – Loonoverdracht

1. en 2. Uit art. 27 Loonbeschermingswet en uit de bedoeling van de wetgever om de overdrager voldoende rechtsbescherming te bieden, vloeit voort dat de voorgeschreven afzonderlijke akte van overdracht van het loon dient te vermelden welke hoofdverbintenis wordt gewaarborgd en ten belope van welk bedrag.

N.V. B. t/ C.

Gelet op het bestreden vonnis, op 27 mei 1998 in laatste aanleg gewezen door de Vrederechter van het eerste kanton te Kortrijk;

...
Over het middel, gesteld als volgt:

schending van art. 27 van de wet van 12 april 1965 betreffende de bescherming van het loon der werknemers (Loonbeschermingswet), waarvan het derde lid werd vervangen bij art. 113 van de wet van 12 juni 1991, en 34 en 37 van de wet van 12 juni 1991 op het consumentenkrediet (Wet Consumentenkrediet),

doordat de vrederechter de vordering van eiseres strekkende tot bekrachtiging van de overdracht ongegrond verklaart, omdat in de akten van loonoverdracht niet stond vermeld welke verbintenissen door de overdrager gewaarborgd werden en ten belope van welk bedrag, en wel op grond van volgende overwegingen: (...)

...
terwijl, volgens art. 27, eerste lid, Loonbeschermingswet de overdracht van het loon moet gebeuren bij een akte onderscheiden van die welke de hoofdverbintenis waarvan zij de uitvoering waarborgt, bevat; luidens art. 27, tweede en derde lid, die akte wordt opgemaakt in zoveel exemplaren als er partijen zijn met een onderscheiden belang en, in de gevallen waarin de Consumentenkredietwet van toepassing is, de bepalingen van art. 28 tot 32 Loonbeschermingswet in de akte moeten voorkomen; de onderscheiden akte waarin de loonoverdracht is opgenomen, dus niet hoeft te vermelden tot zekerheid van welke hoofdverbintenis zij strekt en evenmin ten belope van welk bedrag de overdracht van het loon geschiedt; volgens art. 37 Wet Consumentenkrediet de loonoverdracht, gedaan in het raam van een kredietovereenkomst beheerst door deze wet, onderworpen is aan de bepalingen van art. 27 tot 35 Loonbeschermingswet; het voorschrift neergelegd in art. 34 wet Consumentenkrediet, volgens welk de persoonlijke zekerheid voor de verbintenissen die voortvloeien uit een kredietovereenkomst, het bedrag dat gewaarborgd is nauwkeurig moet vermelden, derhalve niet van toepassing is op de loonoverdracht, de vrederechter met het bestreden vonnis derhalve, door te beslissen dat uit de akte van loonoverdracht moet blijken welke verbintenissen daardoor zijn gewaarborgd en ten belope van welk bedrag, art. 27 Loonbeschermingswet en art. 34 en 37 Wet Consumentenkrediet schendt:

Overwegende dat luidens art. 27 van de Loonbeschermingswet de overdracht van loon moet gebeuren bij een akte onderscheiden van die welke de hoofdverbintenis bevat waarvan zij de uitvoering waarborgt; dat de gewaarborgde verbintenis en de overeenkomst van loonoverdracht nauw met elkaar verbonden zijn en de overdracht niet losstaat van de basisovereenkomst;

Overwegende dat uit deze bepaling en de bedoeling van de wetgever om aan de overdrager een afdoende rechtsbescherming te bieden, voortvloeit dat de akte van loonoverdracht dient te vermelden welke hoofdverbintenis wordt gewaarborgd en ten belope van welk bedrag;

Dat het middel faalt naar recht.

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 6 NOVEMBER 2001

Voorzitter: de h. Forrier

Rapporteur: de h. Maffei

Openbaar ministerie: de h. du Jardin

Advocaten: mrs. Bützler en De Gryse

1. Onrechtmatige daad – Schade en schadeloosstelling – Vrijwillige prestaties – Schade – Voorwaarden – 2. Onrechtmatige daad – Oorzakelijk verband – Vrijwillige prestaties – Meerinspanningen voor prestatieverlener – Vreemd aan oorzakelijk verband met fout

1. De enkele omstandigheid dat een prestatie op vrijwillige basis wordt verricht, verhindert niet noodzakelijk dat die prestatie schade kan uitmaken in de zin van art. 1382 B.W. Degene die ingevolge de fout van een derde op vrijwillige basis prestaties verricht, is immers gerechtigd op schadevergoeding voor zover hij hierdoor schade lijdt. Zulks is onder meer het geval wanneer deze prestaties op redelijke gronden worden verricht ten behoeve van de benadeelde, teneinde bij deze de schadelijke gevolgen van de door de derde begane fout te lenigen en wanneer het niet in de bedoeling van de verstrekker van de prestaties ligt om de last ervan definitief voor zijn rekening te nemen.

2. De omstandigheid dat iemand op vrijwillige basis prestaties levert, is vreemd aan de vraag of er een oorzakelijk verband bestaat tussen de fout van een derde en de meerinspanningen die voor de prestatieverlener uit die omstandigheid voortvloeien.

N.V. De V. en H. t/ De F. en P.

Conclusie van procureur-generaal J. du Jardin

1. Het bestreden vonnis heeft de eisers veroordeeld om de verweerders te vergoeden voor, onder meer, hun meerinspanningen bij de verzorging en de opvoeding van hun kleinzoon. Zij hebben die kleinzoon bij hen opgenomen na een dodelijk ongeval dat was veroorzaakt door de tweede eiser en waarvan hun dochter het slachtoffer werd. De afstamming van het kind was enkel in moederlijke lijn vastgesteld.

De rechtbank heeft de vergoeding voor meerinspanningen aan de grootouders *in eigen naam* toegekend en niet in hun hoedanigheid van voogd over hun kleinkind. Zij hadden deze vordering in beide hoedanigheden ingesteld.

De toegekende vergoeding heeft betrekking op zowel het verleden – de periode tussen het ongeval en de uitspraak – als de toekomst – de periode tot aan de leeftijd van 21 jaar van het kind.

Als maatstaf voor de begroting van de vergoeding is aangehouden: het tarief voor de vergoeding van de economische waarde van de huisvrouw, meer bepaald van één huisvrouw. De vergoeding is bij helften toegekend aan beide grootouders.

2. Eisers voeren tegen deze beslissing een driedelig cassatiemiddel aan, gebaseerd op de schending van de art. 1382, 1383 en, voor zover als nodig, 205 en 207 B.W. De drie «grieven» van dit middel hebben betrekking op twee toepassingsvoorwaarden van art. 1382-83 B.W.: de schade en het oorzakelijk verband.

3. In een derde «terwijl» voeren eisers aan dat de rechtbank niet het *bestaan van schade* heeft vastgesteld. Zij zouden onrechte niet hebben vastgesteld dat de opvoeding en de verzorging van de kleinzoon nog slechts door de grootouders kon gebeuren, zodat hun meerinspanningen niet noodzakelijk waren.

Het middel berust in zoverre op een onjuiste lezing van het bestreden vonnis, zodat het feitelijke grondslag mist. De appèlrechters overwogen op p. 8 van hun vonnis: «dat het argument dat N. vóór het ongeval in een internaat verbleef, en hij derhalve verder in dit internaat had kunnen blijven zodat de grootouders deze meerinspanningen niet dienden op zich te nemen, niet kan worden bijgevalen door de rechtbank». Zij overwogen verder dat de beslissing van de grootouders «een juiste beslissing is geweest die voor N. de dramatische gevolgen van het ongeval zoveel mogelijk heeft gelenigd».

Overigens betwisten eisers niet dat de schade, voor zover zij zou zijn vastgesteld, kan worden aangehouden.

4. In een tweede «terwijl» stellen eisers dat de meerinspanningen die verweerders op vrijwillige basis verricht(en), niet in oorzakelijk verband staan met de fout van tweede eiser.

Het middel berust op een onjuiste lezing van het bestreden vonnis in zoverre het ervan uitgaat dat de appèlrechters geen oorzakelijk verband hebben vastgesteld.

Het faalt naar recht in zoverre het aanvoert dat het bestaan van een juridische oorzaak van schade het oorzakelijk verband met de onrechtmatige daad zou verbreken.

Het Hof beoordeelt deze vraag sinds een arrest van 19 februari 2001 op het vlak van de vergoedbare schade (Cass., 19 februari 2001, A.R. C.99.0228.N.). Dit arrest heeft enkel betrekking op een statutaire verplichting. Vier andere arresten noemen meer algemeen de contractuele, wettelijke of reglementaire verplichting (Cass., 19 februari 2001, A.R. C.99.0014.N en C.99.0183.N, waarvan een arrest in *R.W.*, 2000-2001, 238; Cass., 20 februari 2001, A.R. P.99.0049.N en P.99.1629.N.). Toch stelt een eensgezinde rechtsleer dat de vraag naar de invloed van *om het even welke* eigen juridische oorzaak de vergoedbare schade veeleer dan de verbreking van het oorzakelijk verband betreft (bijvoorbeeld L. Schuermans, A. Van Oevelen, C. Persyn e.a., «Overzicht van rechtspraak. Onrechtmatige daad. Schade en schadeloosstelling (1983-1992)», *T.P.R.*, 1994, (851), 874; H. Vandenberghe, M. Van Quickenborne en L. Wynant, «Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1985-1993)», *T.P.R.*, 1995, (1115), p. 1501, nr. 188; I. Boone, «Artikel 1382 B.W. en het verhaal van de werkgever (uit de overheidssector) jegens de derde aansprakelijke», (noot onder Cass., 9 maart 1999), *R. Cass.*, 2000, p. 201, nr. 6). Het Hof heeft die regel reeds eerder in zijn algemeenheid aangehouden (Cass., 28 april 1978, *Arr. Cass.*, 1978, 1004, met conclusie van eerste advocaat-generaal F. Dumon).

5. In een eerste «terwijl» plaatsen eisers het probleem ten slotte terecht op het vlak van de vergoedbare schade. Een derde die, zonder daartoe wettelijk of contractueel verplicht te zijn, hulp verschaft of een vergoeding toekent aan het rechtstreekse slachtoffer van een onrechtmatige daad, lijdt volgens hen geen schade die vergoedbaar is door degene die de onrechtmatige daad heeft gepleegd. Het epitheton «rechtstreeks» dient enkel het onderscheid met de derde-hulpverlener. Deze conclusie strekt ertoe die derde ook als

slachtoffer in de zin van art. 1382 B.W. te beschouwen (vgl. in dezelfde zin B.S. Markenisis en S.F. Deakin, *Tort Law*, Oxford, Clarendon Press, 1999, p. 754, voetnoot 394). Kort gezegd maakt een prestatie uit vrijgevigheid volgens eisers geen vergoedbare schade uit voor degene die de prestatie verricht.

Allereerst is eisers uitgangspunt dat op verweerders geen verplichting rust om hun kleinkind zelf te verzorgen en op te voeden, juist.

Op grootouders rust enkel de verplichting om hun behoeftige kleinkinderen levensonderhoud, waaronder huisvesting (P. Senaeve, in *Comm. Pers.*, art. 203 B.W., nr. 12), te verschaffen. De overige ouderlijke plichten van art. 203 B.W. zijn op hen niet van toepassing. Indien zij hun kleinkind opvoeden en verzorgen, doen zij dat *in die hoedanigheid* daarom op vrijwillige basis.

Uit het bestreden vonnis blijkt dat verweerders ook een vordering hadden ingesteld «in hun hoedanigheid van wettelijke voogden en beheerders van de goederen» van hun kleinkind. Ook de voogd was onder het oude voogdijrecht evenwel niet verplicht de verzorging en de opvoeding van de pupil zelf op te nemen. Geen van de plichten van art. 203, § 1, eerste lid, B.W. is *ten eerste* op hem van toepassing (G. Baeteman, *Overzicht van het personen- en gezinsrecht*, Antwerpen, Kluwer, 1993, nr. 1437.5). *Ten tweede* was onder het oude recht niet de voogd maar de familieraad gehouden tot de zorg over de persoon van de pupil (G. Baeteman, *o.c.*, 1437). De familieraad kon meer bepaald de zorg over de persoon opdragen aan een tweede voogd of aan een andere persoon dan de enige voogd (Cass., 7 mei 1954, *R.W.*, 1954-55, 216). *Ten derde* is niet duidelijk wie in deze zaak wettelijke voogd was. Er kon onder het oude recht namelijk maar één wettelijke voogd zijn. Indien er verscheidene ascendenten in dezelfde graad waren, benoemde de familieraad één van hen tot voogd (oud art. 403, tweede lid, B.W.). De familieraad kon, zoals vermeld, een tweede voogd aanduiden. Welnu, uit de stukken waarop het Hof acht vermag te slaan, blijkt noch welke van de grootouders als voogd is benoemd noch dat de andere grootouder als tweede voogd is aangeduid.

6. De eigenlijke vraag die de eisers opwerpen is tweeledig: maakt de prestatie die de verweerders verstrekten vergoedbare schade uit? Aan wie is die schade vergoedbaar?

Eerste vraag: maakt de verstrekte prestatie schade uit?

De *schade* van verweerders' kleinkind blijkt uit onder meer art. 203, § 1, B.W.: «De ouders dienen naar evenredigheid van hun middelen te zorgen voor de huisvesting, het levensonderhoud, het toezicht en de opleiding van hun kinderen».

Het kind lijdt door het verlies van zijn enige ouder enerzijds inkomstenschade. Het inkomen van zijn moeder diende onder meer om hem levensonderhoud en huisvesting te verschaffen. Ook al rust op de grootouders een vergelijkbare plicht – zie art. 205 en 207 B.W.), is deze schade toch terecht (Cass., 23 januari 1956, *R.W.*, 1956-57, 763; Cass., 7 november 1978, *Arr. Cass.*, 1978-79, 275; Cass., 19 maart 1991, *Arr. Cass.*, 1990-91, nr. 376) vergoed aan de minderjarige zelf en niet aan zijn grootouders.

Het kind lijdt anderzijds schade wegens verlies van toezicht, opvoeding en opleiding. Het moet daartoe nu een beroep doen op derden. Het Hof heeft geoordeeld «dat voor het slachtoffer van een ongeval, het feit van genoodzaakt te zijn een beroep te doen op de hulp van een derde persoon,

op zichzelf een materiële schade oplevert (Cass., 30 november 1977, *Arr. Cass.*, 1978, 368).

Verweerders hebben het toezicht op en de opvoeding en opleiding van hun kleinkind op zich genomen. De rechter heeft vastgesteld dat zij daardoor een deel van de juist genoemde schade hebben gelenigd en dat het ontstaan van schade (gedeeltelijk) wordt voorkomen. Zij hebben daartoe meerinspanningen geleverd.

Eisers betwisten niet dat meerinspanningen ter vergoeding of voorkoming van schade aan het slachtoffer van een verkeersongeval schade kunnen uitmaken. Zij betwisten *wel* dat die schade aan verweerders vergoedbaar zou zijn.

7. Tweede vraag: aan wie is deze schade vergoedbaar?

Het Hof heeft deze vraag beantwoord in een arrest van 30 november 1977: de schade wordt enkel en volledig vergoed aan de rechtstreekse schadelijder. Het feit van noodzaak te zijn een beroep te doen op de hulp van een derde persoon, levert *op zichzelf* een materiële schade op van de rechtstreekse schadelijder (vgl. *Donnelly v. Joyce* (1973) 3 *All ER* 475, CA.).

De wijze waarop deze schade wordt gelenigd, is voor de schadeverwekker irrelevant. Dit vloeit voort uit het vrije beschikkingsrecht over de schadevergoeding. De vrijwillige hulp van derden waarmee zulks eventueel gebeurt, stoelt, heeft het Hof gezegd, «op een oorzaak die zonder enig verband is met de fout van de veroorzaker van het ongeval en dus niet in aanmerking kan worden genomen bij de beoordeling van de omvang van de vergoeding waartoe deze laatste gehouden is» (Cass., 30 november 1977, *Arr. Cass.*, 1978, 368; hierover J.-L. Fagnart, «La responsabilité civile. Chronique de jurisprudence 1985-95», in *Les dossiers du Journal des Tribunaux* 1997, 101; J.-L. Fagnart, «Chronique de jurisprudence. La responsabilité civile (1976-1984)», *J.T.*, 1988, p. 752, nr. 159 en D. de Callatay, «L'évaluation et la réparation du préjudice corporel en droit commun», *R.G.A.R.*, 1994, nr. 12.286, nr. 15; D. Simoens, *Buitencontractuele aansprakelijkheid, Schade en schadeloosstelling*, in *Beginnelsen van Belgisch Privaatrecht*, Brussel, Story-Scientia, 1999, nr. 125; vgl. Cass., 1 maart 1994, *Arr. Cass.*, 1994, nr. 101). De behoefte aan hulp door derden moet *abstract* worden begroot naar de maatstaf van kosten voor professionele hulp (over de Belgische en buitenlandse rechtspraak terzake, zie E. Dirix, «Abstracte en concrete schade», *R.W.*, 2000-2001, p. 1329, nr. 9).

De verantwoording van die oplossing was dat vrijgevigheden van derden niet worden toegerekend op of *verrekend met* (Asser-Hartkamp, I, p. 375, nr. 443) de schadevergoeding die aan een (rechtstreekse) schadelijder toekomt (Cass., 10 mei 1943, *Arr. Verbr.*, 1943, 104; zie voorts J. Ronse, L. De Wilde, e.a. *Schade en schadeloosstelling*, in *A.P.R.*, Gent, Story-Scientia, 1984, nrs. 555 en 571; R.O. Dalcq, *Traité*, II, nrs. 3081 e.v. en 3408). Die vrijgevigheid mag namelijk niet ten goede komen aan de schadeverwekker. Dat zou zo zijn mocht zij met de schadevergoeding worden verrekend.

De derde-hulpverlener heeft in deze visie geen – eigen of afgeleid – vorderingsrecht op de schadeverwekker (zie, naast het geciteerde arrest van het Hof, Rb. Dendermonde, 26 mei 1954, *R.G.A.R.*, 1954, nr. 5431). Zijn (vrijgevige) prestatie berust op een eigen oorzaak en heeft een eigen voorwerp. Het rechtstreekse slachtoffer heeft er (daarom) ook geen recht op, zodat verrekening is uitgesloten.

De regeling is niet wezenlijk anders wanneer de vrijgevigheid *wel* een schadevergoedend karakter heeft. Ook hier heeft het rechtstreekse slachtoffer geen *recht* op de prestatie, zodat die zijn recht op schadevergoeding niet kan beïnvloeden (*contra*: R.O. Dalcq, «Cumul des indemnités avec le revenu ou la pension», *Rev. gén. ass. terr.*, 1968, 543, 558-62: de vereiste concrete beoordeling van de schade dwingt de rechter ertoe rekening te houden met eerdere uitkeringen die een deel van de schade lenigen).

Ook het Franse *Cour de cassation* (Cass. fr. (2e civ.), 14 oktober 1992, *Bull. II*, nr. 239; zie M. Périer, «Régime de la réparation. Evaluation du préjudice corporel: Atteintes à l'intégrité physique. Préjudices à caractère objectif», *J. Cl. Civ.*, art. 1382 à 1386, Fasc. 202-1-3, nr. 140), de Nederlandse Hoge Raad (H.R., 28 mei 1999, *N.J.* 1999, nr. 564 met conclusie van advocaat-generaal Spier en met noot A.R. Bloembergen; zie hierover ook Asser-Hartkamp, I, nr. 471), het Duitse *Bundesgerichtshof* (zie hierover P. Schlechtriem, *Schulrecht. Allgemeiner Teil*, Mohr Siebeck, 2000, nr. 239; *Soergel-Zeuner*, §843, nr. 5 en de verwijzingen aldaar; zie trouwens ook § 43, IV, B.G.B.) en het Engelse *House of Lords* (Hunt v. Severs, (1994), 2 *All ER* 385. Hierover voorts *McGregor on Damages*, London, Sweet & Maxwell, 1997, nrs. 1677 e.v.) hebben geoordeeld dat het feit dat een naaste (vrijwillig) hulp verstrekt, niet van invloed is op de abstracte schadebegroting voor hulp van derden in de persoon van de rechtstreekse schadelijder. Naar Nederlands, Duits en Engels recht was dit wel verklaarbaar door de (wettelijk) beperkte kring van aanspraakgerechtigden.

Het voornoemde cassatiearrest van 30 november 1977 impliceert dat aan degene die de prestatie verstrekt, geen eigen vorderingsrecht toekomt voor *deze* schadepost. De bestreden beslissing had overwogen dat de bijkomende hulp enkel een persoonlijke schade voor de derde kon uitmaken.

Rechtsdogmatisch is die oplossing logisch. De derde lijdt schade *naar aanleiding van* de schade van de rechtstreekse schadelijder. Het is daarom rechtsdogmatisch juist die schade volledig – en desnoods abstract – bij die rechtstreekse schadelijder te begroten en te vergoeden.

Dit impliceert dat de rechtsverhouding tussen de rechtstreekse schadelijder en de derde-hulpverlener vreemd blijft aan de rechtsverhouding tussen schadeverwekker en rechtstreekse schadelijder. De – eventuele – vergoeding van die (vrijwillig) verleende hulp wordt enkel beheerst door de rechtsregels die de verhouding regelen tussen de rechtstreekse schadelijder en de derde-hulpverlener. Die verhouding kan contractueel worden vastgelegd of voortvloeien uit een wettelijke bepaling. In het geval dat voorligt had de grootouder-wettelijke voogd de familieraad kunnen verzoeken om een vergoeding uit het vermogen van de pupil. Het genoemde vermogen zou, in geval van cassatie, mede kunnen bestaan uit een vergoeding voor hulp van derden. De verweerders hadden wat die hulp betreft namelijk een *subsidiäre* vordering ingesteld *in hun hoedanigheid van wettelijke vertegenwoordigers van de pupil*. Deze subsidiäre vordering zou, in geval van cassatie, opnieuw voor de apèlrechters komen (E. Krings, «De omvang van cassatie», *T.P.R.*, 1995, p. 885, nr. 35). De eventuele «vergoeding» van prestaties die een derde uit vrijgevigheid verstrekt, is enkel onderworpen aan het oordeel van de schadelijder.

Tussen de schadeverwekker en de derde-hulpverlener ontstaat in deze visie in de regel geen rechtsband.

Sommige auteurs beweren dat juist de moeilijke kwalificatie van die rechtsband in verscheidene rechtssystemen tot het overhaaste besluit heeft geleid dat enkel het rechtstreekse slachtoffer ook zijn abstracte schade vergoed krijgt (J. Fleming, «Collateral Benefits», in *International Encyclopedia of Comparative Law*, vol. IX, *Torts*, 1972, p. 3, tweede kol.; B.S. Markenis en S.F. Deakin, *o.c.*, p. 754). Daarmee werd vermeden dat de prestatie van de derde ten goede van de schadeverwekker zou komen.

Het bestreden vonnis maakt een toepassing van deze regel wat betreft het verlies van de inkomsten die het rechtstreekse slachtoffer aan haar plicht op grond van art. 203 B.W. zou hebben besteed. De schadepost wordt begroot in de persoon van het kind en niet in die van de grootouders die nu voor het levensonderhoud dienen in te staan.

8. Die oplossing heeft onmiskenbaar een aantal voordelen, met name de afwikkeling van de schadevergoeding in de enkelvoudige rechtsverhouding tussen schadeverwekker en rechtstreekse schadelijder (J. Fleming, *l.c.*, 43-44). Toch bevredigt ze niet.

Bepaalde rechtsleer beklemtoont namelijk de beschermwaardigheid van de derde-hulpverlener wat betreft de vergoeding van de kosten die hij ten behoeve van de rechtstreekse schadelijder heeft gemaakt.

Rechtsdogmatisch is het misschien juist die schade bij de rechtstreekse schadelijder te begroten. Toch kan niet worden ontkend dat het de derde-hulpverlener is die de schade *in feite* lijdt. Welnu, schade moet worden vergoed aan wie ze *in feite* lijdt (R.O. Dalq, «Définition de la tierce personne», *Cons. M.* 1998, 49, 51). De schade heeft zich *verplaatst* van het rechtstreekse slachtoffer naar de derde-hulpverlener. Die moet daarom over een eigen vorderingsrecht beschikken in de mate waarin hij vergoedbare schade lijdt (J. Ronse, *Schade en schadeloosstelling*, in *A.P.R.*, 1957, nrs. 1016 en 1030 e.v.; E. Dirix, *Het begrip schade*, Antwerpen-Apeldoorn, CED-Samsom, 1984, 226; zie ook M. Gevers, noot onder Cass., 9 juni 1952, *De Verz.*, 1952, 626).

Op de tweede vraag luidt dan het antwoord: de schade is aan de derde-hulpverlener vergoedbaar.

9. Aan een eigen vorderingsrecht van de derde-hulpverlener kan in hoofdzaak op twee wijzen juridische vorm worden gegeven (zie hierover uitgebreid: J. Fleming, *l.c.*, 16 e.v.).

Een *eerste oplossing* is te voorzien in een rechtstreekse vordering op de schadeverwekker. Deze vordering kan gebaseerd zijn op de onrechtmatige daad of op een quasi-contract. De omvang van de vordering wordt uiteraard wel in mindering gebracht op de vordering van de rechtstreekse schadelijder.

De *tweede oplossing* is een vordering van de derde-hulpverlener op de rechtstreekse schadelijder. De vordering van de rechtstreekse schadelijder op de schadeverwekker blijft daarbij uiteraard ongewijzigd.

Boven die twee mogelijkheden gaat de voorkeur uit naar een vorm van wettelijke subrogatie (J. Fleming, *l.c.*, 17, eerste kol.). Bij gebreke daaraan moeten de twee voorgaande mogelijkheden worden onderzocht.

In de ons omringende landen zijn verschillende oplossingen bereikt (zie in het algemeen: I. De Braekeleer, «Het beginsel van de vrije beschikking over de schadevergoeding en de begroting van de schade in geval van hulp van derden: de vrijwillige hulp door familieleden», *Jura Falc.* 1998-99, (77), 84 e.v.).

Het Franse Hof van Cassatie erkent een eigen vorderingsrecht voor naasten van het rechtstreekse slachtoffer die bijkomende inspanningen leveren voor diens opvang (bijvoorbeeld Cass. fr. (2e civ.), 13 december 1978, *Bull. II*, nr. 271; Cass. fr., 18 maart 1981, *Bull. II*, nr. 70; zie hierover G. Viney en P. Jourdain, *Les conditions de la responsabilité*, Parijs, L.G.D.J., 1994, p. 140, nr. 317; P. Maistre du Chambon, «Régime de réparation. Action en réparation. Parties à l'instance», *J. Cl. Civ.*, art. 1382 à 1386, Fasc. 220, nr. 45; vgl. ook Cass. fr. (1e Civ.), 27 mei 1997, *Resp. civ. et ass.* 1997, nr. 249). Het gaat om een vorm van schade bij weerkaatsing.

In Nederland kent art. 6:107, eerste lid, N.B.W. aan de derde-hulpverlener een rechtstreeks vorderingsrecht toe voor de kosten die hij «ten behoeve van de gekwetste heeft gemaakt en die deze laatste, zo hij ze zelf zou hebben gemaakt, van die ander had kunnen vorderen» (zie hierover Asser-Hartkamp, I, nr. 472). De achterliggende redenering is dat men enkel via een fictie de schade kan leggen bij het rechtstreekse slachtoffer. Dat slachtoffer lijdt de schade enkel abstract-juridisch; *in feite* ligt ze bij degene die een prestatie verricht. Het zou nu onbillijk zijn de vergoeding van deze schade over te laten aan het initiatief van het rechtstreekse slachtoffer van de onrechtmatige daad (zie over dit alles: conclusie van advocaat-generaal Spier voor H.R. 28 mei 1999, *N.J.* 1999, nr. 564, p. 3122-3123; zie ook de noot van A.R. Bloembergen op p. 3139).

Naar Duits recht verhindert § 843 B.G.B. dat (ook vrijwillige (*Soergel-Zeuner*, § 843, nr. 29)) prestaties van derden-hulpverleners op de schadevergoeding van de rechtstreekse schadelijder zouden worden toegerekend. De bekommernis om dit deel van de schadevergoeding te doen toekomen aan de derde, komt tot uiting in verscheidene vormen van wettelijke of contractuele overdracht van schuldvordering, of in pogingen tot toepassing van quasi-contracten zoals zaakwaarneming of verrijking zonder oorzaak (zie hierover B.S. Markenis, *A Comparative Introduction to the German Law of Tort*, Oxford, Clarendon Press, 1986, p. 531; *Soergel-Zeuner*, § 843, nr. 31; P. Schlechtriem, *o.c.*, nr. 239). Die technieken bieden niet altijd een oplossing. Het *Bundesgerichtshof* heeft daarom geoordeeld dat de prestatie in feite schade van de hulpverlener uitmaakt, waarvan de vergoeding met een eigen recht kan worden gevorderd (B.G.H., 30 juni 1987, *J.Z.*, 1988, 150). Naar analogie met het voormalige Oost-Duitse recht (§ 326, I, Z.G.B.) heeft dit geleid tot een oproep om zo'n vorderingsrecht in de wet in te schrijven (in het bijzonder H. Stoll, (noot onder B.G.H., 30 juni 1987), *J.Z.*, 1988, 150, 155, eerste en tweede kol.). Het Duitse «gesloten» systeem van aansprakelijkheid noopt daartoe.

Ook naar Engels recht is er een «gesloten» groep van (rechtstreeks) aanspraakgerechtigden naar aanleiding van een schadegeval. Het *House of Lords* heeft evenwel met zoveel woorden gesteld dat de vergoeding die de rechtstreekse schadelijder vordert voor de (noodzaak een beroep te doen op) prestaties van de derde-hulpverlener, in feite schade van die hulpverlener uitmaakt (Hunt v. Severs, (1994), 2 *All ER* 385, 394, *ad h. per* Lord Bridge of Harwich). De rechtstreekse schadelijder moet het deel van de schadevergoeding dat daarop betrekking heeft, in *trust* houden voor de hulpverlener. Naar Schots recht is een terugbetalingsplicht in de wet ingeschreven (S. 8 (1) *Administration of Justice Act* 1982). Een rechtstreeks vorderingsrecht is naar

Anglo-Amerikaans recht moeilijk denkbaar, omdat de schadeverwekker ten opzichte van de derde-hulpverlener geen *tort* heeft gepleegd (Hunt v. Severs, (1994) 2 *All ER* 385, 390, *ad c per* Lord Bridge of Harwich; Donnelly v. Joyce, (1973) 3 *All ER* 475, CA, 480 *ad e per* Megaw LJ; voor Schotland s. 8 (2) *Administration of Justice Act*; voorts B.S. Markenisis en S.F. Deakin, *o.c.*, p. 754). Het *Law Reform Committee* had in 1963 nochtans een voorstel voor een rechtstreeks vorderingsrecht gedaan.

Bepaalde Belgische lagere rechtspraak stelt dat de hulp door derden-hulpverleners aan de derde zelf moet worden vergoed en niet aan degene aan wie ze wordt verleend (Rb. Hasselt, 21 juni 1995, *De Verz.*, 1995, 630, met noot V. Busschaert; zie voorts de rechtspraak vermeld bij R. Geelen en L. Cornelis, «Hulp van derden: huidige jurisprudentie en huidige tendensen», *Cons. M.* 1998, (59), 60). Daarvan bestaan op niveau van de hoven van beroep twee toepassingen. In het eerste geval ging het om inwonende zusters van het slachtoffer (Brussel, 23 juni 1986, *De Verz.*, 1988, (129), 135, met noot W. Pevernagie). In het tweede geval is aan een grootmoeder een – zij het morele – schadevergoeding toegekend voor de opvang van haar kleinkind (Luik, 2 maart 1993, *De Verz.*, 1993, 498). Over het laatste arrest is opgemerkt dat de schade in de persoon van het kind zelf had moeten worden beoordeeld (J.-L. Fagnart, *o.c.*, 1997, nrs. 101 en 111).

10. Onze Belgische rechtstechniek biedt de derde-hulpverlener een eigen vorderingsrecht tegen de schadeverwekker, gebaseerd op de onrechtmatige daad. Het bestaan van een eigen juridische oorzaak van een prestatie verhindert namelijk niet dat die prestatie als vergoedbare schade in aanmerking komt.

Het Hof oordeelt in dit verband dat het bestaan van een wettelijke, reglementaire of contractuele *verplichting* kan verhinderen dat schade ontstaat. Dat is inzonderheid zo wanneer blijkt *de inhoud of de strekking* van die verplichting de te verrichten prestatie definitief voor rekening moet blijven van degene die ze moet verrichten. Het loutere bestaan van een dergelijke verplichting verhindert daarentegen niet noodzakelijk dat die prestatie een schade kan uitmaken (Cass., 19 februari 2001, A.R. C.99.0014.N, C.99.0183.N, C.99.0228.N; Cass., 20 februari 2001, A.R. P.99.0049.N en P.99.1629.N.). Uit lagere rechtspraak blijkt bijvoorbeeld dat de uitvoering van de verplichting tot levensonderhoud niet noodzakelijk ten laste van de onderhoudsplichtige moet blijven (Brussel, 8 mei 1985, *J.T.*, 1986, 252, met noot A.-C. Van Gysel; Luik, 2 maart 1993, *De Verz.*, 1993, 498, in dit geval werd een morele schadevergoeding toegekend; *anders*: Bergen, 26 juni 1984, *R.G.A.R.*, 1986, nr. 11.005; *tussen de twee stellingen in*: Corr. Brugge, 28 mei 1997, *R.W.*, 1997-98, 1265, met noot D. Simoens, dat een vergoeding toekent voor zover de hulp van derden «de normale bijstand» overschrijdt).

Geldt er een andere oplossing indien de prestatie vrijwillig, als vrijgevigheid, wordt verstrekt? Op het eerste gezicht wel: indien een derde niet tot een prestatie is verplicht, maakt de vrijwillige verrichting daarvan geen vergoedbare schade uit. Het Hof heeft overwogen «dat de verantwoordelijke dader van het ongeval, door de schenker, vóór het gerecht niet kan worden aangevallen, daar de schenker niet het minste nadeel door de uitvoering van de schenking ondergaan heeft» (Cass., 10 mei 1943, *Arr. Verbr.*, 1943,

104; voorts Corr. Luik, 27 november 1963, *J.T.*, 1964, 130). Dat valt hierdoor te verklaren dat de aansprakelijke voor een onrechtmatige daad niet gehouden kan zijn tot *meer* dan de volledige vergoeding van de schade die hij heeft veroorzaakt (J. Ronse, L. De Wilde, e.a., *o.c.*, 563).

De regel van de niet-vergoeding van vrijwillige prestaties moet evenwel worden genuanceerd. *Verplichte* prestaties zijn vergoedbaar als ze blijken hun inhoud of strekking niet definitief voor rekening moeten blijven van degene die ze verricht. Dat is met name zo als ze een schadevergoedende aard hebben (J. Ronse, L. De Wilde, e.a., *o.c.*, 564; M. Gevers, *l.c.*, 619, 623). Degene die de prestatie verricht, komt een deel van de verplichting van de schadeverwekker na. Omdat die schadeverwekker niet gehouden mag zijn tot *minder* dan de volledige vergoeding van zijn schade (J. Ronse, L. De Wilde, e.a., *o.c.*, 563), is hij tot terugbetaling verplicht. Doorgaans gebeurt die terugbetaling in het raam van een subrogatoire vordering. Maar ook een rechtstreekse afgeleide vordering op grond van art. 1382 B.W. wordt erkend (over dit alles, zie E. Dirix, *o.c.*, 42). Deze regel kan worden uitgebreid tot vrijwillige prestaties.

Samengevat: voor het antwoord op de vraag of een prestatie vergoedbare schade uitmaakt, is irrelevant of die prestatie verplicht dan wel vrijwillig is (J. Dabin en A. Lagasse, «Examen de jurisprudence (1939-1948). La responsabilité délictuelle et quasi délictuelle», *R.C.J.B.*, 1949, p. 50, nr. 74; H. Vandenberghe, M. Van Quickenborne en L. Wynant, *l.c.*, nr. 188). Enkel de *schadevergoedende* inhoud of strekking ervan is van belang (H. De Page, *Traité*, II, p. 1086, nr. 1033; J. Ronse, L. De Wilde, e.a., *o.c.*, 561, 567 en 568; E. Dirix, *o.c.*, 42). Welnu, een prestatie maakt onder meer vergoedbare schade uit als zij ten behoeve van het rechtstreekse slachtoffer schade lenigt waarvan dat slachtoffer zelf de vergoeding van de schadeverwekker had kunnen vorderen (dit is de strekking van H.R. 28 mei 1999, *N.J.*, 1999, nr. 564 met conclusie van advocaat-generaal Spier en met noot van A.R. Bloembergen). Dit is onbetwist wat hulp van derden betreft. Het feit genoodzaakt te zijn een beroep te doen op de hulp van een derde persoon, levert op zichzelf een materiële schade op (Cass., 30 november 1977, *Arr. Cass.*, 1978, 368).

In deze zaak hebben de grootouders de dramatische gevolgen van het ongeval zoveel mogelijk gelenigd door hun kleinkind zelf op te voeden en te verzorgen. De appélrechtters hebben zulks onaantastbaar vastgesteld. De *inhoud* van hun prestatie is dus schadevergoedend van aard. Dat de derde-hulpverlener slechts vergoeding kan vorderen voor die schade waarvoor de rechtstreekse schadelijder vergoeding had kunnen vorderen (vgl. voor Nederland art. 6:107 N.B.W. en voor Engeland Hunt v. Severs, (1994) 2 *All ER* 385, 390, *ad j per* Lord Bridge of Harwich), is van belang. Deze regel voorkomt een juridisering van familiale of vriendschappelijke relaties. Zo maken bijvoorbeeld bezoeken die een familielid brengt, uiteraard geen vergoedbare schade uit (H.R. 28 mei 1999, *N.J.* 1999, nr. 564 met conclusie van advocaat-generaal Spier en met noot van A.R. Bloembergen).

De grootouders hebben deze prestaties vrijwillig verricht. De *strekking* van hun prestatie is een vrijgevigheid. De *animus donandi* betreft uiteraard enkel de rechtstreekse schadelijder en niet de schadeverwekker. Het bestaan van de vrijgevigheid als oorzaak ten aanzien van hun kleinkind betekent dus niet dat de grootouders de prestatie ten aanzien

van de schadeverwekker voor hun rekening hebben willen nemen. De vrijwillige prestatie mag daarom, zoals vermeld, niet tot voordeel van de schadeverwekker strekken (Cass., 10 mei 1943, *Arr. Verbr.*, 104; voorts J. Ronse, L. De Wilde, e.a., *o.c.*, 559 en 560; E. Dirix, *o.c.*, 43; D. Simoens, *o.c.*, p. 94, nr. 50; R.O. Dalcq, *Traité*, II, nr. 3408 vindt dit een gevoelsmatig en geen juridisch argument).

Noch het voorwerp noch de oorzaak van de prestatie verzetten zich tegen een eigen vorderingsrecht van de grootouders.

11. Pogingen om het vorderingsrecht van de derde-hulpverlener op de schadeverwekker te baseren op een quasi-contract, hebben in het buitenland weinig resultaat gekend wegens de strikte toepassingsvoorwaarden van de quasi-contracten (bijvoorbeeld voor Duitsland *Soergel-Zeuner*, § 843, nr. 31, en meer algemeen J. Fleming, *l.c.*, 36, tweede kol.). Er lijkt naar Belgisch recht geen noodzaak om de vordering op een quasi-contract te baseren, omdat art. 1382 B.W. een uitweg biedt.

Hetzelfde geldt voor het alternatief van het vorderingsrecht van de derde-hulpverlener op de rechtstreekse schadelijder. Zo'n vordering onderstelt dat daartoe een rechtsgrond bestaat. Die zal dikwijls niet voorhanden zijn. De derde-hulpverlener zou een overeenkomst strekkende tot vergoeding van zijn prestaties of tot (gedeeltelijke) overdracht van schuldvordering moeten kunnen voorleggen (vgl. R.O. Dalcq, *l.c.*, 546-548). In familiale verhoudingen zal van zo'n overeenkomst meestal geen sprake zijn en kan men zulks ook niet vereisen. De derde-hulpverlener zou ook het gebrek aan vrijgevig oogmerk kunnen aantonen (vgl. Cass. fr. (1e civ.), 2 juni 1992, *Bull.* I, nr. 167: een schoonvader vorderde van de nalatenschap van zijn schoondochter een vergoeding voor hulp; deze vordering werd afgewezen bij gebreke aan het bewijs dat die hulp te bezwarenden titel was verleend). Meestal zal dat oogmerk, minstens ten opzichte van de rechtstreekse schadelijder, wel aanwezig zijn. Engelse pogingen om op de rechtstreekse schadelijder een verplichting tot terugbetaling aan de derde-hulpverlener op te leggen of de schadevergoeding afhankelijk te maken van een voorafgaande overeenkomst (hierover *McGregor on Damages*, nr. 1678), waren dan ook onzinnig en zelfs onwenselijk (B.S. Markenis en S.F. Deakin, *o.c.*, 755).

Hoe dan ook is deze techniek voorgesteld bij gebreke aan een eigen rechtstreeks vorderingsrecht op de schadeverwekker. Dat recht bestaat in België wel. Het voordeel van een vordering van de hulpverlener op de rechtstreekse schadelijder zou wel zijn dat de afwikkeling van het schadegeval ten opzichte van de schadeverwekker «enkelvoudig» blijft (J. Fleming, *l.c.*, 43-44).

12. De toekenning aan de derde-hulpverlener van een vorderingsrecht op de schadeverwekker ten belope van de schade die hij bij het rechtstreekse slachtoffer lenigt, heeft verregaande gevolgen voor dat rechtstreekse slachtoffer.

Diens vordering op de schadeverwekker moet immers logischerwijze worden verminderd met hetzelfde bedrag, opdat de verbintenis van de aansprakelijke niet ten onrechte zou vermeederen (J. Ronse, *o.c.*, 1016). Daartoe moet de (waarde van de) prestatie van de derde worden verrekend met de schadevergoeding die de rechtstreekse schadelijder toekomt.

Zulks is technisch mogelijk. De rechter mag bij de vaststelling van de schade rekening houden met latere ge-

beurtenissen wanneer die niet vreemd zijn aan het misdrijf of aan de schade zelf (Cass., 4 juli 1955, *Arr. Cass.*, 1955, 897). Als de prestatie van een derde ertoe strekt een deel van de schade te vergoeden, zou de rechter ze kunnen toerekenen op de schadevergoeding die aan de rechtstreekse schadelijder toekomt.

Doet het vorderingsrecht van de derde-hulpverlener dan geen afbreuk aan het beginsel van vrije beschikking over de schadevergoeding door de rechtstreekse schadelijder. Dit beginsel is zeker van belang wanneer de schade, zoals te dezen, abstract wordt begroot. In het geval dat voorligt, hebben de appèlrechters een schadevergoeding toegekend tot aan de leeftijd van 21 jaar van het kind. *Quid* als dat kind op zijn achttiende alleen wil gaan wonen? Hiertegen kan worden ingebracht dat de schade *in feite* wordt geleden door de derde. Die derde moet dus vrije beschikking hebben over de hém toekomende schadevergoeding. Dat is niet zo als zijn vergoeding afhankelijk wordt gemaakt van een beslissing van het *juridisch* rechtstreekse slachtoffer. Voor de toekomstige schade kan wel een probleem rijzen.

De toekenning van een eigen vorderingsrecht aan de derde-hulpverlener die vrijwillig prestaties verstrekt, moet aan bijkomende voorwaarden worden gekoppeld om een aantal mogelijke problemen op te vangen.

De hiervóór geformuleerde regel heeft *ten eerste* het onwenselijke gevolg dat om het even welke derde zich, eventueel tegen de wil van de rechtstreekse schadelijder in, een aanspraak tegen de schadeverwekker kan aanmatigen door vrijwillig een deel van diens primaire plicht tot schadevergoeding uit te voeren. Voor zijn tussenkomst moet daarom een geldige reden bestaan. De Nederlandse Hoge Raad spreekt over een *redelijke grond* (H.R., 28 mei 1999, *N.J.*, nr. 564, p. 3135, rechtsoverweging 3.3.2 en de conclusie van advocaat-generaal Spier, p. 3128, nr. 3.2). Zo'n grond kan zijn dat de derde bijzonder goed geplaatst is om een bepaalde schade zelf te lenigen (vgl. Hunt v. Severs, (1994) 2 *All ER* 385, 388, *ad g per* Lord Bridge of Harwich; Donnelly v. Joyce, (1973), 3 *All ER* 476, CA, 484 *ad d-e per* Megaw LJ.). Het bestreden vonnis stelt vast voor wat betreft de verzorging en opvoeding die de verweerders aan hun kleinkind verschaffen.

Ten tweede impliceert de toekenning van een vergoeding aan de derde, zoals vermeld, dat diens (vergoed(bar)e) prestatie wordt toegerekend op de schadevergoeding van de rechtstreekse schadelijder. Als die vergoeding ook voor de toekomst wordt toegekend (dat was ook zo in Hunt v. Severs, (1994), 2 *All ER* 385), bestaat het gevaar dat een deel van de schade van de rechtstreekse schadelijder niet wordt vergoed. Dat is zo als de derde besluit om zijn vrijwillige prestatie niet meer te verrichten. In de zaak die hier voorligt, zouden de grootouders zo kunnen beslissen om hun kleinkind na een jaar toch opnieuw op internaat te plaatsen. De toegekende schadevergoeding heeft dan geen voorwerp meer.

Voor dit probleem bestaan de nodige rechtstechnische oplossingen. Zo kan de aanspraak van degene die de prestatie verricht, worden beperkt tot de periode tot aan de uitspraak als hem in de toekomst geen plicht tot prestatie kan worden opgelegd. Er kan ook worden gedacht aan een rente die uitkeerbaar is voor zover de derde nog steeds de verzorging van het rechtstreekse slachtoffer op zich neemt. Het bestreden vonnis heeft aan de grootouders ook voor de

toekomst een vergoeding toegekend. Die toekenning is niet aangevochten door eiser.

13. *Conclusie.* Verweerders' kleinkind heeft schade geleden door het overlijden van zijn moeder. Zijn schade blijkt uit art. 203, § 1, B.W.: huisvesting, levensonderhoud, toezicht, opvoeding en opleiding.

Het kind lijdt enerzijds inkomensschade. Het inkomen van zijn moeder diende om hem levensonderhoud en huisvesting te verschaffen. Ook al rust op de grootouders een vergelijkbare plicht, toch dient deze schade te worden vergoed aan de minderjarige zelf, door de primaire schuldenaar ervan. Die vergoeding ligt in de lijn van de cassatierechtpraak (Cass., 23 januari 1956, *R.W.*, 1956-57, 763; Cass., 7 november 1978, *Arr. Cass.*, 1978-79, 275; Cass., 19 maart 1991, *Arr. Cass.*, 1990-91, nr. 376). Het middel bekritiseert ze niet.

Het kind lijdt anderzijds schade wegens verlies van toezicht, opvoeding en opleiding. Zijn grootouders verrichten in dit verband vrijwillige prestaties. De vraag rijst wie hier schade lijdt.

Men kan enerzijds aanvoeren dat schade enkel mag worden vergoed aan het (juridisch) rechtstreekse slachtoffer. Het «statuut» van de prestaties die grootouders verrichten, moet dan worden bepaald aan de hand van de rechtsregels die hun verhouding met het kleinkind regelen. Bij gebreke aan andersluidende overeenkomst zijn deze prestaties *niet* vergoedbaar. Het kind kan ze later wel vrijwillig vergoeden, ter uitvoering van een natuurlijke verbintenis (vgl. H.R., 28 mei 1999, *N.J.* 1999, nr. 564).

Anderzijds kan niet worden geloofd dat degene die de prestatie verricht, *in feite* de schade lijdt. Die schade zou dan ook rechtstreeks aan hem moeten worden vergoed met toerekening van die vergoeding op de vergoeding van het rechtstreekse slachtoffer. De regel uit de cassatiearresten van 19 en 20 februari 2001 kan daartoe worden uitgebreid naar vrijwillig verrichte prestaties. Zoals vermeld, moet de toepassing van die regel in dat geval wel aan bijkomende voorwaarden worden onderworpen. Men kan met name denken aan de volgende voorwaarden (vgl. de conclusie van advocaat-generaal J. Spier voor H.R., 28 mei 1999, *N.J.*, 1999, nr. 1564). De derde-hulpverlener beschikt maar over een vorderingsrecht: (1) voor (omvang van) schade waarvoor het rechtstreekse slachtoffer zelf vergoeding had kunnen vorderen bij gebreke aan vrijwillige prestatie; (2) in zoverre hij een redelijke grond had om de schade zelf te herstellen of te voorkomen; (3) dit niet ter ontlasting van de schadeverwekker deed (bijvoorbeeld een chirurg die kosteloos een patiënt opereert die werd verwond door de echtgenoot van de chirurg; P. Schlechtriem, *o.c.*, 239) en (4) ten belope ofwel enkel van de reeds geleden schade ofwel onder voorwaarde van werkelijke verstrekking voor toekomstige schade.

Het bovenstaande impliceert dat deze prestatie of het feit genoodzaakt te zijn daarop een beroep te doen, *binnen de genoemde strikte grenzen*, geen vergoedbare *materiële* schade meer kan uitmaken van het rechtstreekse slachtoffer. Dat kan eventueel morele schade aanvoeren. Wat dat betreft, zou het Hof terugkomen op de leer van het arrest van 30 november 1977.

Op deze wijze kunnen twee doelstellingen van het aansprakelijkheidsrecht worden bereikt: de schadeverwekker vergoedt de gehele schade, terwijl het rechtstreekse slachtoffer niet meer ontvangt dan de vergoeding van zijn eigen

schade (J. Fleming, *l.c.*, 16, 1e kol.; vgl. Hunt v. Severs, (1994), 2 *All ER* 385, 389, *ad f per* Lord Bridge of Harwich).

Concurrerende vorderingen van verscheidene hulpverleners of van hulpverlener en schadelijder zouden uitgesloten moeten zijn.

14. Op grond van het bovenstaande besluit ik tot de verwerping. Eiser voert *ten eerste* ten onrechte aan dat de feitenrechters niet zouden hebben vastgesteld dat de verweerders door hun meerinspanningen schade lijdten. Die schade staat *ten tweede* in oorzakelijk verband met eisers fout. Zijn grief faalt naar recht voor zover hij de verbreking van het oorzakelijk verband aanvoert door de vrijwillige aard van de prestatie. De grief berust op een onjuiste lezing van het bestreden vonnis in zoverre hij de vaststelling van het oorzakelijk verband betwist. *Ten derde* betwist eiser dat de meerinspanningen persoonlijke vergoedbare schade van de grootouders kunnen uitmaken. De grief die erop neerkomt dat wegens het vrijwillige karakter van die meerinspanning noodzakelijkerwijs het geval is, faalt naar recht.

Arrest

Gelet op het bestreden vonnis, op 25 oktober 1999 in hoger beroep gewezen door de Correctionele Rechtbank te Antwerpen;

Over het middel, gesteld als volgt:

schending van art. 1382, 1383 en, voor zoveel als nodig, 205 en 207 B.W.,

doordat de rechtbank van eerste aanleg eisers in het bestreden vonnis veroordeelt tot betaling van o.m. een vergoeding van 2.220.112 fr. aan de echtgenoten De F.-P., elk voor de helft, voor de meerinspanningen die zij dienen te leveren bij de verzorging en opvoeding van hun kleinzoon N., wiens moeder ingevolge de onrechtmatige daad van eiser H. om het leven kwam; deze beslissing op volgende gronden steunt: «(...) dat de burgerlijke partijen na het overlijden van hun dochter, haar zoontje N. bij hen in huis opnamen en zijn verzorging en opvoeding waarnemen; (...) dat (eisers) stellen dat de grootouders geen vergoeding voor deze meerinspanningen kunnen vorderen, omdat zij conform art. 205 van het B.W. geen enkele verplichting hebben om hun kleinkind door persoonlijke prestaties bij te staan noch te voorzien in het verschaffen van onderwijs of opvoeding; dat zij aanvoeren dat er – omdat deze verbintenis van de grootouders ten opzichte van hun kleinkind geen wettelijke verplichting is maar op vrijwillige basis door de burgerlijke partijen op zich werd genomen – er geen rechtstreeks oorzakelijk verband is met het ongeval; (...) dat de rechtbank evenwel vaststelt dat overeenkomstig art. 1382 B.W. alle effectieve schade dient te worden vergoed en dat die schade *in concreto* dient te worden beoordeeld; dat ingevolge het overlijden van hun dochter, de burgerlijke partijen de zorg opnamen voor hun toen achtjarige kleinzoon N., wiens vader onbekend is; dat het opnemen van deze verantwoordelijkheid lovenswaardig is en onmiskenbaar ten goede is gekomen aan N., zoals blijkt uit de attesten en rapporten van zijn school (...); dat hierdoor ook onmiskenbaar meerinspanningen door de grootouders dienen te worden geleverd, zowel op het opvoedkundige als op het huishoudelijke vlak; dat deze meerinspanningen afdoende bewezen zijn en dienen te wor-

den vergoed door diegene die deze schade – die zich zonder het ongeval nooit zou hebben voorgedaan – aan de burgerlijke partijen heeft veroorzaakt; dat het argument dat N. vóór het ongeval in een internaat verbleef en hij derhalve verder in dit internaat had kunnen blijven, zodat de grootouders deze meerinspanningen niet dienden op zich te nemen, niet kan worden bijgevalen door de rechtbank, en volledig voorbijgaat aan de noden en de moeilijke verwerking van het dramatisch wegvallen van zijn moeder voor een jong kind; dat bovendien uit de voorgebrachte attesten van de school blijkt dat de moedige keuze die de grootouders hebben genomen, een juiste beslissing is geweest die voor N. de dramatische gevolgen van het ongeval zoveel mogelijk hebben gelenigd; dat het *in casu* irrelevant is te weten of N. reeds meer dan een jaar of slechts een maand vóór het ongeval op internaat zat en om welke redenen hij daar was ingeschreven, omdat door het plotse overlijden van zijn moeder de totale leefwereld van N. werd omvergegooid en op dat ogenblik naar de juiste oplossing moest worden gezocht».

terwijl diegene die door zijn daad, nalatigheid of onvoorzichtigheid aan een ander schade berokkent, overeenkomstig art. 1382 en 1383 B.W. verplicht is deze schade te vergoeden; indien een derde, zonder hiertoe wettelijk of contractueel verplicht te zijn, aan het slachtoffer van een onrechtmatige daad hulp verschafft of een vergoeding toekent, deze geen schade lijdt waarvoor hij op grond van art. 1382 en 1383 B.W. vergoeding kan eisen van diegene die de onrechtmatige daad heeft gepleegd; de aldus door deze derde beweerdelijk geleden «schade» immers niet het gevolg is van de onrechtmatige daad maar wel van zijn eigen op vrijwillige basis verrichte prestaties, m.a.w. van zijn eigen vrijgevigheid; grootouders ten aanzien van hun kleinkinderen krachtens art. 205 en 207 B.W. slechts een plicht tot levensonderhoud hebben maar dat zij, in tegenstelling tot de ouders, niet gehouden zijn te zorgen voor huisvesting, toezicht, opvoeding en opleiding van hun kleinkinderen; dat, indien de grootouders instaan voor opvoeding en opleiding van hun kleinkind, zij dit louter op vrijwillige basis doen en slechts een natuurlijke verbintenis nakomen,

en terwijl eiseres er in haar conclusie in beroep op wees dat er voor de grootouders geen enkele wettelijke verplichting bestond in te staan voor de opvoeding van hun kleinzoon N. en dat, indien zij dit op vrijwillige basis deden, de hieruit voortvloeiende meerinspanningen niet in oorzakelijk verband stonden met de fout van eiser H.; eiseres er tevens op wees dat N. vóór het ongeval in een internaat werd opgevoed en het ongeval niets wijzigde aan het feit dat hij aldaar verder school kon blijven lopen; de wijziging in het opvoedingspatroon, die meerinspanningen voor de grootouders meebracht, is derhalve louter het gevolg van de vrijwillige beslissing van de grootouders om zelf voor de opvoeding van hun kleinzoon in te staan,

en terwijl de rechtbank vaststelt dat de burgerlijke partijen na het overlijden van hun dochter beslisten de zorg voor hun kleinzoon N. op zich te nemen en hem niet langer in het internaat te laten verblijven, dat uit attesten en rapporten van de school bleek dat dit initiatief aan N. ten goede kwam en na het ongeval een juiste beslissing is geweest; de rechtbank hierbij geenszins vaststelt dat na het ongeval de opvoeding van N. in het internaat onmogelijk of onaangepast was geworden en de opvoeding voortaan nog slechts door de grootouders kon worden verzorgd; de vaststelling dat de

verwijdering uit het internaat een juiste beslissing was die de dramatische gevolgen van het ongeval hebben gelenigd, niet impliceert dat deze gevolgen niet evenzeer konden worden opgevangen door N. verder in het internaat te laten school lopen; de rechtbank aldus niet wettig kon beslissen dat eisers aan de grootouders een vergoeding dienen te betalen voor meerinspanningen te leveren bij de opvoeding van hun kleinzoon, omdat deze meerinspanningen niet het gevolg zijn van het ongeval, maar wel van de vrijwillige, niet door een wettelijke verplichting ingegeven, beslissing van de grootouders,

zodat de rechtbank door eisers te veroordelen tot betaling van een vergoeding voor de meerinspanningen die de burgerlijke partijen moeten leveren bij de opvoeding van hun kleinzoon, een vergoeding toekent voor schade die niet in oorzakelijk verband staat met de door eiser begane onrechtmatige daad en aldus art. 1382 en 1383 en, voor zoveel als nodig, 205 en 207, B.W. schendt;

Overwegende dat diegene die door zijn fout aan een ander schade berokkent, overeenkomstig art. 1382 en 1383 B.W., verplicht is deze schade integraal te vergoeden, wat inhoudt dat de benadeelde wordt teruggeplaatst in de toestand waarin hij zou zijn gebleven indien de fout waarover hij zich beklagt, niet was begaan;

Overwegende dat de enkele omstandigheid dat een prestatie op vrijwillige basis wordt verricht, niet noodzakelijk verhindert dat die prestatie schade kan uitmaken in de zin van art. 1382 B.W.; dat immers diegene die ingevolge de fout van een derde op vrijwillige basis prestaties verricht, gerechtigd is op schadevergoeding voor zover hij hierdoor schade lijdt; dat zulks onder meer het geval is wanneer deze prestaties op redelijke gronden worden verricht ten behoeve van het slachtoffer, teneinde bij deze de schadelijke gevolgen van de door de derde begane fout te lenigen en wanneer het niet in de bedoeling van de verstrekker van de prestaties ligt om de last ervan definitief voor zijn rekening te nemen;

Overwegende dat de omstandigheid dat iemand op vrijwillige basis prestaties levert, vreemd is aan de vraag of er een oorzakelijk verband bestaat tussen de fout van een derde en de meerinspanningen die voor de prestatieverlener uit die omstandigheid voortvloeien;

Overwegende dat het middel ervan uitgaat dat wanneer grootouders, ingevolge een onrechtmatige daad waarbij de alleenstaande moeder van hun kleinkind is overleden, meerinspanningen leveren door op vrijwillige basis in te staan voor de verzorging en de opvoeding van het kind, zonder hiertoe wettelijk noch contractueel verplicht te zijn, slechts een natuurlijke verbintenis nakomen en handelen uit vrijgevigheid, zodat deze omstandigheid noodzakelijk verhindert dat zij hierdoor schade ondergaan in oorzakelijk verband met het ongeval;

Dat het middel faalt naar recht;

Overwegende, voor het overige, dat het vonnis met de in het middel weergegeven redenen onder meer te kennen geeft dat teneinde bij het kind het dramatische verdwijnen van zijn alleenstaande moeder te verwerken, zijn opname door zijn grootouders in zijn belang vereist was, zodat de verdere opvoeding in een internaat niet meer mogelijk noch aangepast was;

Dat het middel, in zoverre het ervan uitgaat dat de apèlrechters zulks niet vaststellen, feitelijke grondslag mist; ...

RAAD VAN STATE

14e KAMER – 29 DECEMBER 2001

Voorzitter: de h. Debersaques

Auditoraat: mevr. Sterck

Advocaten: mrs. Jacobs loco Dotreppe en Matteredne

Raad van State – Schorsing bij uiterst dringende noodzakelijkheid – Rechtspleging – Vreemdelingen – Verzoekschrift – Verzending per fax – Authentisering fax – Sanctie

Het procedurereglement Vreemdelingenzaken bepaalt dat alleen in geval van uiterst dringende noodzakelijkheid de verzoekende partij haar vordering per fax kan verzenden, waarbij ze die fax uiterlijk op de terechtzitting met haar handtekening moet authenticiseren. Bij afwezigheid van authenticisering wordt de zaak van de rol geschrapt.

P. t/ Belgische Staat, minister van Binnenlandse Zaken
Arrest nr. 102.395

Gezien het verzoekschrift dat P. op 29 december 2001 heeft ingediend om bij uiterst dringende noodzakelijkheid de schorsing van de tenuitvoerlegging te vorderen van de beslissing van de minister van Binnenlandse Zaken van 18 december 2001 houdende verlenging van de termijn om het grondgebied te verlaten, (...)

Overwegende dat de verzoekende partij het verzoekschrift op 29 december 2001 om 00u19 per fax heeft verzonden; dat zij geen origineel verzoekschrift ter zitting heeft neergelegd; dat de voorzitter-verslaggever in zijn verslag heeft gewezen op art. 19, tweede lid, van het K.B. van 9 juli 2000 houdende bijzondere procedureregeling inzake geschillen over beslissingen betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen en op het gegeven dat aan deze bepaling moet zijn voldaan vóór het sluiten van de debatten;

Overwegende dat art. 19, tweede lid, van het voornoemde K.B. van 9 juli 2000 bepaalt dat alleen in geval van uiterst dringende noodzakelijkheid de verzoekende partij haar vordering per fax kan verzenden, waarbij zij die fax uiterlijk op de terechtzitting met haar handtekening moet authenticiseren;

Overwegende dat de verzoekende partij het originele exemplaar van het faxbericht niet op de terechtzitting heeft ondertekend; dat derhalve bij de Raad van State geen authentiek verzoekschrift is ingediend, zodat de zaak van de rol wordt geschrapt.

NOOT – *De guillotine van de Raad van State in vreemdelingenzaken*

I. Algemeen procedurereglement versus specifieke procedure-reglementen

Dat de *algemene* procedureregeling voor de Raad van State heel wat wolfijzers en schietgeweren bevat, is onder-tussen algemeen bekend. Het niet naleven van termijnen en vormvoorschriften wordt – overeenkomstig de wil van de wetgever in het raam van de bestrijding van de achterstand bij de Raad van State – meedogenloos bestraft.

Naast de algemene procedureregeling bestaan er echter ook *bijzondere* procedureregelingen, bijvoorbeeld het Koninklijk besluit van 9 juli 2000 houdende bijzondere procedureregeling inzake geschillen over beslissingen betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen (B.S. 15 juli 2000). Dit besluit is in de praktijk uitermate belangrijk, daar een groot deel van de zaken voor de Raad van State vreemdelingenzaken zijn.

Het eerste ogenblik waarop de procedure kan mislopen, is de rechtsingang bij de Raad van State.

II. Principe: verzending van ondertekende verzoekschriften per aangetekende brief

Normaliter gebeurt de rechtsingang door het per *aange-tekende brief* verzenden aan de Raad van State van een *ondertekend* verzoekschrift.

Een *niet-ondertekend* verzoekschrift is juridisch onbestaande, zodat er geen uitspraak van de Raad van State kan volgen (R.v.St., Bah, nr. 47.953, 14 juni 1994, *Adm.Publ. (M)* 1994, 139; R.v.St., E., nr. 46.177, 22 februari 1994; R.v.St., O., nr. 46.287, 25 februari 1994).

Een *niet-aangetekend* verstuurd verzoekschrift is in beginsel onontvankelijk, tenzij de ontvangst ervan door de Raad van State binnen de voor het instellen van het annulatieberoep gestelde termijn vaste datum verkrijgt, ten gevolge van een door de Raad van State ter post aangetekende verzending aan de verzoekende of de verwerende partij (R.v.St., D., nr. 30.357, 16 juni 1988, *T.B.P.* 1989, 263; R.v.St., H., nr. 38.200, 28 november 1991, *R.W.* 1991-92, 954; R.v.St., O., nr. 96.485, 14 juni 2001; R.v.St., S., nr. 101.894, 17 december 2001; R.v.St., A., nr. 100.857, 14 november 2001; zie J. Baert en G. Debersques, *Raad van State. Afdeling Administratie. Ontvankelijkheid*, Brugge, Die Keure, 1996, p. 371 e.v.).

Een aangetekende zending heeft het specifieke kenmerk dat zij ter post wordt bezorgd tegen ontvangstbewijs, zodat aldus vastheid van datum wordt verleend. Een verzending per fax of per taxipost (arresten nrs. 38.200, 100.857 en 101.894, voormeld) is dus in beginsel uitgesloten. Anders dan in het geval van de aangetekende zending, behoort het niet tot het wezen van de express-koerierdienst (taxipost) dat zij tegen ontvangstbewijs ter post wordt bezorgd (nr. 100.857, voormeld).

Zelfs een verzoekschrift waarin bij uiterst dringende noodzakelijkheid de schorsing van de tenuitvoerlegging van een bestuurshandeling wordt gevorderd, moet met een ter post aangetekende brief worden verzonden, zodat een indiening via een fax niet mogelijk is (R.v.St., S., nr. 61.104, 1 augustus 1996; R.v.St., S., nr. 64.517, 12 februari 1997). Art. 84 van het *algemene* procedurereglement is immers ook van toepassing op de verzoeken tot schorsing (R.v.St., M., nr. 61.117, 8 augustus 1996; R.v.St., A., nr. 100.857, 14 november 2001).

III. Uitzonderingen: verzending van verzoekschriften per fax

Er zijn twee uitzonderingen waarbij een verzending per fax wel mogelijk is.

De eerste uitzondering is van jurisprudentiele aard: in geval van *overmacht* is een indiening via fax van een ver-

zoekschrift bij uiterst dringende noodzakelijkheid mogelijk (arresten nrs. 61.104 en 64.517, voormeld).

De tweede uitzondering is bepaald in art. 19, tweede lid, van het procedurereglement in *vreemdelingenzaken*, dat uitdrukkelijk in de mogelijkheid voorziet om in geval van uiterst dringende noodzakelijkheid – en alleen dan – het verzoekschrift per fax te verzenden. Vereist is dan wel dat de verzoekende partij die fax uiterlijk op de terechtzitting met haar handtekening authentiseert. In de geannoteerde zaak werd de verzoekende partij hierop ter terechtzitting nog mondeling gewezen door de voorzitter-verslaggever, maar blijkbaar zonder resultaat, daar de advocaat heeft nagelaten dit te doen. De sanctie op de niet-naleving van dit vormvereiste, zo leert het geannoteerde arrest, is de schrapping van de rol (in dezelfde zin: R.v.St., M., nr. 102.415, 4 januari 2002).

IV. Conclusie

Op grond van het *algemene* procedurereglement is een verzending van het verzoekschrift bij uiterst dringende noodzakelijkheid enkel in geval van overmacht mogelijk via fax. Dit is een jurisprudentiële rechtsvinding; het reglement vereist dus geen authenticisering van deze fax. Het procedurereglement in *vreemdelingenzaken* voorziet daarentegen expliciet in een verzending per fax, maar vereist wel een geauthentiseerde fax.

De verzoekers en hun raadslieden zijn gewaarschuwd: bij de Raad van State is het ene procedurereglement het andere niet, de ene fax de andere niet....

Prof. dr. Ingrid Opdebeek
Hoogleraar Universiteit Antwerpen (UIA)
Advocaat

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

3ebis KAMER – 13 FEBRUARI 2001

Voorzitter: de h. Mertens de Wilmars

Advocaten: mrs. Desmet, Greyson, Putzeys loco W. Van Loo

Collectieve schuldenregeling – Gerechtelijke aanzuiveringsregeling – Kwijtschelding – Fiscale schulden

De wet op de collectieve schuldenregeling heeft tot doel de schuldenlast te verlichten en de schuldenaar in staat te stellen, na belangrijke inspanningen, op basis van een «fresh start» aan een nieuw leven te beginnen. Fiscale schulden kunnen worden kwijtescholden, daar ze niet worden vermeld in art. 1675/13, § 3, Ger. W., dat op limitatieve wijze de schulden opsomt die niet kunnen worden kwijtescholden.

V. t/ G. e.a.

Overwegende dat bij het bestreden vonnis het verzoek tot gerechtelijke aanzuiveringsregeling werd verworpen op grond van het verslag van de schuldbemiddelaar dat er geen aanzuiveringsregeling mogelijk is, hoofdzakelijk wegens de niet kwijt te schelden belastingschuld;

Overwegende dat appellante doet gelden dat de eerste rechter ten onrechte heeft geoordeeld dat hij niet bevoegd was te oordelen over de vrijstelling of vermindering van de bevoorrechte belastingschuldvordering van de ontvanger der belastingen te Schoten voor een bedrag van 2,7 miljoen fr. in hoofdsom, en dit op grond van art. 172 van de Grondwet;

Overwegende dat de schuldbemiddelaar in zijn verslag aan de eerste rechter van 11 september 2000 nauwkeurig de toestand van appellante heeft geschetst en hierbij kortheidshalve kan worden herhaald:

- appellante is zestig jaar;
- zij ontvangt een invaliditeitsvergoeding van iets minder dan 26.000 fr. per maand;
- haar minderjarige zoon woont bij haar in en draagt 5.000 fr. per maand bij in de kosten;
- zij heeft ongeveer 22.000 fr. per maand nodig om de onontbeerlijke kosten te dragen;
- haar schuldenlast bedraagt 3.169.328 fr. in hoofdsom plus 161.261 fr. intresten;
- de ontvanger der belastingen te Schoten heeft een vordering ingediend van 2.703.609 fr. in hoofdsom en 12.472 fr intresten voor personenbelastingen, inkomsten aanslagjaren 1981 tot en met 1986, gevestigd op naam van appellante en op naam van haar ex-echtgenoot waarvan appellante geen melding had gemaakt in de lijst van schuldeisers gevoegd aan haar verzoekschrift, hetgeen meer dan aannemelijk voorkomt, omdat de ontvanger der directe belastingen zich er al die jaren steeds toe beperkt heeft om de vijf jaar een verjaringsstuitend dwangbevel te betekenen maar geen enkele poging tot uitvoering heeft ondernomen (letterlijk citaat uit de opmerkingen van de schuldbemiddelaar), en waarvoor voormelde ontvanger het voorrecht van art. 423, eerste lid, W.I.B. 1992 inroept;

Overwegende dat op grond van bovenstaande gegevens de schuldbemiddelaar heeft vastgesteld dat hij slechts over een kleine 2.500 fr. per maand zou kunnen beschikken, zodat het meer dan honderd jaar zou duren vooraleer de hoofdsommen zouden worden afbetaald, zodat hij een verzoekschrift heeft neergelegd waarbij hij geen minnelijke aanzuiveringsregeling heeft voorgesteld, waarna de eerste rechter het verzoek tot gerechtelijke aanzuiveringsregeling heeft verworpen;

Overwegende dat appellante terecht hiertegen opkomt;

dat zij immers doet gelden dat art. 1675/13, § 3, Ger. W. expliciet vermeldt welke schulden niet kunnen worden kwijtescholden, en vaststelt dat de fiscale schulden daar niet bij worden vermeld;

dat bovendien uit de memorie van toelichting (*Parl. St.*, Kamer, 1996-97, nr. 1073/12-1074/1, p. 47, geciteerd door A. De Wilde, «Fresh start en geldboeten», *R.W.*, 2000-2001, 69-70), bij de bespreking van de wet van 5 juli 1998 blijkt dat oorspronkelijk de fiscale schulden uitdrukkelijk werden vermeld als niet kwijtescheldbaar, maar deze tekst werd gewijzigd en de fiscale schulden niet meer werden opgenomen in de limitatieve lijst van schulden die niet kunnen worden kwijtescholden, zodat daaruit *a contrario* maar met stellige zekerheid moet worden afgeleid dat de fiscale schulden wel kunnen worden kwijtescholden, zoals andere schulden (E. Dirix en P. Taelman, *Collectieve schuldenregeling in de praktijk*, Intersentia, 1999, 82; B. De Groote, *De collectieve schuldenregeling*, Antwerpen, Kluwer, 1999, p. 123);

Overwegende dat ten overvloede nog kan worden vastgesteld dat de wet van 5 juli 1998 op de collectieve schuldenregeling juist de wet is die met toepassing van art. 172, tweede lid, van de Grondwet de vrijstelling of vermindering van belasting mogelijk maakt;

dat appellante dientengevolge terecht besluit dat de fiscale schulden wel – zij het in bepaalde gevallen en met naleving van strenge voorwaarden (de kwijtschelding van schulden is slechts verworven aan het einde van de regeling, voor zover de schuldenaar deze heeft geëerbiedigd en behoudens terugkeer tot beter fortuin) (Dirix en Taelman, *o.c.*, 79) –, kunnen worden kwijtgescholden;

dat de hele wetgeving op de collectieve schuldenregeling er in essentie op gericht is de al te zwaar wegende schuldenlast te verlichten en de debiteur in staat te stellen – na een belangrijke inspanning zijnentwege – op basis van een «fresh start» aan een nieuw leven te beginnen;

Overwegende dat de eerste rechter dientengevolge ten onrechte het verzoek tot gerechtelijke aanzuiveringsregeling aan appellante geweigerd heeft;

dat het behoort het dossier terug aan de eerste rechter over te maken teneinde de bemiddelaar in de mogelijkheid te stellen een aanzuiveringsvoorstel uit te werken op grond van de bepalingen van art. 1675/12 Ger. W., en indien hij zou vaststellen dat die maatregel niet volstaat om de financiële toestand van appellante te herstellen zoals bepaald in art. 1675/3 Ger. W., dan toepassing te vragen van art. 1675/13 Ger. W., waarbij aan appellante, na naleving van de haar door de rechter opgelegde aanzuiveringsregeling, kwijtschelding zal kunnen worden verleend;

...

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE HASSELT

3e KAMER – 22 JULI 1999

Voorzitter: mevr. Ponet

Rechters in handelszaken: de hh. Gerets en Jacobs

Advocaten: mrs. Gruyters en Berx loco Pellens

Lastgeving – Lasthebber die de perken van zijn vertegenwoordigingsbevoegdheid te buiten gaat – Onvoldoende informatieverstrekking aan derde met wie wordt gehandeld – Aansprakelijkheid jegens derde

Als een lasthebber de perken van zijn vertegenwoordigingsbevoegdheid overschrijdt, is hij jegens de derde niet persoonlijk gehouden tot datgene wat hij, in naam van zijn lastgever, maar buiten de grenzen van zijn vertegenwoordigingsmacht heeft verricht. In dat geval heeft de derde wel recht op schadevergoeding van de lasthebber die hem verkeerd of onvoldoende heeft ingelicht omtrent de grenzen van zijn vertegenwoordigingsbevoegdheid.

NV M. t/ D.

De feiten

Aanlegster werd in de loop van oktober 1995 gecontacteerd door verweerder (en een zekere heer V.), die stelde

te handelen voor een Duitse onderneming, HAC, en dit voor levering en plaatsing van een zuiveringsinstallatie bij deze Duitse onderneming.

Op 24 oktober 1995 wordt een orderbevestiging opgesteld, die wordt gericht aan de Duitse firma HAC, maar waarbij als contactpersoon vermeld wordt: «de heer D.T.», verweerder.

Verweerder ondertekent de orderbevestiging, die tevens verweerder als geadresseerde vermeldt (cf. aanspreektitel).

De orderbevestiging bepaalt dat een bestelling wordt geplaatst ten bedrage van 2.022.706 fr. De betalingsvoorwaarden vermelden o.m. dat 40% van het totaalbedrag verschuldigd is begin week 44.

Aanlegster gaat over tot het plaatsen van bestellingen bij diverse leveranciers, met het oog op het uitvoeren van het order. Deze bestellingen zouden een waarde hebben van 1.341.000 fr.

In uitvoering van de overeenkomst stuurt aanlegster op 8 november 1995 een voorschotfactuur naar HAC, waarbij betaling wordt gevorderd van 40% van de overeengekomen prijs, zijnde een bedrag van 809.082 fr. Op deze factuur wordt eveneens melding gemaakt van de naam van verweerder.

Aanlegster ontvangt geen reactie van de Duitse onderneming HAC, zodat zij contact opneemt met verweerder.

Verweerder betaalt op 23 november 1995 een afkorting door middel van een cheque ten bedrage van 200.000 fr. Als trekker van deze cheque wordt de NV B.O.C. vermeld. Verweerder blijkt evenwel zaakvoerder van deze vennootschap te zijn.

Op 1 maart 1996 wordt de Duitse firma HAC failliet verklaard door de Arrondissementsrechtbank te Osnabrück. De curator van het faillissement meldt bij brief van 6 maart 1996 aan aanlegster dat verweerder op onwettige wijze bestellingen bij aanlegster zou hebben verricht, aangezien verweerder geen vertegenwoordigingsbevoegdheid bij de firma HAC had. Verweerder was wel vennoot, maar volgens het Duitse recht is uitsluitend de zaakvoerder bekleed met de vertegenwoordigingsbevoegdheid. De zaakvoerder heeft aan de curator bevestigd dat verweerder ook niet onrechtstreeks opdracht heeft gekregen om de bestellingen te plaatsen. Zelfs nadat verweerder de transactie op gang had gebracht, heeft de zaakvoerder deze overeenkomst uitdrukkelijk tegengesproken.

Bij brief van 15 maart 1996 stelt de raadsman van aanlegster verweerder in gebreke, waarbij wordt opgemerkt dat verweerder klaarblijkelijk niet bevoegd was om in opdracht en voor rekening van de firma HAC te handelen, zodat verweerder persoonlijk verbonden is.

Bij brief van 20 maart 1996 betwist de raadsman van verweerder dat verweerder op eigen initiatief zou hebben gehandeld. Verweerder zou wel degelijk als gevolmachtigde van de firma HAC zijn opgetreden, waarbij wordt gesteld dat het toch zeer verwonderlijk zou zijn dat de firma HAC al deze daden zou ontkennen en zou stellen dat dit maar persoonlijke acties zijn geweest.

...

Beoordeling

1. De rechtbank stelt vast dat verweerder beweert dat hij over een mandaat beschikte om de Duitse onderneming HAC te verbinden. Het bestaan van een lastgeving wordt evenwel niet vermoed en moet bewezen worden door de

BURGERLIJKE RECHTBANK TE BRUSSEL

22e KAMER – 28 NOVEMBER 2000

Rechter: de h. Limpens

Advocaten: mrs. Maris en Geuens

Vereniging – Vrijheid van vereniging – Recht van de leden om aan een lid een sanctie op te leggen – Rechtsmiddelen – Niet-aanwending – Omvang van toetsingsbevoegdheid van rechter – Regelmatigheid van de procedure – Recht van verdediging – Recht om te worden gehoord – Kennisgeving van datum van beslissing

De wet van 24 mei 1921 tot waarborging der vrijheid van vereniging verleent de leden van een vereniging de vrijheid om aan een lid een sanctie op te leggen of in het ergste geval zelfs om een lid uit te sluiten wanneer ze niet langer meer willen samenwerken.

Een lid van de V.Z.W. Koninklijke Belgische Voetbalbond, dat tegen een door het sportcomité uitgesproken sanctie niet tijdig beroep heeft aangetekend, noch gebruik heeft gemaakt van zijn evocatierecht, kan aan de rechtbank niet vragen de gegrondheid van de redenen van de besliste sanctie of de opportuniteit daarvan te toetsen. De rechtbank kan, op straffe van schending van de autonomie van de vereniging, enkel de regelmatigheid toetsen van de procedure die heeft geleid tot de beslissing tot het opleggen van een sanctie

Geen enkel rechtsbeginsel schrijft voor dat een sanctie door een sportvereniging schriftelijk en per aangetekende brief aan de betrokkene moet worden meegedeeld. Het recht van verdediging is niet geschonden indien de betrokkene de kans krijgt om te worden gehoord, dat hij weet wanneer een beslissing zal vallen en hoeveel tijd hij heeft om eventueel tegen die beslissing hoger beroep aan te tekenen.

V.Z.W. H. t/ V.Z.W. K.B.V.B.

Eiseres is als lid van verweerster gebonden door de tussen de leden regelmatig gestemde reglementen van de K.B.V.B.

Art. 2 van de wet van 24 mei 1921 bepaalt immers: «Al wie, op zijn aanvraag, lid wordt van een vereniging, verbindt zich, door zijn toetreding, zich te onderwerpen aan het reglement dier vereniging, alsmede aan de beslissingen en strafmaatregelen, krachtens dit reglement getroffen.»

De rechtbank kan te dezen enkel vaststellen dat eiseres de interne beroepsprocedure die door het reglement van de voetbalbond is georganiseerd, niet heeft gevolgd, zodat zij vervallen is verklaard van haar beroep. Zij heeft niet tijdig gebruik gemaakt van haar recht om hoger beroep in te stellen. Zij heeft evenmin gebruik gemaakt van haar evocatierecht (te vergelijken met een cassatieprocedure).

Zij is, krachtens de interne reglementen van de V.Z.W., derhalve vervallen van haar recht om de sanctie nog te betwisten. De interne procedure regelt een snelle afhandeling, wat nodig is om de regelmatigheid van de competitie te verzekeren.

De rechtbank kan zelfs niet de gegrondheid van de redenen van de door het Sportcomité van verweerster besliste sanctie toetsen noch hun opportuniteit, want hij zou de autonomie van de vereniging schenden, maar enkel de regelmatigheid van de procedure die ertoe geleid heeft (Rb.

persoon die beweert dat er een lastgeving is (J. Herbots, e.a. «Overzicht van rechtspraak. Bijzondere overeenkomsten (1988-1994)», *T.P.R.*, 1997, p. 1169, nr. 831). *In casu* stelt de rechtbank vast dat de curator van de failliete HAC bij brief van 6 maart 1996 expliciet ontkende dat verweerder over enige vertegenwoordigingsbevoegdheid beschikte. Verweerder brengt geen enkel gegeven bij waaruit zou kunnen worden afgeleid dat hij over enig mandaat beschikte om de onderneming HAC te verbinden.

Bij brief van 20 maart 1996 stelde de raadsman van verweerder dat het toch zeer verwonderlijk zou zijn dat HAC de daden van verweerder zou ontkennen en zou stellen dat dit maar persoonlijke acties geweest zijn.

De rechtbank dient evenwel vast te stellen dat de curator van HAC precies stelt dat verweerder op geen enkele wijze, ook niet onrechtstreeks, de opdracht kreeg om de order bij aanlegster te plaatsen. Bovendien stelt de rechtbank vast dat verweerder de orderbevestiging van 24 oktober 1995 zelf ondertekende, waarbij verweerder als contactpersoon werd vermeld. Niettegenstaande de orderbevestiging weliswaar aan HAC geadresseerd werd, dient te worden vastgesteld dat verweerder zijn handtekening op dit contract geplaatst heeft, zonder zijn precieze hoedanigheid bij HAC aan te geven.

De rechtbank is dan ook van oordeel dat verweerder geenszins zijn mandaat om op te treden voor HAC bewijst.

2. De rechtbank merkt op dat een lastgever slechts gebonden is door verbintenissen die de lasthebber heeft aangegaan binnen de perken van het hem verleende mandaat. Wanneer een derde heeft gehandeld met een lasthebber buiten zijn mandaat, heeft de derde geen verhaal tegen de lastgever. Wanneer de lasthebber evenwel geen voldoende kennis van zijn volmacht heeft gegeven aan de derde, zal de lasthebber aansprakelijk zijn voor wat hij heeft verricht met overschrijding van zijn volmacht. De derde heeft bijgevolg een verhaal tegen de lasthebber (W. Van Gerven, *Algemeen deel in Beginselen van Belgisch Privaatrecht*, Antwerpen, Standaard, 1973, p. 508, nr. 154).

In casu dient de rechtbank vast te stellen dat verweerder aanlegster geenszins op voldoende wijze heeft geïnformeerd over zijn volmacht, aangezien verweerder van bij het starten van de onderhandelingen met aanlegster heeft gesteld te handelen in naam en voor rekening van de firma HAC. Dit blijkt niet enkel uit het feit dat de orderbevestiging van 24 oktober 1995 op naam van de firma HAC werd opgesteld, maar ook uit de facturatie die aan deze onderneming werd gericht op 8 november 1995.

Er werd reeds geoordeeld dat, wanneer een lasthebber buiten de perken van zijn mandaat optreedt, de lasthebber niet persoonlijk gehouden is jegens de derde voor datgene wat hij, in naam van zijn mandant, maar buiten de grenzen van zijn volmacht, heeft verricht. De derde heeft wel recht op schadevergoeding van de lasthebber die hem verkeerd of onvoldoende heeft ingelicht omtrent de grenzen van zijn bevoegdheid (J. Herbots en C. Pauwels, «Bijzondere overeenkomsten (1982-1987)», *T.P.R.*, 1989, p. 1409-1410, nr. 477).

De rechtbank is derhalve van oordeel dat verweerder niet persoonlijk gehouden is tot het naleven van de overeenkomst die door de orderbevestiging van 24 oktober 1995 is totstandgekomen, maar dat hij wel aansprakelijk is voor de door aanlegster geleden schade.

...

Antwerpen, 29 december 1986, *R.W.*, 1986-87, 2045; J. 'T Kint, *Associations sans but lucratif*, in *Répertoire Notarial*, XIV, Boek IX, 1987, p. 67, nr. 109).

Te dezen kan van de kwestieuze procedure niet worden gezegd dat ze de rechten van de verdediging schendt. Geen enkel rechtsbeginsel schrijft voor dat een sanctie door een sportvereniging persoonlijk, schriftelijk en per aangetekende brief aan de betrokkene moet worden meegedeeld. Van belang is enkel dat de betrokkene de kans krijgt om te worden gehoord, dat hij weet wanneer een beslissing zal vallen en hoeveel tijd hij dan heeft om eventueel tegen deze beslissing hoger beroep aan te tekenen. Dit is te dezen het geval. Overigens zijn er ook in het gemene strafrecht en ook in het jeugdbeschermingsrecht verscheidene voorbeelden van het verstrijken van een beroepstermijn binnen zoveel dagen na de uitspraak, ongeacht of de belanghebbende op deze uitspraak al dan niet is komen opdagen. Deze snelle beroepstermijn is te dezen noodzakelijk en verantwoord, daar de regelmatigheid van een competitie van deze procedures afhangt.

De wet van 24 mei 1921 tot waarborging der vrijheid van vereniging waarborgt de vrijheid van vereniging op elk gebied (art. 1). Dit houdt in dat leden van een vereniging de vrijheid hebben om aan een lid een sanctie op te leggen of in het ergste geval zelfs een lid uit te sluiten wanneer ze er niet langer meer willen mee samenwerken.

De aanspraak van eiseres om de sanctie alsnog te laten toetsen door een rechtbank, ingesteld bijna drie jaren na de kwestieuze sanctie, zou, in het licht van wat voorafgaat, totaal onverantwoord zijn en strijdig met de voornoemde wet van 24 mei 1921.

VREDEGERECHT TE WOLVERTEM

29 MAART 2001

Rechter: de h. Verbeke

Advocaten: mrs. Schoofs, De Bock en Meulemans

1. Verjaring – Verkrijgende verjaring – Verkrijgende verjaring buurtweg – a) Verkorte verjaringstermijn – Voorwaarde – Inschrijving Atlas der Buurtwegen – b) Daad van inbezitname – Geven van straatnaam – 2. Wegen – Openbare weg in de zin van het Verkeersreglement – Geen bewijs van eigendomsrecht of gebruiksrecht van overheid

1.a) De gemeente kan zich enkel beroepen op een verkorte verjaringstermijn om de eigendom van een weg te verkrijgen of om het recht van overgang als erfdiensbaarheid tot openbaar nut ten behoeve van de inwoners te verkrijgen, wanneer de weg ingeschreven is in de Atlas der Buurtwegen.

b) Het officieel toekennen van een straatnaam is een daad van inbezitname van de gemeente waartegen de eigenares van de weg zich rechtmatig kan verzetten teneinde verkrijgende verjaring te vermijden.

2. De omstandigheid dat een weg eventueel beantwoordt aan het begrip «openbare weg» in de zin van het Verkeersreglement, impliceert niet dat de overheid zich als eigenaar mag beschouwen of een gebruiksrecht over de bedoelde weg kan opeisen.

Vennootschap naar het recht van Jersey T.P.L. t/Gemeente Kapelle-op-den-Bos e.a.

Gelet op de inleidende dagvaarding betekend op 13 augustus 1997 waarbij de eiseres in haar hoedanigheid van eigenares van een onroerend goed met huizen en diverse tuinpercelen, (...) te Kapelle-op-den-Bos ten aanzien van de gemeente Kapelle-op-den-Bos (eerste verweerster) vordert dat voor recht zou worden gezegd dat «het stuk grond gelegen te Kapelle-op-den-Bos, (...) (door de gemeente) zonder recht noch titel wordt bezet en de gemeente te veroordelen het kwestieuze stuk grond ter vrije beschikking van de eiseres te stellen.

Ook wordt de veroordeling gevraagd van de gemeente tot het afbreken en/of opruimen van alle werken die de erfdiensbaarheid van overgang zou verzwaren. Blijkbaar wordt in dat verband in het beschikkend gedeelte van de dagvaarding gevorderd dat gedaagde binnen een maand na de betekening van het tussen te komen vonnis «de nodige administratieve en feitelijke handelingen (moet) stellen teneinde de naam Voetbalstraat van het grondstuk eigendom van verzoekster te verwijderen» met veroordeling tot betaling van een dwangsom van 1.000 fr. per dag vertraging.

Ook wordt de veroordeling nagestreefd van gedaagde (enkelvoud, zonder precisering) tot betaling aan de eiseres van een bedrag van 100.000 fr., meer gerechtelijke intresten en kosten «uit hoofde van schadevergoeding die *ex aequo et bono* werd geraamd».

Ten slotte wordt (blijkbaar met betrekking tot de privaatrechtelijke erfdiensbaarheid van overgang, die de eiseres erkent) gevorderd: «de omvang van de erfdiensbaarheid van overgang vast te leggen».

...

1. Feitelijke elementen en situering van het geschil

Bij notariële akte verleden op 5 september 1989 verwierf de eiseres het eigendomsrecht van diverse onroerende goederen gelegen in het gehucht «Oxdonk» in de gemeente Kapelle-op-den-Bos.

Op de aldus verworven eigendommen van de eiseres ligt de zogenaamde «Voetbalstraat».

Het traject van de Voetbalstraat ligt, minstens gedeeltelijk, op een plaats die in de akten van de rechtsvoorgangers van eiseres werd omschreven als een privaatrechtelijk recht van overgang ten voordele van verscheidene eigenaars, waaronder de tweede en derde verweerders.

Sedert het midden van de jaren '70 werd de weg ook gebruikt door bezoekers van het voetbalveld, dat echter sedert het voorjaar 1997 niet meer wordt gebruikt.

Bij beslissing van de gemeente van 18 december 1981 werd overgegaan tot asfaltering van (minstens een gedeelte) van de weg.

Bij beslissing van 22 december 1987 werd aan de gasmaatschappij toelating verleend om «in de Voetbalstraat» de gasvoorziening uit te breiden – er staan ter plaatse een drietal huizen – en bij beslissing van 12 februari 1990 werd openbare verlichting aangebracht.

Bij beslissing van de gemeenteraad van 2 mei 1993 werd besloten de naam «Voetbalstraat» te geven.

Volgens de gemeente, daarin bijgevalen door de tweede en derde verweerder, betreft het een openbare weg, terwijl

volgens eiseres de weg enkel een privaatrechtelijk recht van overgang betreft waarop de gemeente en de collectiviteit die zij vertegenwoordigt geen rechten kunnen laten gelden.

2. Beoordeling

Ten aanzien van de gemeente

De eerste verweerster wil het in haar conclusies ten onrechte doen voorkomen alsof een wilsuiking van de gemeente volstaat om privé-grond het karakter van openbare weg te verlenen.

Art. 16 van de Grondwet bepaalt: «Niemand kan van zijn eigendom worden ontzet dan ten algemene nutte, in de gevallen en de op de wijze bij de wet bepaald en tegen billijke en voorafgaande schadeloosstelling».

Hieruit volgt dat in principe een grond die toebehoort aan een privaatrechtelijke (rechts)persoon enkel kan overgaan in het patrimonium van een publiekrechtelijke rechtspersoon, na een aankoop of een onteigening en onder voorbehoud van wat hierna zal worden gezegd i.v.m. verkrijgende verjaring.

In casu is het niet betwist dat de gemeente de grond waarop de Voetbalstraat is gevestigd, niet heeft aangekocht of onteigend.

Zonder vergoeding kan de overheid eigenaar worden door verkrijgende verjaring, waarbij zij, mits aan de voorwaarden van de wet op de buurtwegen is voldaan, zelfs aanspraak kan maken op een verkorte verjaringstermijn.

Met betrekking tot wegen moet er bovendien ook rekening worden gehouden met een specifiek gebruiksrecht waarop een gemeente soms aanspraak kan maken, namelijk een recht van overgang over een privé-domein, dat wordt gekwalificeerd als erfdienstbaarheid tot openbaar nut ten behoeve van de inwoners van een gemeente en van alle belanghebbenden.

Ook een dergelijke erfdienstbaarheid tot openbaar nut geeft geen aanleiding tot een vergoeding als bedoeld in art. 16 van de Grondwet (zie in dat verband Cass., 1 oktober 1934, *Pas.*, 1934, I, 397; Cass., 27 oktober 1930, *Pas.*, 1930, I, 336).

Met toepassing van art. 2227 B.W. kan een gemeente zich op dezelfde verjaringen beroepen als particulieren.

Wil de gemeente zich als eigenaar van de weg beschouwen, dan moet zij derhalve kunnen aantonen dat zij «als eigenaar» (zie Cass., 15 januari 1880, *Pas.*, 1880, I, 55) gedurende de geldende verjaringstermijn, voortdurend en onafgebroken, openbaar en niet dubbelzinnig bezitter is geweest van de weg, zonder dat er sprake is van een gedogen van de eigenaar.

Wat de verjaringstermijn betreft, kan een gemeente zich beroepen op een verkorte verjaringstermijn wanneer de kwestieuze weg is ingeschreven op de atlas der buurtwegen, hetgeen hier niet het geval is.

Wil de gemeente zich als eigenaar van de weg beschouwen, moet zij derhalve het hierboven bedoelde bezit kunnen aantonen gedurende gemeenrechtelijke verjaringstermijn, nl. dertig jaar.

Dezelfde termijn geldt voor het zogenaamde recht van overgang als erfdienstbaarheid tot openbaar nut ten behoeve van de inwoners van een gemeente en van alle belanghebbenden (zie Cass., 29 november 1996, *R.W.*, 1997-98, 225; *A.J.T.*, 1997-98, 9, met noot S. Snaet).

Er moet worden vastgesteld dat de gemeente er niet in slaagt te bewijzen dat door verkrijgende verjaring de weg tot haar domein is gaan behoren of dat er een recht van overgang als erfdienstbaarheid tot openbaar nut is totstandgekomen.

Wat het eigendomsrecht betreft, kan als eerste bezitsdaad van de gemeente «als eigenaar» de asfaltering van de weg in 1982 in aanmerking worden genomen.

Wat de eventuele erfdienstbaarheid van overgang tot openbaar nut betreft, voert de gemeente geen andere feiten aan dan dat de wet sedert midden 1970 werd gebruikt door bezoekers van een voetbalveld.

Andere feiten die erop zouden kunnen wijzen dat de inwoners van de gemeenten of het publiek in het algemeen voortdurend, onafgebroken, openbaar en niet dubbelzinnig de weg voor het openbaar verkeer hebben gebruikt, worden alleszins niet bewezen.

In haar argumentatie schijnt de gemeente uit het oog te verliezen dat de omstandigheid dat een weg eventueel beantwoordt aan het begrip «openbare weg» in de zin van het Verkeersreglement, niet impliceert dat de overheid zich als eigenaar mag beschouwen of een gebruiksrecht kan opeisen over de bedoelde weg. Zo kan bijvoorbeeld een parking van een grootwarenhuis als openbare weg worden beschouwd (zie bv. Rb. Charleroi, 14 mei 1985, *R.G.A.R.*, 1986, nr. 11122), maar worden daardoor de rechten van de eigenaar van de parking niet aangetast (die ze bv. kan laten afsluiten).

Er moet dan ook worden geconcludeerd dat de gemeente Kapelle-op-den-Bos noch eigendoms- noch gebruiksrechten op de weg kan laten gelden.

...

De vordering van de eiseres is gegrond in zoverre zij de veroordeling nastreeft van de gemeente om de nodige administratieve en feitelijke handelingen te stellen teneinde de naam Voetbalstraat ter plaatse te laten verwijderen.

...

De vordering van de eiseres is op dat punt gegrond, omdat het bestaan van de straatnaam en de aanwezigheid van het naambordje bij het publiek de indruk zouden kunnen wekken dat het een straat betreft die toegankelijk is voor iedereen. Bovendien is het officieel toekennen van een straatnaam uit hoofde van de gemeente een daad van inbezitname, waartegen de eigenares van de weg, teneinde verkrijgende verjaring te vermijden, zich rechtmatig kan verzetten.

...

WETGEVING IN KORT BESTEK

Onder de zorg van de Faculteit van de Rechtsgeleerdheid van de V.U.B. (coördinatie: Prof. Dr. M. van Damme)

Dit overzicht betreft de wetgeving bekendgemaakt in het Belgisch Staatsblad van de maanden november en december 2001 en kwam tot stand met medewerking van S. Baeten, C. Coomans, S. Corbanie, A. De Becker, G. Debersaques, J. Debièvre en M. Maus.

Algemeen welzijnswerk

Het besluit van de Vlaamse regering van 12 oktober 2001 (*B.S.*, 17 november 2001; inwerkingtreding op 1 november 2001) stelt de sectorale voorwaarden en de procedure van erkenning vast van de centra voor algemeen welzijnswerk, die zijn opgericht bij het decreet van 19 december 1997 betreffende het algemeen welzijnswerk.

De erkenningsvoorwaarden hebben betrekking op o.m. het sluiten van sectorprotocollen, de naleving van bepaalde werkings-, organisatie- en uitrustingsregels, het voldoen aan minimale normen inzake verantwoorde hulp- en dienstverlening en de ontwikkeling van een kwaliteitsbeleid. Het besluit belast de centra voorts met enkele bijkomende taken en bevat een subsidieregeling. De erkenning of de subsidiëring van centra die de desbetreffende voorwaarden niet naleven, kan worden ingetrokken door de toezichthoudende overheid.

J.D.

Gratis elektriciteit

Het besluit van de Vlaamse regering van 19 oktober 2001 (*B.S.*, 20 november 2001) verplicht de netbeheerder ertoe voor gratis vervoer en gratis levering van een hoeveelheid elektriciteit te zorgen als openbare dienstverplichting. De begunstigde van deze in hoofdzaak sociale maatregel is de «huishoudelijke eindafnemer», d.i. elke persoon die elektriciteit afneemt om te voorzien in zijn persoonlijke behoeften of die van zijn gezin.

De netbeheerder is tot deze verplichting gehouden met ingang van 1 januari 2002 tot op het moment waarop alle eindafnemers in aanmerking komende afnemers worden, en zulks ten gunste van elke op zijn distributienet aangesloten huishoudelijke afnemer. Het besluit regelt de wijze van berekening van de hoeveelheid elektriciteit die aldus gratis moet worden vervoerd en geleverd.

S.B.

Sociale zekerheid – Vrijwilligerswerk

Het K.B. van 19 november 2001 (*B.S.*, 28 november 2001) voegt in het K.B. van 28 november 1969 tot uitvoering van de wet van 27 juni 1969 tot herziening van de besluitwet van 28 december 1944 betreffende de maatschappelijke zekerheid der arbeiders, een art. 17^{quinquies} in met het doel bepaalde vrijwilligers te onttrekken aan het toepassingsgebied van de socialezekerheidswetgeving.

Vergoedingen betaald aan personen die voor rekening van een club, federatie, vereniging, instelling, overheidsinstantie of enige andere organisatie die geen winstgevend doel nastreeft, activiteiten verrichten, zijn niet meer onderworpen aan de sociale zekerheid, voor zover de ontvangen vergoedingen voor de gezamenlijk bedoelde activiteiten het bedrag van 24,79 euro per dag en 991,57 euro per kalenderjaar niet overschrijden. Worden deze bedragen gedurende het kalenderjaar toch overschreden, dan dienen op het geheel van de betaalde vergoedingen voor het betrokken kalenderjaar sociale bijdragen betaald te worden.

De vrijwilligers moeten een vrijwilligerskaart bij zich houden en de sanctie bij niet-naleving is eveneens dat de socialezekerheidswetgeving van toepassing wordt verklaard.

De in het K.B. van 19 november 2001 opgenomen regeling geldt niet voor personen die andere of gelijksoortige activiteiten verrichten in het raam van een arbeidsovereenkomst, een statutaire aanstelling of een aannemingscontract voor rekening van eenzelfde club, federatie, vereniging, instelling, overheidsinstantie of andere organisatie die geen winstgevend oogmerk nastreeft. De betrokken maatregelen zijn evenmin van toepassing op vrijwillige brandweerlieden, vrijwillige leden van de civiele bescherming of op de vrijwilligers in dringende geneeskundige hulpverlening.

Het K.B. van 19 november 2001 is op 1 januari 2001 in werking getreden, met uitzondering van de bepaling betreffende de vrijwilligerskaart, waaromtrent de bevoegde Minister nog in nadere uitvoeringsregels moet voorzien.

S.C.

Onderwijs XIII – Mozaïek

In het *B.S.* van 27 november 2001 werd het decreet van 13 juli 2001 betreffende het onderwijs-XIII-Mozaïek bekendgemaakt. Zoals in de memorie van toelichting wordt vermeld, beoogt het decreet een «mozaïek» aan elementen aan te dragen die zowel innovatief als vereenvoudigend zijn (*Parl.St.*, VI. Parl., 2000-2001, nr. 729/1, p. 3). Het is in het bestek van deze kroniek ondoenbaar om dit (zoveelste) verzameldecreet gedetailleerd te bespreken. Zoals de vorige decreten van die aard bevat het decreet van 13 juli 2001 diverse maatregelen m.b.t. verschillende onderwijsniveaus.

Zo wordt, wat het basisonderwijs betreft, o.m. een beperkte mogelijkheid geschapen om te werken met bijzondere pedagogische taken en wordt een aantal beperkingen op het oprichten van vestigingsplaatsen in het buitengewoon basisonderwijs ongedaan gemaakt.

Het hoofdstuk betreffende het secundair onderwijs bevat diverse bepalingen om de besteding van het urenpakket van een school aan bijzondere pedagogische taken binnen redelijke perken te houden. Voorts wordt o.m. ook een systeem van alternerend leren/werken in het buitengewoon secundair onderwijs ingevoerd, waardoor de beroepskansen van de betrokken leerlingen kunnen verhogen.

De bestaande «Commissie laakbare praktijken» wordt vervangen door een «Commissie zorgvuldig bestuur», die wordt geconcipteerd als een professioneel orgaan dat beslissingen kan nemen inzake de kosteloosheid van het onderwijs en laakbare praktijken.

De centra voor basiseducatie krijgen een rol toebedeeld inzake het onderwijs aan gedetineerden, terwijl een van de maatregelen m.b.t. het onderwijs voor sociale promotie bestaat in een vereenvoudiging van de procedure om mindervaliden te kunnen vrijstellen van inschrijvingsgeld.

Klassiek voor een verzameldecreet inzake onderwijs is dat er heel wat regulariseringsbepalingen in voorkomen. In het decreet van 13 juli 2001 is het niet anders. Zo wordt bv. een decretale rechtsgrond totstandgebracht voor de besluitvorming omtrent het geldelijk statuut van sommige personeelsleden binnen het onderwijs.

In het licht van het arrest nr. 19/2000 van het Arbitragehof van 9 februari 2000 (*R.W.* 2000-2001, 906, met noot)

wordt een uniforme regeling uitgetekend inzake de persoonlijke aansprakelijkheid van personeelsleden binnen het onderwijs.

M.V.D.

Statuut van het rijkspersoneel – Diverse wijzigingen

Als gevolg van het K.B. van 29 oktober 2001 betreffende de aanduiding en de uitoefening van de managementfuncties in de federale overheidsdiensten, diende de samenstelling van de stagecommissies, de interdepartementale raad van beroep (bevoegd voor betwistingen i.v.m. de evaluatie en de tucht) en de beroepscommissie die uitspraak doet in geval van ontslag wegens beroepsongeschiktheid, aan het invoeren van de managementfuncties te worden aangepast. Dat gebeurt in het K.B. van 16 november 2001 (*B.S.*, 5 december 2001).

Andere wijzigingen die het laatstgenoemde K.B. bevat hebben betrekking op o.m. de indiensttreding en het ambtshalve verlies van de hoedanigheid van ambtenaar van onderdanen van de Europese Economische Ruimte, en op een aantal terminologische aanpassingen (bv. als gevolg van de omvorming van het Vast Wervingssecretariaat tot SELOR).

Het K.B. van 16 november 2001 is op 5 december 2001 in werking getreden, op de in het besluit vermelde uitzonderingen na, waarvoor een andere regeling van inwerkingtreding geldt.

A.D.B.

Bedrijfsvoorheffing

Het K.B. van 21 november 2001 (*B.S.*, 6 december 2001) past de schalen en de regels voor de berekening van de bedrijfsvoorheffing aan. Die aanpassing gebeurt voornamelijk rekening houdende met de fiscale maatregelen die vanaf het aanslagjaar 2003 van kracht worden. In dat verband kan worden verwezen naar o.m. de verdere verlaging van de crisisbijdrage, de wijzigingen in de progressieve tarieven van de personenbelasting en de verhoging van de forfaitaire aftrek van de beroepskosten. De nieuwe regeling is van toepassing op inkomsten die vanaf 1 januari 2002 worden betaald of toegekend.

M.M.

Hoven van beroep – Tijdelijke formatie van raadsheren

Rekening houdende met de achterstand in de hoven van beroep stelt de wet van 29 november 2001 (*B.S.*, 8 december 2001) in de hoven van beroep een tijdelijke personeelsformatie van raadsheren in voor een periode van drie jaar, ingaande op de datum van inwerkingtreding van de wet, d.w.z. vanaf 8 december 2001 (art. 3 van de wet voorziet onder bepaalde voorwaarden in de mogelijkheid van benoeming op de betrokken plaatsen na het verstrijken van de periode van drie jaar). Het bijkomend aantal raadsheren bedraagt 14 (Antwerpen: 3; Brussel: 6; Gent: 2; Luik: 2; Bergen: 1). Voor een kritische bespreking van deze wet, zie J. Laenens, «De aanvullende kamers in de hoven van beroep», *R.W.*, 2001-2002, ...

De wet van 29 november 2001 bevat nog een aantal andere bepalingen betreffende o.m. de toewijzing van zaken aan de aanvullende kamers (voor de verlenging van de werkzaamheden van de aanvullende kamers van de hoven van beroep, zie het K.B. van 7 februari 2002, *B.S.*, 13 februari 2002). Ook wordt in het Ger.W. een art. 352bis ingevoegd, dat de Koning opdraagt, na advies van de Hoge Raad voor de Justitie, de wijze vast te stellen waarop de werklast van de rechter en van het openbaar ministerie wordt geregistreerd, alsook de wijze waarop de geregistreerde gegevens worden geëvalueerd.

M.V.D.

Procedure Raad van State – Doelloos geworden verzoekschriften

De procedure voor de afdeling administratie van de Raad van State wordt geregeld bij het Regentsbesluit van 23 augustus 1948 tot regeling van de rechtspleging voor de afdeling administratie van de Raad van State.

Heel wat geschillen worden evenwel onderworpen aan specifieke procedurele voorschriften (zie bv., wat de bevoegdheid in kort geding betreft, het K.B. van 5 december 1991 tot bepaling van de rechtspleging in kort geding voor de Raad van State en, wat de bevoegdheid betreft inzake geschillen m.b.t. beslissingen genomen met toepassing van de wetten betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen, het K.B. van 9 juli 2000 houdende bijzondere procedure-regeling inzake geschillen over beslissingen betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen).

Sommige geschillen zijn het voorwerp van vereenvoudigde procedures (zie M. Van Damme en A. Wirtgen, «De vereenvoudigde procedures voor de afdeling administratie van de Raad van State», *T.B.P.* 2000, 79-87).

Luidens art. 30, § 2, eerste lid, R.v.St.-Wet, kan de Koning bijzondere procedureregels vaststellen voor de behandeling van verzoekschriften die doelloos zijn, zo nodig in afwijking van art. 90 R.v.St.-Wet. Het K.B. van 10 november 2001 tot wijziging van het Besluit van de Regent van 23 augustus 1948 tot regeling van de rechtspleging voor de afdeling administratie van de Raad van State (*B.S.*, 12 december 2001; err. *B.S.*, 14 december 2001) geeft aan die wetsbepaling uitvoering door in een verkorte procedure te voorzien voor de verzoekschriften die tijdens de behandeling doelloos worden, derwijze dat er geen uitspraak meer moet over worden gedaan.

Op de betrokken verzoekschriften is de procedure van art. 93 – de kennelijk onontvankelijke verzoekschriften – van het voornoemd Regentsbesluit van 23 augustus 1948 van toepassing (voor deze procedure, zie inzonderheid I. Opdebeek, «Het snelrecht bij de Raad van State voor vorderingen die kennelijk niet ontvankelijk, niet gegrond of gegrond zijn (art. 93-94 Procedurereglement)», in *Liber Amicorum Jozef Van den Heuvel*, Antwerpen, Kluwer, 1999, 663-678). Een en ander strekt tot het wegwerken van de gerechtelijke achterstand en het ontlasten van de Raad van State (Verslag aan de Koning, *B.S.*, 12 december 2001, p. 42.702).

G.D.

Registratie-, hypotheek- en griffierechten – Gunstmaatregelen t.a.v. het onderwijs

De wet van 5 december 2001 (*B.S.*, 19 december 2001; geen specifieke datum van inwerkingtreding bepaald) voorziet in een aantal fiscale gunstmaatregelen t.a.v. het onderwijs.

Er wordt bepaald dat er een kosteloze registratie is van de akten in der minne, die betrekking hebben op onroerende goederen die uitsluitend bestemd zijn voor onderwijs, verleden ten name van of ten bate van de inrichtende machten van het gemeenschapsonderwijs of het gesubsidieerd onderwijs, alsook ten name of ten bate van verenigingen zonder winstoogmerk voor patrimoniaal beheer die tot uitsluitend doel hebben onroerende goederen ter beschikking te stellen voor onderwijs dat door de voornoemde inrichtende machten wordt verstrekt (wijziging van art. 161, 1°, *W.Reg.*).

Daarenboven worden vrijgesteld van de taks tot vergoeding van de successierechten, de inrichtende machten van het gemeenschapsonderwijs of het gesubsidieerd onderwijs, voor wat betreft de onroerende goederen die uitsluitend bestemd zijn voor onderwijs en de verenigingen zonder winstoogmerk voor patrimoniaal beheer die tot uitsluitend doel hebben onroerende goederen ter beschikking te stellen voor onderwijs dat door de voornoemde inrichtende machten wordt verstrekt (wijziging van art. 149 *W.Succ.*).

M.M.

Advocaten van een andere E.U.-lidstaat – Beroepsuitoefening en vestiging in België

In het *B.S.* van 20 december 2001 werd de wet van 22 november 2001 bekendgemaakt ter vergemakkelijking van de uitoefening van het beroep van advocaat en van de vestiging in België van advocaten die onderdaan zijn van een andere lidstaat van de Europese Unie (geen specifieke datum van inwerkingtreding bepaald).

Deze wet werd mede voorbereid door de Nationale Orde van Advocaten, de Vereniging van Vlaamse Balies en de Franstalige en Duitstalige conferenties van de Balie, en strekt tot het omzetten in het interne recht van de richtlijn 98/5/EG van het Europese Parlement en de Raad van 16 februari 1998. Die richtlijn wil het mogelijk maken dat een advocaat van een lidstaat van de Europese Unie, die in deze lidstaat van herkomst ten volle gekwalificeerd is, zich onder zijn oorspronkelijke beroepstitel in een andere lidstaat vestigt en dat het hem gemakkelijker wordt gemaakt om de beroepstitel van de Staat van ontvangst te verwerven (zie ook *Parl.St.*, Kamer, 2000-2001, nr. 1120/1, p. 5).

De bepalingen die nodig zijn voor het omzetten van de richtlijn in het Belgische recht worden ingeschreven in het Gerechtelijk Wetboek. Titel *Ibis* van boek III van het Ger.W. wordt vervangen door een nieuwe titel, luidend «Uitoefening in België van het beroep van advocaat door advocaten die onderdaan zijn van een lidstaat van de Europese Unie». De nieuwe titel bestaat uit twee hoofdstukken, namelijk een betreffende het vrij verrichten van diensten en een betreffende de vrijheid van vestiging.

M.V.D.

Deurganckdok

Zoals algemeen is geweten, schorste de Raad van State zowel de tenuitvoerlegging van het gewestplan (*R.v.St.*, nr. 87.739, 31 mei 2000, *R.W.* 2000-2001, 945, met noot L. De Geyter), als de opeenvolgende stedenbouwkundige vergunningen voor het bouwen van een nieuw havendok in de haven van Antwerpen op de Linkerscheldeoever (Waaslandhaven), omvattende in hoofdzaak het bouwen van de kaaimuren van het getijdendok (Deurganckdok) (*R.v.St.*, nr. 87.740, 31 mei 2000 en *R.v.St.*, nr. 93.767, 7 maart 2001). Sindsdien zijn de werken stilgelegd wat – luidens het commissieverslag – buitengewone economische en budgettaire gevolgen meebrengt: er is sprake van 0,1642 miljard euro (6,626 miljard fr.) per jaar (*Parl.St.*, VI.Parl., 2001-2002, nr. 872/5, p. 6).

Het nood- of Deurganckdecreet – officieel geheten het decreet van 14 december 2001 voor enkele bouwvergunningen waarvoor dwingende redenen van groot algemeen belang gelden (*B.S.*, 20 december 2001) – verklaart de in art. 2 bepaalde werken, handelingen en inrichtingen nodig om het Deurganckdok aan te leggen en operationeel te maken, van dwingend groot algemeen en strategisch belang. Het betreft in essentie de aanleg van kaaimuren en aanhorigheden, de baggerwerken, de aanleg van de leefbaarheidsbuffer en van de ontsluitingsinfrastructuur en de compenserende maatregelen met toepassing van art. 6, tweede, derde en vierde lid, van de richtlijn 92/43/EEG van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitat en de wilde flora en fauna.

De kenmerken van de ontworpen regeling kunnen als volgt worden beschreven.

Er wordt in de mogelijkheid voorzien tot afwijking van de bestemmingen van de plannen van aanleg bij het verlenen van stedenbouwkundige vergunningen, met voor het overige respect voor de gemeenrechtelijke vergunningsprocedure (art. 3). De Vlaamse regering waarborgt voorafgaandelijk aan het verlenen van de stedenbouwkundige vergunning en onverminderd wat in het nooddecreet wordt bepaald, de toepassing van het decreet van 18 mei 1999 houdende de organisatie van de ruimtelijke ordening, art. 14 en 16, § 1, van het decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu, de richtlijn 85/337/EEG van de Raad van 27 juni 1985 betreffende de milieueffectenbeoordeling van bepaalde openbare en particuliere projecten, art. 3 en 4 van richtlijn 79/409/EEG van de Raad van 2 april 1979 inzake het behoud van de vogelstand en art. 6, tweede tot vierde lid, van de richtlijn 92/43/EEG van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna (art. 4).

De verleende stedenbouwkundige vergunningen moeten worden bekrachtigd door het Vlaams Parlement. Bij gebreke aan bekrachtiging worden de vergunningen geacht niet te zijn goedgekeurd (art. 5). De stedenbouwkundige vergunning is uitvoerbaar de dag na de bekendmaking van het bekrachtigingsdecreet in het *B.S.* (art. 6, eerste lid).

Indien toepassing wordt gemaakt van het vergelijk, verhindert dit niet het vooraf verlenen van de stedenbouwkundige vergunning door de Vlaamse regering (art. 6, tweede lid). De aanvragers van de stedenbouwkundige vergunning zijn verplicht alle nodige maatregelen te nemen om de compenserende maatregelen te realiseren en om te

waarborgen dat de algemene samenhang van natura 2000 bewaard blijft (art. 7 en 8). Voorts wordt voorzien in een *sui generis*-planschaderegeling (art. 10).

De regeling is essentieel tijdelijk, in die zin dat art. 3, eerste lid, art. 5 en art. 6, tweede lid, van het nooddecreet ophouden uitwerking te hebben vanaf het ogenblik dat de Vlaamse regering of de vergunningverlenende overheden de mogelijkheid hebben de vergunningen bedoeld in art. 3, eerste lid, van het nooddecreet te verlenen op basis van art. 103 van het reeds genoemde decreet van 18 mei 1999.

G.D.

Fiscale zaken – Voorziening in cassatie – Vertegenwoordiging van de Staat

Met de wet van 15 maart 1999 betreffende de beslechting van fiscale geschillen werd in de artikelen 378 W.I.B.92, 93 W.B.T.W., 225ter W.Reg., 142-4 W.Succ., 79bis W.Zeg. en 210bis W.Zeg.T., een bepaling ingevoegd die de vereisten verwoordde waaraan de voorziening in cassatie in fiscalibus moet voldoen. De eerste zin van de betrokken bepaling nam vrijwel letterlijk de tekst over van art. 1080 Ger.W. en luidde: «Het verzoekschrift (...) bevat de uiteenzetting van de middelen van de eiser, zijn conclusie en de vermelding van de wettelijke bepalingen waarvan de schending wordt aangevoerd, een en ander op straffe van nietigheid». Deze zin werd overbodig geacht en gaf ten onrechte de indruk dat het om een specifieke wetsbepaling ging die afweek van het gemene procesrecht. Vandaar dat bij de wet van 10 december 2001 (B.S., 22 december 2001) de betrokken zinsnede werd geschrapt in de opgesomde fiscale bepalingen.

Ook wordt in de wet van 10 december 2001 van de gelegenheid gebruik gemaakt om art. 379 W.I.B.92 te wijzigen, teneinde de ambtenaren van de belastingadministratie de bevoegdheid te verlenen om namens de Belgische Staat in rechte te verschijnen om deze te vertegenwoordigen. Sinds 1 april 2001 werd aan de fiscale ambtenaren opdracht gegeven om hun dossiers zelf voor de rechtbanken te verdedigen. Hiertegen rees evenwel veel kritiek in zowel rechtsleer als rechtspraak. Er werd immers van uitgegaan dat, zonder wettelijke delegatie, de Staat enkel kon worden vertegenwoordigd door de Minister (zie o.m. Rb. Gent, 14 juni 2001, R.W., 2001-2002, 962, met noot J. Laenens). De wet van 10 december 2001 verleent de betrokken ambtenaren uitdrukkelijk de bevoegdheid om namens de Staat in rechte op te treden.

De wet van 10 december 2001 vermeldt geen specifieke datum van inwerkingtreding, met uitzondering voor wat betreft de wijziging van art. 379 W.I.B.92, die met ingang van 1 april 2001 uitwerking heeft gekregen.

M.M.

Dienstencheques

Het K.B. van 12 december 2001 (B.S., 22 december 2001; inwerkingtreding op de laatstgenoemde datum) regelt het gebruik van dienstencheques als bedoeld in de wet van 20 juli 2001 tot bevordering van buurtdiensten en -banen (zie deze kroniek, R.W. 2001-2002, 1044).

Voor natuurlijke personen wordt in de mogelijkheid voorzien om, met de financiële steun van de overheid in de vorm van een consumptiesubsidie, buurtwerkzaamheden of -diensten die zij hebben laten uitvoeren te vergoeden door middel van een dienstencheque. De betrokken werken of diensten dienen te worden geleverd door erkende ondernemingen, die natuurlijke personen of rechtspersonen kunnen zijn.

Onder buurtwerken en -diensten verstaat men activiteiten die inspelen op individuele, persoonlijke of familiale noden die zich in het raam van het dagelijkse leven laten gevoelen, zoals thuishulp van huishoudelijke aard, kinderopvang en thuishulp aan bejaarden, zieken of gehandicapten.

Enkel natuurlijke personen kunnen van de dienstencheques gebruik maken. Ondernemingen zijn uitgesloten.

De particulier die zich dienstencheques wenst aan te schaffen, dient een bedrag van 6,20 euro per eenheid te storten of over te schrijven aan het uitgiftebedrijf (aangeduid door de R.V.A.). Er moeten minstens tien titels worden besteld met een maximum van 500 titels per kalenderjaar. Voor het uitvoeren van de prestaties sluit de particulier een overeenkomst met de erkende onderneming. Voor elk ge-presteerd uur bezorgt hij de onderneming een dienstencheque. De onderneming geeft vervolgens de cheques aan de uitgevende maatschappij. Zij ontvangt dan de tegenwaarde vermeerderd met de financiële tussenkomst van de federale overheid. Deze tussenkomst bedraagt 17,36 euro.

De uitgaven die particulieren verrichten voor het aan-schaffen van de dienstencheques geven recht op een vermindering van de personenbelasting. Het toezicht op de naleving van de wet van 20 juli 2001 en het K.B. van 12 december 2001 gebeurt door de R.V.A.

Het model van de dienstencheque is als bijlage bij het K.B. van 12 december 2001 gevoegd.

C.C.

Wijziging art. 470 W.I.B.92 – Aanvullende gemeentebelasting

Vanaf het aanslagjaar 2001 werd aan de burgemeesters en de schepenen een weddeverhoging toegekend. Deze verhoging komt integraal ten laste van de gemeenten, die daardoor opnieuw een gat in de gemeentefinanciën dreigen te zien ontstaan. Om dit tekort te verhelpen wordt bij de wet van 10 december 2001 (B.S., 28 december 2001) bepaald dat de administratiekosten die aan de gemeenten door de federale overheid worden toegerekend voor de vestiging en de inning van de aanvullende gemeentebelasting op de personenbelasting worden verlaagd van 3 pct. naar 2 pct., vanaf 1 januari 2002, en naar 1 pct., vanaf 1 januari 2003. Daartoe wordt art. 470 W.I.B.92 gewijzigd.

De wet van 10 december 2001 houdt een fiscaal neutrale oplossing in, aangezien de federale overheid door de weddeverhoging automatisch meer personenbelasting zal innen van de burgemeesters en de schepenen.

M.M.

Programmawet

In het B.S. van 31 december 2001 (err. B.S., 6 maart 2002) werd de programmawet van 30 december 2001 bekendge-

maakt. De wet bevat niet minder dan 168 artikelen die betrekking hebben op diverse socialezekerheidstakken, maar die eveneens andere aangelegenheden regelen, zoals die inzake de werkgelegenheid, de volksgezondheid, de organisatie van de elektriciteitsmarkt, het uitoefenen van de leiding in de federale overheidsdiensten, de geïntegreerde politiedienst, de wetgeving m.b.t. de oprichting van begrotingsfondsen, de telecommunicatie, BIAC, enz.

De programmawet is in werking getreden op 1 januari 2002, met dien verstande dat in art. 168 van de wet in een groot aantal uitzonderingen hierop wordt voorzien en dat, voor wat betreft een aantal artikelen van de programmawet betreffende de geïntegreerde politie, de inwerkingtreding wordt geregeld in het K.B. van 30 december 2001 (*B.S.*, 31 december 2001).

M.V.D.

BOEKEN

H.B. WINTER, *De Awb-bezwaarschriftprocedure. Een praktische handleiding*, Deventer, Tjeenk Willink, 2000, X-130 p.

Een belangrijke wijziging die op 1 januari 1994 met de Algemene wet bestuursrecht in Nederland is ingevoerd, betreft de algemene verplichte bezwaarschriftprocedure voordat tegen een overheidsbesluit een beroep bij de rechter kan worden ingesteld. Het boek van Winter biedt op een bevattelijke wijze inzicht in die procedure. Na een korte beschrijving van de achtergronden en de ontstaansgeschiedenis van de bezwaarschriftprocedure, wordt een bespreking gewijd aan de organisatie van die procedure en aan de behandeling van het bezwaarschrift. Een en ander wordt verlucht met praktijkgevallen en -voorbeelden, modellen, ja zelfs praktische tips die – heel pedagogisch – in een duidelijke omkadering en met een ander letertype zijn aangegeven.

Het boek bestaat uit drie delen, die elk zijn onderverdeeld in een aantal afdelingen. Op het einde van die afdelingen wordt de lezer telkens doorverwezen naar de meest relevante «naslagwerken» die betrekking hebben op de aangelegenheid die in de betrokken afdeling aan bod is gekomen.

Het boek van Winter is ook voor de Belgische lezer interessant. Niet alleen wordt erin op een overzichtelijke en praktijkgerichte wijze een beschrijving gegeven van een toch wel belangrijk bestuursrechtelijk procédé, tevens wordt erin uitgebreid aandacht besteed aan wat de auteur de «zeefwerking» van de bezwaarschriftprocedure noemt. Hij schrijft in dat verband: «Rechters in ons land hebben het druk en bovendien is rechtspraak duur. Er is dus wel wat aan gelegen het beroep op die rechters zoveel als mogelijk is te beperken. Door de bezwaarschriftprocedure als verplichte voorprocedure voor te schrijven, kan worden bereikt dat het aantal zaken dat aan de rechter wordt voorgelegd, wordt beperkt. Deze zeef- of filterwerking blijkt zich in de praktijk ook daadwerkelijk voor te doen» (p. 7).

Wij kennen in België geen verplichte en algemene procedure van heroverweging (op enkele bijzondere aangelegenheden na, zoals die m.b.t. de federale openbaarheid van bestuur). Een dergelijke procedure is in het verleden wel al overwogen geworden. Daarnaast kennen we uiteraard het administratief beroep. Het besproken boek kan stimuleren tot een gedachtewisseling over het nut en de efficiëntie die bestuurlijke «voor-procedures» ook in België zouden kunnen hebben en over de perspectieven die deze kunnen bieden om het werk van de (overbelaste) administratieve rechter te verlichten.

M. van Damme

A.K. KOEKKOEK (red.), *De Grondwet. Een systematisch en artikelsgewijs commentaar*, Deventer, W.E.J. Tjeenk Willink, 2000, 658 p.

Dit boek is de derde druk van het artikelsgewijs commentaar van de Nederlandse Grondwet, dat voor het eerst verscheen in 1987. Het beperkt zich niet tot een bespreking van de afzonderlijke artikelen, maar voorziet tevens in een «Algemene inleiding» over «de grondwet en het systeem van het staatsrecht» en in inleidingen op hoofdstukken van de Grondwet of op onderdelen daarvan. Er wordt bovendien waar nodig – bv. bij de bespreking van de grondrechten – ingegaan op relevante hoofdstukken uit het internationale Recht. De bijdragen werden geleverd door eenentwintig auteurs uit verschillende universiteiten en onder redactie van prof. A.K. Koekkoek. Zij brachten daarmee een uitgebreid, systematisch en inzichtelijk overzicht van het Nederlandse staats- en bestuursrecht tot stand. De uitleiding, waarin de redacteur onder de titel «Perspectief voor de grondwet», zijn visie uiteenzet op de toekomst van de grondwet in het licht van nationale en internationale ontwikkelingen, valt wat megal uit, maar dat mag geen afbreuk doen aan het geheel.

P. Popelier

MEDEDELING

Studienamiddag: Jeugdsanctierecht

Op vrijdag 31 mei 2002 van 14u tot 17u30 organiseert het CBR in de promotiezaal van de UIA een studienamiddag over «Jeugdsanctierecht: in het belang van ... het kind?». Sprekers zijn o.m. de heren C. Maes, kabinetsmedewerker Ministerie van Justitie, en E. Berckx, raadgever Vlaams Minister van Welzijn, Gezondheid en Gelijke Kansen. Er heeft tevens een debat plaats, waaraan Vlaams Minister van Welzijn, Gezondheid en Gelijke Kansen, mevr. M. Vogels, zelf zal deelnemen.

Verdere informatie en inschrijving bij CBR-coördinator P. Buyck (tel. 03/820.29.38; e-mail: pascal.buyck@ua.ac.be) of op het CBR-secretariaat bij R. Boey (tel. 03/820.29.08; fax 03/820.29.46), Universiteitsplein 1, 2610 Wilrijk-Antwerpen.

Doctoraat Rechten – K.U.Leuven

Op 4 juni 2002 te 17u30 zal de h. Ignace Claeys te Leuven (K.U.Leuven – Aula Zeger Van Hee) zijn proefschrift verdedigen met het oog op het behalen van de graad van doctor in de rechten.

De titel van het proefschrift luidt: «De quasi-immuniteit van de uitvoeringsagent herbekeken».

Promotor van het proefschrift is W. Van Gerven. Co-promotor is E. Dirix.

Colloquium: Arbitrage en alternatieve geschillen

De Nederlandse en de Franse Orde van advocaten bij de balie te Brussel organiseren op 8 juni 2002 te Brussel een colloquium en forum over arbitrage en alternatieve geschillenbeslechting.

Inlichtingen en inschrijvingen: fax 02/514.22.66 of e-mail: orde@baliebrussel.be.

Studieavond: IP-contracten en de waardering van IP-rechten

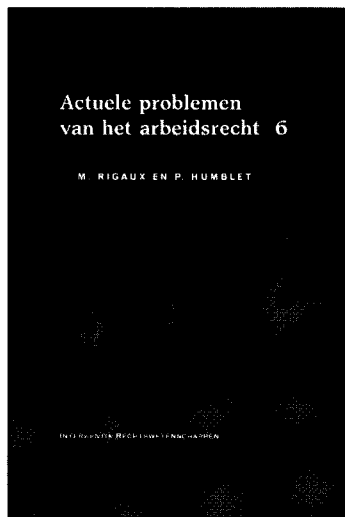
Op donderdag 13 juni 2002 van 19 tot 21 uur wordt door de Vakgroep Economisch Recht van de Vrije Universiteit te Brussel een studie-avond «IP-contracten en de waardering van IP-rechten» georganiseerd. De sprekers zijn Prof. Michel Flamée, gewoon hoogleraar V.U.B., Fabienne Brison, docent V.U.B., Bart Lieben, wetenschappelijk medewerker U.I.A. en Dirk Smets, bedrijfsrevisor.

Inlichtingen: Mevr. Shirley Demeue (tel. 02/629.26.38, fax 02/629.36.98, sdemeue@vub.ac.be) of bij Mevr. Elke Janssens (tel. 02/663.50.74, elke.janssens@nautadutilh.com). De studie-avond is erkend door de Vereniging van Vlaamse Balies.

Actuele problemen van het arbeidsrecht | 6

Patrick Humblet en Marc Rigaux (eds.)

2001 | ISBN 90-5095-178-3 | xxvii + 841 blz. | € 142,75

In dit werk worden talrijke themata uit het arbeidsrecht, waarvan de actualiteitsgraad getoetst werd aan de rechtspraak en de rechtspraktijk, behandeld.

nen en -vergoedingen, het ontslagrecht, de vermoedelijke wil tot beëindiging van de arbeidsovereenkomst, de rechtspositie van de vakbondsafvaardiging en het comité voor preventie en bescherming uitgebreid aan bod. Ook de steeds belangrijker wordende Europese dimensie (Europese ondernemingsraad, CAO's en mededingingsrecht, ...) wordt uitvoerig belicht.

Onder de auteurs bevinden zich niet alleen vooraanstaande academici, maar ook jonge onderzoekers en beoefenaars van het arbeidsrecht worden aan het woord gelaten.

De topics die aan bod komen, werden zowel uit het individuele als uit het collectieve arbeidsrecht geselecteerd. Zo komen, onder andere, het ontslag om dringende reden, de aansprakelijkheid van de werknemersorganisaties n.a.v. schade uit collectieve actie, de rechten van de werknemers bij de beëindiging van de arbeidsverhoudingen, het uitlenen van personeel, de opzeggingstermij-

Het boek bevat bijdragen van :

D. de Meulemeester, M. De Vos, F. Dorssemont, P. Humblet, R. Janvier, I. Plets, M. Rigaux, W. Rauws, K. Salomez, O. Vanachter, A.M. Van den Bossche, W. van Eeckhoutte en A. Van Regenmortel.

Bestel nu!

Stuur de coupon in een voldoende gefrankeerde envelop terug naar Intersentia Uitgevers nv | Churchilllaan 108 | B-2900 Schoten (Antwerpen) | België

Of fax de coupon naar ++32 (0)3 658 71 21

Of stuur een berichtje naar mail@intersentia.be

ANTWOORDCOUPON

Hebt u vragen? Bel ++32 (0)3 680 15 50

☐ Ja, ik bestel ___ ex. van het boek **Actuele problemen van het arbeidsrecht | 6** (ISBN 90-5095-178-3) tegen de prijs van € 142,75 per exemplaar.

Ik betaal pas na ontvangst van de factuur, die mij samen met mijn bestelling wordt bezorgd.

de heer | mevrouw

naam: _____ voornaam: _____
firma: _____
straat: _____ nr.: _____
postnummer: _____ gemeente: _____
land: _____
telefoon: _____ fax: _____
e-mail: _____ btw: _____
datum: _____ handtekening: _____

Intersentia nv respecteert uw privacy. De persoonsgegevens die u doorgeeft, mag het gebruiken om u op de hoogte te houden van zijn uitgaven. Wilt u geen commerciële informatie van Intersentia nv? Kruis dan dit vakje aan: ☐ U kunt uw gegevens ook opvragen en laten verbeteren via fax of per brief.

intersentia

NIEUW!

Exclusief aanbod voor de abonnees op het Rechtskundig Weekblad
10% korting bij aankoop van beide uitgaven

Basiswetteksten inzake

Handels- en Economisch Recht (2de volledig herwerkte druk)

Het recht van de intellectuele eigendom (3de volledig herwerkte druk)

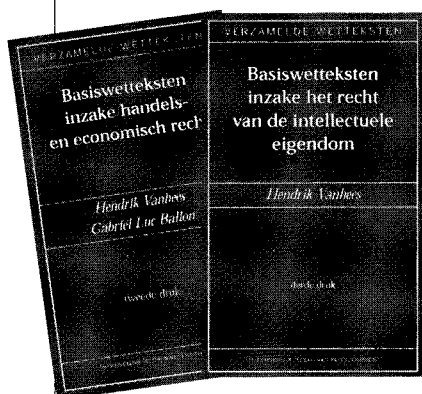
Handels- en Economisch Recht

H. Vanhees en G.-L. Ballon

2001 | ISBN 90-5095-201-1 | 768 blz. | 29 EUR

Bijgewerkt tot 31 mei 2001 – In een handig pocketformaat.

In dit wetboek zijn een groot aantal fundamentele basisteksten op het gebied van het handels- en economisch recht bijeengebracht. Niet alleen de student maar ook de praktijkjurist beschikt met deze uitgave over een zeer handig én volledig werk op dit gebied.

In deze nieuwe editie werden o.a. het Wetboek van Vennootschappen, de Programawet tot bevordering van het zelfstandig ondernemerschap en de gewijzigde Wet tot bescherming van de economische mededinging opgenomen.

Het recht van de intellectuele eigendom

H. Vanhees

2000 | ISBN 90-5095-149-X | 614 blz. | 25 EUR

Bijgewerkt tot 30 juni 2000 – In een handig pocketformaat.

In dit wetboek worden een groot aantal basiswetteksten op het gebied van de intellectuele eigendom op een overzichtelijke en gebruiksvriendelijke wijze samengebracht (auteursrecht, octrooierecht, merkenrecht, tekeningen- en modellenrecht; de bescherming van topografieën van halfgeleiders, kwekersrecht, de bestrijding van namaak, ...). Zowel internationale overeenkomsten (o.a. het TRIPS-akkoord, het Verdrag van Parijs tot bescherming van de industriële eigendom, de Conventie van Bern voor de bescherming van letterkundige werken), als Europese regelgeving (o.a. de Verordening inzake het Gemeenschapsmerk, de Richtlijn Databanken) en Belgische Wetgeving (o.a. de Auteurswet, de Octrooiwet, de Benelux Merkenwet, de Benelux Tekeningen- en Modellenwet) werden opgenomen.

Dit handige wetboekje verdient ongetwijfeld een plaats op het werkblad van de professionals op het terrein van het intellectuele eigendomsrecht!

Bestel nu!

Stuur de coupon in een voldoende gefrankeerde envelop terug naar Intersentia Uitgevers nv | Churchilllaan 108 | B-2900 Schoten (Antwerpen) | België

Of fax de coupon naar ++32 (0)3 658 71 21

Of stuur een berichtje naar mail@intersentia.be

ANTWOORDCOUPON

Hebt u vragen? Bel ++32 (0)3 680 15 50

☐

Ja, ik bestel

___ ex. **Basiswetteksten inzake Handels- en Economisch recht**, (ISBN 90-5095-201-1) tegen de prijs van 29 EUR /ex

___ ex. **Basiswetteksten inzake het recht van de intellectuele eigendom**, (ISBN 90-5095-149-X) tegen de prijs van 25 EUR /ex.

___ ex. **van beide uitgaven** en geniet exclusief als abonnee op het Rechtskundig Weekblad 10 % korting op het totaalbedrag. Ik betaal dus slechts 48,60 EUR ipv 54 EUR

2-I-A-R

de heer | mevrouw

naam: _____ voornaam: _____
firma: _____
straat: _____ nr.: _____
postnummer: _____ gemeente: _____
land: _____
telefoon: _____ fax: _____
e-mail: _____ btw: _____
datum: _____ handtekening: _____

Intersentia nv respecteert uw privacy. De persoonsgegevens die u doorgeeft, mag het gebruiken om u op de hoogte te houden van zijn uitgaven. Wilt u geen commerciële informatie van Intersentia nv? Kruis dan dit vakje aan: ☐ U kunt uw gegevens ook opvragen en laten verbeteren via fax of per brief.

intersentia